

Kádár András, Komoróczy Tünde, Krámer Lili és Póczy Róbert

A digitalizáció hatása a védelemhez való jogra (DigiRights) – magyar országjelentés

Tartalom

A) Bevezetés.....	2
Módszertan	3
B) Tolmácsolás és fordítás.....	4
Jogi elemzés	4
Empirikus elemzés.....	5
C) Iratokhoz való hozzáférés	8
Jogi elemzés	8
Empirikus elemzés.....	10
D) Ügyvédhez és jogi segítséghez való hozzáférés.....	19
Jogi elemzés	19
Empirikus elemzés.....	19
E) Jelenlét a tárgyaláson	23
Jogi elemzés	23
Empirikus elemzés.....	33
F) A digitalizáció további hazai tapasztalatai	42
Jogi elemzés	43
Empirikus elemzés.....	44
G) Összefoglaló áttekintés.....	52
Jogi elemzés	52
Empirikus elemzés.....	53
H) Következtetések.....	58

A kézirat lezárva: 2024. július 1.

A dokumentum tartalma a szerző(k) véleményét tükrözi és kizárólag ő(k) vállal(nak) érte felelősséget, az nem tekinthető az Európai Bizottság állásfoglalásának.

A) Bevezetés

A hazai büntetőeljárásban digitalizációként egyrészt az elektronikus kapcsolattartást, másrészt a telekommunikációs eszköz használatát (a továbbiakban ez utóbbi: távmeghallgatás, kivéve, amikor indokolt a telekommunikációs eszköz megnevezés) azonosítottuk be.

A „digitális igazságszolgáltatás”, „virtuális igazságszolgáltatás” vagy a „távoli hozzáférés az igazságszolgáltatáshoz” kifejezések részei a magyar jogtudományi diskurzusnak, azonban büntető eljárásjogi fogalomként nem váltak. A szakirodalom elemző bemutatása nyilvánvalóan meghaladná jelen kutatás kereteit.

A hazai jogban a védelemhez való jog alapvetően Magyarország Alaptörvényében (a továbbiakban: Alaptörvény) jelenik meg hatékony védelemhez való jogként. A 22/2014. (VII. 15.) AB határozat a tisztességes eljárás részjogosítványai közé sorolja a „bírósághoz fordulás jog[át], a tárgyalás igazságosság[át] [...] a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének a követelmény[ét], [...]”. A szabály de facto nem rögzíti, de az Alkotmánybíróság értelmezése szerint része a tisztességes eljárásnak az is, hogy az eljárásban biztosítva legyen a fegyverek egyenlősége.¹ Ugyan írásunknak nem tárgya ezen részjogosítványok vizsgálata, a hatékony védelem érvényesülésének számos esetben elengedhetetlen feltétele e további részjogosítványok megléte, így ahol releváns, ki fogunk térni rájuk. Az Alkotmánybíróság a védelemhez való jog részjogosítványként ismeri el a védőválasztás szabadságát is.

A hatékony védelemhez való jog elsősorban a terhelt eljárási jogai körében értelmezendő. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) az Alapvető rendelkezések között helyezi el a védelem jogát és kimondja többek között, hogy a terheltnek az eljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez. Terheltnek tekintjük a Be. 38. § (2) bekezdésében meghatározott gyanúsítottat, vádlottat és elítéltet. Továbbá a terheltnek még nem tekinthető bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személyre² a Be. 386. § alapján kiterjednek a védelemhez való jog egyes részjogosítványai.

A védelemhez való jog tekintetében a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogot, az ügyirathoz való hozzáférés jogát, a tárgyaláson való részvételhez való jogot, valamint az ügyvédhez való jog érvényesülésének módját, határait, nehézségeit vizsgáljuk.

Tekintettel arra, hogy a távmeghallgatás során merül fel a tárgyaláson való részvételhez való jog, a tolmácsoláshoz és fordításhoz, valamint az ügyvédhez való jog érvényesülése, ezen jogokat a távmeghallgatás körében, míg az ügyirathoz való hozzáférést az elektronikus kapcsolattartás és a távmeghallgatás tekintetében is tárgyaljuk.

A vizsgálatunk során a joghoz való hozzáférést tartottuk szem előtt, figyelmet fordítva a társadalom digitálisan sérülékeny csoportjaira is.

¹ Indokolás [49]

² Be. 38. § (3)

Módszertan

1. Az empirikus kutatás kvalitatív részét személyes vagy – a földrajzi távolság okán – online interjú keretében végeztük 2023 júliusa és 2024 januárja között. Az interjúk egyenként másfél-két óra hosszúak voltak.
2. Összesen 15 embert: hét bírót, egy ügyészt, négy ügyvédet, valamint egy-egy terhelte,³ tolmácsot és IT-s szakembert vontunk be a kutatásba. A bírák és az ügyvédek kiválasztásánál külön szempont volt az interjúalanyok nem, életkor és földrajzi terület szerinti megoszlása. Ilyen kiválasztási szempontokra a többi célcsoport esetében az interjúalanyok száma miatt nem volt szükség.

	Neme	Életkora / pályán eltöltött idő ⁴	Földrajzi elhelyezkedés
Bíró 1	nő	45-50 éves, 15-20 év szolgálati idő	főváros
Bíró 2	nő	45-50 éves, 20-25 év szolgálati idő	főváros
Bíró 3	nő	35-40 éves, 5-10 év szolgálati idő	főváros
Bíró 4	férfi	35-40 éves, 5-10 év szolgálati idő	Közép-Mo.
Bíró 5	férfi	40-45 éves, 5-10 év szolgálati idő	Közép-Mo.
Bíró 6	férfi	50-55 éves, 20-25 év szolgálati idő	Észak/Kelet-Mo.
Bíró 7	nő	40-45 éves, 10-15 év szolgálati idő	Közép-Dunántúl
Ügyész	férfi	55-60 éves, 10-15 év szolgálati idő	főváros
Ügyvéd 1	nő	60-65 éves, 35-40 év joggyakorlati idő	főváros
Ügyvéd 2	férfi	25-30 éves, 1-5 év joggyakorlati idő	főváros
Ügyvéd 3	férfi	45-50 éves, 20-25 év joggyakorlati idő	főváros
Ügyvéd 4	nő	45-50 éves, 15-20 év joggyakorlati idő	Dél-Magyarország
Terhelt 1	férfi	40-45 éves, két éve gyanúsított egy gazdasági ügyben, egyetemi végzettséggel rendelkezik	Dél-Magyarország
Tolmács 1	nő	55-60 éves, 25 éve dolgozik szakképzett tolmács- és fordítóként	főváros
IT 1	férfi	40-45 éves, 4-8 éve dolgozik ezen a területen	országos

3. Az egyes interjúk során a Leuven-i Katolikus Egyetem Kriminológia Tanszékének munkatársai által bírák, ügyészek, ügyvédek, terheltek, tolmácsok számára kidolgozott félig strukturált interjúvázlatot használtuk, míg az IT-s szakemberrel készített interjún – speciális kérdéssor hiányában – *mutatis mutandis* a bírói kérdéssort alkalmaztuk.

³ Férfi terhelt, gazdasági bűncselekmény ügyében folyamatban van ellene büntetőeljárás, két éve nyomozati szakban, amiből 9 hónapot töltött letartóztatásban egy kisebb létszámú börtönben. Elmondása szerint együttműködik a hatóságokkal. A letartóztatása során egyszer vett részt távmeghallgatáson, amikor a letartóztatásának hat hónapos felülvizsgálatát tartották.

⁴ Ezeket az adatokat kategóriákba rendezve tesszük közzé az interjúalanyok anonimitásának megőrzése érdekében.

4. Az interjúk hanganyagát – egy kivétellel – az interjúalanyok adatkezeléshez hozzájáruló nyilatkozata alapján rögzítettük, a hangfelvételekről leirat készült. Az egyik interjú során – technikai probléma miatt – hangfelvétel és leirat helyett jegyzetet készítettünk.
5. A rendelkezésre bocsátott személyes adatokat a kutatók által vállalt titoktartási nyilatkozat védi, mely kiterjed azoknak a nemzeti jelentésben történő felhasználására is.

B) Tolmácsolás és fordítás

Jogi elemzés

A Be. alapján személyes megjelenés helyett a büntetőeljárásban résztvevő

- bármely személy – így a tolmács – jelenléte is
- az eljárás bármely szakaszában,
- az eljárás valamennyi cselekményén

biztosítható telekommunikációs eszköz, vagyis távmeghallgatás segítségével.⁵

A magyar jogi szabályozásban a mesterséges intelligencia okiratok fordítására történő használatával kapcsolatos rendelkezés nincs, és erre a gyakorlatban sem találtunk példát.

Abban az esetben, ha a távmeghallgatás a tolmács eljárási cselekményen történő jelenlétét biztosítja, a Be. lehetővé teszi azt is, hogy az eljárás helyszíne és a tolmács tartózkodásának helyszíne között az összeköttetés közvetlenségét és kölcsönösségét kép- és hangfelvétel (videokonferencia) helyett folyamatos hangfelvétel továbbítása (telefonkonferencia) biztosítsa.⁶

A bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság (a továbbiakban együtt: hatóság) a technikai feltételek fennállása esetén hivatalból vagy indítványra rendelheti el a távmeghallgatást.⁷ A Be. a tolmács jelenlétének biztosítása céljából elrendelt távmeghallgatás kapcsán a hatóság engedélyén túl más eljárásjogi követelményt nem támaszt.

A tolmács mind az eljárás helyszínén, mind az elkülönített helyszínén jelen lehet. Az elkülönített helyszín nemcsak a számára elkülönített helyszín lehet, hanem másik büntetőeljárási résztvevő számára elkülönített helyszín is. Ez utóbbi lehetőség ugyanis a szakértő számára biztosított⁸, a szakértőre vonatkozó rendelkezések pedig a tolmácsra értelemszerűen irányadók.⁹

Ha a távmeghallgatás során a terhelt és védője nem egy helyszínen tartózkodnak, a tolmácsot igénylő tanácskozásuk bizalmi jellege csak úgy biztosítható, ha a tolmács vagy a terhelttel vagy a védővel van azonos helyszínen, ahol a védett kommunikációba valamelyikük oldalán be tud kapcsolódni. Abban az esetben viszont, ha a tolmács a terhelttől és a védőtől elkülönített helyszínen van, a bizalmas közlés tolmácsolása akadályba ütközik.

Amint azt az E) fejezet, a „Tárgyalási jelenlét” címszó alatt részletesen kifejtjük, a foga lévő terhelt főszabály szerint távmeghallgatás útján vesz részt a tárgyaláson. Ilyen körülmények között a bírósági

⁵ Be. 120. § (1)

⁶ Be. 120. § (2) b) és (3) b)

⁷ Be. 121. § (1)

⁸ Be. 123. § (1) f)

⁹ Be. 201. § (1)

tolmácsolás azon válfaja, amit „fülbésűgásos szinkrontolmácsolás”-nak (chuchotage) neveznek, csak akkor lehetséges, ha a tolmács a terhelttel egy elkülönített helyszínen van, egyéb esetekben nem. Ez kihat az eljárási cselekmény tartamára.

A technológiai problémák esetére vonatkozó eljárási következményeket és jogorvoslati lehetőségeket a D) és E) fejezetekben mutatjuk be figyelemmel arra, hogy e körben valamennyi büntetőeljárás résztvevő távmeghallgatására – így a tolmács, a védő és a terhelt távmeghallgatása esetén is – ugyanazokat a szabályokat kell alkalmazni, és a szabályozással kapcsolatos kérdések szintén azonosak.

Empirikus elemzés

1. Vegyes képet mutatott a kutatás azzal kapcsolatosan, hogy a bíróság jellemzően hova idézi a tolmácsot távmeghallgatás esetén: a megkérdezett szakemberek közül voltak olyan interjúalanyok, akik nagy jelentőséget tulajdonítottak a tolmács – a tisztességes eljárás részét képező és elsődlegesen a terhelt irányában megnyilvánuló – garanciális szerepének, voltak, akik kevésbé. Az ügyvédek véleménye ezzel kapcsolatosan nagyon széles skálán mozgott: volt, aki a távtolmácsolást elfogadhatatlannak, sőt, kifejezetten veszélyesnek tartotta, mert megnehezíti a valóság megismerését, a tényállás feltárását, de volt olyan is, aki szerint jól szokott működni az is, amikor a terhelt és a tolmács nincsenek egy helyszínen.
2. A megkérdezett bírák közül többen¹⁰ azt mondták el, hogy a bv. intézetbe szokták a tolmácsot kirendelni, hogy a terhelt mellett tudja végezni a feladatát.

„Tolmáccsal azért nem [fordult elő távmeghallgatás], mert mindig idegenkedtünk. (...) Az ügyész is jellemzően azt indítványozza, hogy a vádlott mellett legyen a tolmács, ott, mellette ülve fordítsa le. Ez nálunk elvi kérdés. Ez büntetőbírói és nyomozási bírói ügyekben is igaz.” Bíró 6

3. Az egyik bíró interjúalany a tolmács garanciális szerepéről nem tett említést, de elmondta, hogy a külföldi terheltek esetén nem tart távmeghallgatást, hanem inkább előállítja őket a tárgyalásra, mivel ha a tolmács és a terhelt nincsenek egy helyen, az az ügyvéddel való bizalmas kommunikációt megnehezíti.

„Hát, most megmondom őszintén, ilyen esetben inkább elő szoktam őket [a terhelteket] állítani, és (...) pont ezért, mert ott akkor ez elég körülményes, hogy akkor az ügyvéddel hogy tanácskozik, de a tolmács itt van, de ő bv.-ben, és akkor, hogy ellenőrzés nélkül legyen. Ezeket [a terhelteket] elő szoktam állítani. Tehát ezeket [a terhelteket] nem távmeghallgatom, azok ott [a tárgyalóteremben] vannak, igen.” Bíró 4

4. Többen¹¹ viszont azt tartották fontosnak, hogy a tolmácsot akkor is a tárgyalóterembe idézzék, maguk mellé ültessék, ha a terhelt fogva van. Ez utóbbi egybevágtott a meginterjúvolt tolmács tapasztalatával, aki elmondta: őt a távmeghallgatás elrendelésekor valamennyi esetben az eljárás helyszínére idézték. Az egyik bíró ennek okaként a tolmácsok logisztikai szempontjainak figyelembe vételét említette: *„Általában [...] meg is kérdezem a tolmácsot, hogy kimegy-e a bv. intézetbe, ami neki azért egy elég nagy trip, (...) vagy bejön a bíróságra.”*¹²

¹⁰ Bíró 2, Bíró 6 és Bíró 7.

¹¹ Bíró 1, Bíró 3 és Bíró 5.

¹² Bíró 3

5. Érdekes módon a büntetőeljárás megkérdezett többi résztvevőjéhez képest a tolmács jóval hangsúlyosabban és részletgazdagabban vetett fel a hatékony védelemhez való jogot érintő kérdéseket a közreműködésével zajló távmeghallgatás kapcsán. Mindez abból is adódhat, hogy ezek a kérdések az ő munkáját érintik leginkább, így az azokat megalapozó körülmények nem feltétlenül észlelhetők a büntetőeljárás egyéb résztvevői számára. Ezek alapján a megkérdezett tolmács egyértelműen a személyes tolmácsolási helyzetet részesíti előnyben a távtolmácsoláshoz képest. Elmondása szerint ugyanis ez áll leginkább összhangban a saját szerepével. Tehát fogva lévő terhelt esetén nem az eljárás helyszínén, hanem inkább az elkülönített helyiségben, a terhelt mellett végezné legszívesebben a feladatát, azonban elmondása szerint őt erről nem kérdezik meg, csak kirendelik az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Irodán (OFFI) keresztül.
6. A preferenciájának számos okát jelölte meg, amelyek egyikét a távtolmácsolás technikai korlátai jelentik. Elmondása szerint tolmácsként a távmeghallgatás legnagyobb hátránya a megfelelő hang- és képminőség hiánya, illetve az, hogy nincs lehetőség a szinkrontolmácsolásra. Mindezek miatt lassabb, kevésbé gördülékeny a tolmácsolás, és ezt a ténytet több interjúalany kiemelte.

„A távtolmácsolás az mindig elvesz a tolmácsolásnak a teljességéből. Főleg a hangminőség. Tehát nekünk például nagyon fontos, hogy vagy mellettem ül közel az, akit tolmácsolok, engem hall, én hallom [...]. Tehát az, hogy nekünk egy visszhangos, vagy egy kisebb tárgyalóteremben, valahova a távolra feltett monitort látom, nyilván már az is távolabb van, a hang, teremhang nem annyira jó, mint hogyha a fülemre jönne, vagy mellettem ülne. Tehát az audio- meg a vizuális ingerek, információk azért nem úgy mennek át. Ezt mondanám az egyik legnagyobb nehézségnek.” Tolmács

„(...) ha profi a tolmács és tényleg tud szinkrontolmácsolni, akkor sokkal gyorsabb személyesen. Ez biztos. Mert akkor tényleg tudja fülbe súgva gyakorlatilag intézni a tolmácsolást (...).” Bíró 5

7. A megkérdezett tolmács nem tartja ideálisnak a távmeghallgatás jelenlegi technikai hátterét, szerinte ma már sokkal jobb technikai megoldások léteznek. A jelenlegi rendszer hiányosságaiból adódó nehézségekkel viszont – ahogy a tolmácsolás során általában előforduló, számos egyéb technikai problémával is – megítélése szerint meg tud birkózni.
8. A tolmács szerint a távmeghallgatási rendszer nem felhasználóbarát és technikai probléma esetén sokszor elhúzódik a tárgyalás, mivel a bíróság informatikusának segítségére van szükség a hiba elhárításához. Nemcsak a tolmács, hanem a bírák is beszámoltak arról a következményről, hogy ha a tolmács nem a terhelttel egy helyszínen tartózkodik, az – a „fülbésúgós szinkrontolmácsolás” feltételeinek hiányában – az eljárási cselekmény tartamát megnöveli. Ennek kiküszöbölésére megoldást jelentene a szinkrontolmácsolás, melynek lehetősége jelenleg nem biztosított a kiépített távmeghallgatási rendszerben. A szinkrontolmácsolás technikai feltételeinek aktuális hiányát az IT-s szakember is megerősítette azzal, hogy igény esetén azok kifejleszthetők. A tolmács személyes tapasztalata szerint a Zoom platform szinkrontolmács funkciója jól működik. Így nemcsak indokoltnak, hanem lehetségesnek is tűnik a kiépített távmeghallgatási rendszer ezirányú továbbfejlesztése.

„(...) akkor hívjuk az IT-s kollégát, lejön a bíróság épületébe, és akkor ő bevarázsolja a dolgokat. (...) ez nem egy felhasználóbarát rendszer, mert azért ezt akár egy bíró is tudná kezelni, de én nem is emlékszem olyanra, hogy IT-s nélkül ment volna. Tehát mindig kell egy plusz ember is hozzá. Legalább az induláskor, de sokszor közben is, akkor még »Jaj, megint valami nem jó, hívjuk vissza!«, tehát az egész emiatt húzódik, akadozik.” Tolmács

9. Több interjúalany bizonyos fokú elégedetlenségről adott számot általánosságban a tolmácsolás minőségével összefüggésben – függetlenül attól, hogy mely szereplő hol tartózkodik. A meginterjúvált tolmács elmondta, hogy jogszabályi szinten kevés rendelkezés vonatkozik a tolmácsolás minőségi követelményeinek biztosítására. Azonban ebben az összefüggésben megemlítette, hogy léteznek szakmai irányelvek és standardok: a tolmácsokat tömörítő szakmai szervezetek megfogalmaztak technikai minimumszabályokat, amelyek a kép- és hangminőségre vonatkozó szakmai ajánlasként szolgálnak távtolmácsolás esetén.¹³ Ezen kívül rendszeresen szerveznek tudásmegosztó eseményeket, szakmai képzési programokat, és hazai és külföldi tapasztalatok beemelésével igyekeznek a tevékenységük színvonalát emelni.
10. A tolmács fontos problémának tartja azt is, hogy távmeghallgatás esetén a terheltest beszéde nem jól látható a számára és a közvetlen kapcsolatuk hiánya is nehezíti a feladata elvégzését. Elmondása szerint a feladata ellátása szempontjából fontos a terheltesttel való professzionális-bizalmi kapcsolat kialakítása, amely elnehezedik a távtolmácsolás során. Legfőbb feladatának a lehető legjobb színvonalú tolmácsolást jelölte meg, amely a személyességet, a segítőkész szándékot sem nélkülözheti, és végső soron a terheltest eljárási részvételének biztosítására irányul. Azt is kifejtette, hogy a tapasztalatai szerint „plusz stresszt” jelent a terheltest számára az, hogy távmeghallgatáson keresztül kapcsolódnak be az eljárásba, amit meg kell szokni. Az ebben való segédkezés felelőssége a tolmácsra hárul. A szerepfelfogásával kapcsolatosan elmondottak arra utaltak, hogy tisztában van az eljárásban betöltött szerepének garanciális jellegével. Részletesen kitért arra, hogy a távmeghallgatás milyen hatással van a terheltest és a tolmács közötti viszony bizalmi jellegére, valamint a tolmács közvetlen hozzáférhetőségére, aki az egyedüli kapocs a terheltest és az idegennyelvi környezet között.

„Hosszú évek tapasztalata alapján azt látom, hogy ha egy ilyen stresszes helyzetben van egy, akár elkeseredett ember, aki úgy érzi sokszor, hogy csak velem tud kommunikálni, mert én vagyok az egyetlen, aki azt a nyelvet beszéli, sokszor ők többnek is gondolnak minket, mint tolmácsnak. (...) Én vagyok az egyetlen kapocs valahogy az eljáráshoz, a helyzethez, és akkor ezt nyilván nagyon ügyesen kell kezelni, tehát én mindenképpen pártatlan és semleges résztvevője vagyok ennek a helyzetnek, de azért van bennem annyi empátia, hogy mindenképpen szeretnék maximálisan, vagy néha még az elvártnál akár többet is segíteni, ha lehet. Tehát, ez azért már kialakít valamilyen bizalmi helyzetet, nyilván, mert nekem nyílik meg, nekem mondja, engem kérdez. (...) eleve egy stresszes helyzet már maga egy ilyen meghallgatás is, vagy tárgyalás is nekik, és akkor még a technika is (...) Azt szokni kell. Eleinte belevág a szavamba, tehát ezeket nyilván neki is el kell magyarázni, hogy várjon, én most

¹³ Három nagy szakmai szervezet (MFTE-PROFORD-SZOFT) kölcsönös megegyezés alapján 2023-ban kialakított egy [Fordítóipari együttműködési megállapodást](#), azaz egy olyan szakmai és üzleti szabályozást, amely „elősegíti a fordítóirodák és a fordítói- és tolmácsszakma képviselői közötti hatékony, előremutató és professzionális együttműködést, valamint hivatkozási alapot teremt az együttműködés feltételeire, a minőségbeli, technikai és egyéb erőforrásokra, illetve a díjazásra vonatkozó előírások megvalósítására a gyakorlatban”. A dokumentumban kitérnek a minőségi távtolmácsolás legfontosabb peremfeltételeire: 1) távtolmácsolás esetén kiemelten fontos az előzetesen rendelkezésre álló segédanyagokat a tolmács számára megküldeni; 2) a távtolmácsolás során egy képzett technikus rendelkezésre állása kiemelten fontos; 3) megfelelő technikai háttér szükséges, ami a zajmentes környezetet, stabil internetkapcsolatot, fejhallgatót és mikrofont jelent; 4) a távtolmácsolás rövidebb megbeszélések lefolytatására ajánlott, mivel a helyszíni tolmácsoláshoz képest megterhelőbb, „ezért a távtolmácsok felkészülési anyagokkal történő támogatása minden piaci szereplő alapvető érdekét képezi.” A megkérdezett tolmács elmondása szerint a büntetőeljárás iratait régebben soha, manapság ritkán kapja meg előzetesen. A távmeghallgatások technikai hátterének fejlesztésére nagy szükség lenne a tolmáccsal készített interjú tanúságai alapján.

beszélék, aztán átadjuk a szót, tehát mindenkinek szokni kell a helyzetet, nekik is. (...) ez inkább rám hárul, mint aki főleg velük kommunikál, hogy az elején elmagyarázzam ezt a helyzetet, ha még első alkalommal vesznek ilyenén részt. Tehát egy kicsit edukálni kell őket is ilyenkor.” Tolmács

11. Szerinte a terhelt sérülékenysége (alacsony iskolai végzettség, nehéz szociális háttér, időskor, a tolmácsolás nyelve nem az anyanyelve) tovább nehezíti a távmeghallgatáson keresztül történő részvételt az eljárásban és ő az ezzel kapcsolatosan felmerülő problémák orvoslásában igyekszik segídezni.

„(...) esetleg akkor ott kérünk egy kis időt, hogy ha van, nem tudom, beszélhet még a védőjével külön, hogy elmagyarázza neki, amire szükség van. Nagyon sokszor van, hogy a tolmácsolás közben tőlem kérdez olyan dolgokat, amit a védőtől kéne, és akkor én szoktam mondani, hogy lesz majd erre lehetőség hamarosan, vagy én szólok a bírónak, hogy adjon erre lehetőséget, tehát én próbálok így azért közbeavatkozni ilyenkor, hogy ne sikkadjon el a kérelem.” Tolmács

12. A fentiek fényében indokoltnak látszik, hogy szakmai irányelvek, képzések segítsék a bírákat a tolmács garanciális szerepének előmozdításában.

C) Iratokhoz való hozzáférés

Jogi elemzés

A védelem vonatkozásában általános szabály, hogy a gyanúsított kihallgatást követően a terhelt vagy védő indítványára megismerhetővé válik az indítványt tevő számára az ügy valamennyi ügyirata. Az eljárási ügyiratok megismerésének (a továbbiakban: ügyirat megismerési jog) egyik formája az ügyiratokhoz való elektronikus hozzáférés (a továbbiakban: elektronikus hozzáférés). A technikai feltételek fennállása esetén a hatóság által kialakított internetes felületen keresztül kell az arra jogosult számára biztosítani a hozzáférést.

Az egyes büntetőeljárás cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet (a továbbiakban: IM rendelet) tartalmazza e tekintetben a részletszabályokat. Az elektronikus hozzáférés során – megfelelő azonosítást követően – lehetőség van az elektronikus ügyirat (az elektronikus formában rendelkezésre álló ügyirat; az elektronikus okirat; a papíralapú ügyirat elektronikus másolata) megvizsgálására, illetve annak közvetlen letöltésére,¹⁴ aminek a tényét rögzíteni kell.¹⁵ Az elektronikus ügyirat megismerésére lehetőség van a hatóság hivatalos helyiségében¹⁶ – fogva lévő terhelt megismerésre jogosult esetében a fogvatartást végrehajtó intézetben¹⁷ – is. Az elektronikus ügyirat hivatalos helyiségben történő megismerésének lehetősége segíti azokat a büntetőeljárás résztvevőket, akik az ügyirathoz való elektronikus hozzáférésben valamilyen oknál fogva akadályozottak.

¹⁴ Azt, hogy ezen ügyiratok a terheltnek történő továbbítás során mikor minősülnek hiteles másolatnak, az IM rendelet 25. § (4) bekezdése tartalmazza. Eszerint az elektronikus formában rendelkezésre álló ügyirat hiteles elektronikus másolat, ha azt az elektronikus kapcsolattartás során (vagyis nem e-mailen vagy adathordozón) kézbesítik; az elektronikus okirat, illetve a papíralapú okirat elektronikus másolata pedig abban az esetben fog hiteles másolatnak minősülni, ha az kimeríti az elektronikus ügyintézésrel kapcsolatos szabályozásban meghatározott követelményeket.

¹⁵ IM rendelet 27. § (2)

¹⁶ IM rendelet 18. §

¹⁷ IM rendelet 21. §

Az ügyirat megismerésének biztosítását megelőzően az érintett személyazonosságát meg kell állapítani és ez alapján meg kell győződni arról, hogy a Be. alapján milyen eljárási minőségben jogosult az ügyirat megismerésére; az ügyirat megismerésére való jogosultság határozza meg az ügyirat megismerésének terjedelmét.¹⁸ Az elektronikus ügyirat megismerése során gondoskodni kell az elektronikus ügyirat biztonságos kezeléséről, különösen az informatikai biztonsági szabályok megtartásáról, és arról, hogy ne lehessen a megismerést biztosító technikai eszközt megrongálni, illetve az elektronikus ügyirat tartalmát megváltoztatni vagy azt megsemmisíteni.¹⁹ Az ügyirathoz való hozzáférés részeleme az eljárási cselekmények menetét rögzítő, a törvényességnek való megfelelés ellenőrizhetőségét lehetővé tevő jegyzőkönyv.

Elektronikus kapcsolattartásra kerül sor, ha a nyilatkozó fél a nyilatkozatát elektronikus úton teszi meg, illetve ha az a hatóság, amely biztosítja az elektronikus ügyintézés a döntését elektronikus úton közli. A terhelt védője számára kötelező az elektronikus kapcsolattartás a hatósággal, ugyanakkor a terhelt számára ez csak egy lehetőség. A terhelt az eljárás során bármikor választhatja ezt a törvény²⁰ által előírt formai követelmények betartásával, aminek következtében kötelezettséget vállal az elektronikus kapcsolattartásra a hatósággal, a hatóságnak pedig kötelessége lesz a terhelttel főszabály szerint minden ügyiratot elektronikusan közölni. Továbbá a terhelt a jogszabályoknak megfelelően bármikor kezdeményezheti, hogy az elektronikus kapcsolattartás helyett papíralapon folytathassa a kapcsolattartást. Az elektronikus kapcsolattartás lehetősége alól kivételek azok az esetek, amikor az ügyintézéshez való jog szünetel,²¹ így abban az esetben is, amikor a terhelt a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) hatálya alatt fogva van. Ha az elektronikus kapcsolattartást önként vállaló nem létesít olyan, a jogszabályban előírt tárhelyet (ügyfélkaput), amely lehetővé tenné az ügyiratok elektronikus kézbesítését, vagy időközben megszünteti azt, számára az ügyiratokat papíralapon kézbesíti a hatóság, azonban emiatt rendbírsággal sújtható.²²

Az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény (a továbbiakban: E-ügyintézési tv.), valamint az elektronikus ügyintézés részletszabályairól szóló 451/2016. (XII. 19.) Korm. rendelet (a továbbiakban: E-ügyintézési tv. vhr.) határozzák meg az üzemszünet, illetve az üzemzavar eljárásjogi következményeit, továbbá a jogorvoslat lehetőségét. Az E-ügyintézési tv. általános elvként rögzíti, hogy nem alkalmazható az ügyféllel szemben hátrányos jogkövetkezmény, ha az ügyfél az ügyet elektronikus úton azért nem tudja intézni, mert az elektronikus ügyintézését biztosító szerv az e törvény szerinti kötelezettségének – üzemzavar, üzemszünet vagy bármely egyéb okból – átmenetileg vagy tartósan nem tesz eleget.²³ Az elektronikus ügyintézés egy munkanapot meghaladó szünetelése esetén az elektronikus ügyintézését biztosító szerv köteles biztosítani az ügyfelek beadványainak elektronikus utat nem igénylő módon történő fogadását és feldolgozását, abban az esetben is, ha az adott eljárástípusban a vonatkozó jogszabály alapján kizárólag

¹⁸ IM rendelet 16. §

¹⁹ IM rendelet 18. (3) d) pont

²⁰ A Be. elektronikus ügyintézésre vonatkozó háttérszabályait az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény (a továbbiakban: E-ügyintézési tv.), valamint az elektronikus ügyintézés részletszabályairól szóló 451/2016. (XII. 19.) Korm. rendelet (a továbbiakban: E-ügyintézési tv. vhr.) tartalmazza.

²¹ Bv. tv. 121. § (1) g)

²² Be. 161. § (5)

²³ E-ügyintézési tv. 9. § (4) a)

elektronikus ügyintézésre van lehetőség.²⁴ Ha jogszabály eltérően nem rendelkezik, a törvény, illetve az elektronikus ügyintézészt biztosító szerv által meghatározott határidőbe nem számít bele az a nap, amely során legalább négy órán át fennálló, üzemszünetet vagy az elektronikus ügyintézés korlátozott működőképességét okozó technikai tevékenység vagy üzemzavar akadályozta az elektronikus ügyintézészt biztosító szerv elektronikus ügyintézészt biztosító információs rendszerének működését.²⁵ A Kormány által rendeletben kijelölt Felügyelet látja el az elektronikus ügyintézészt biztosító szervek kötelezettségei teljesítésének felügyeletét és elősegíti az ügyfelek jogainak érvényesülését.²⁶ Az ügyfél felügyeleti vizsgálatot kezdeményezhet az E-ügyintézési tv.-ben biztosított jogainak sérelme vagy az elektronikus ügyintézészt biztosító szerv kötelezettségeinek jogát, jogos érdekét érintő elmulasztása esetén.²⁷ A Felügyelet az ügyfél bejelentését 15 napon belül megvizsgálja és főszabály szerint hivatalból felügyeleti vizsgálatot indít.²⁸ Ha a Felügyelet megállapítja, hogy az elektronikus ügyintézészt biztosító szerv az E-ügyintézési tv.-ben vagy az E-ügyintézési tv. vhr.-ben foglalt szabályokat megsértette, kötelezi a jogsértés abbahagyására és a jogszerű eljárásra.²⁹

Empirikus elemzés

1. Az interjúalanyok többsége beszámolt olyan, az ügyiratokhoz való elektronikus hozzáféréssel kapcsolatos, gyakorlati akadályokról, amelyek útjában állnak a vonatkozó jogi szabályozás érvényesülésének. Több interjúalany megfogalmazása szerint a szabályozással nincsen alapvető probléma, inkább annak gyakorlati érvényesülésével, a szokás-alapú megvalósulással adódnak gondok.
2. A kutatásban résztvevők túlnyomó többsége összességében a felmerülő gyakorlati, technikai problémák miatt idegenkedik az elektronikus kapcsolattartástól. A megkérdezett bírók is jelentős problémákat tapasztaltak az iratkezeléssel kapcsolatban, de a legsúlyosabb problémák az ügyvédek és a terheltet érintették az iratokhoz való hozzáféréssel összefüggésben. Az ügyész – a fogva lévő terhelt iratokhoz való hozzáféréseinek nehézségeitől eltekintve – nem fogalmazott meg jelentős problémákat a rendszer működtetésével kapcsolatban, mivel az ügyészi szervezetrendszerben annak működtetése nem az ő feladata.

„Nálunk azért ott van a nagy szervezet, van elektronikus aláírásunk, elkészül az irat, aláírom, aztán kész, menjen, ahova mennie kell. Tehát az nem az én gondom, hogy mi hogyan működik, egyszerűen csak működjön.” Ügyész

Ugyanakkor a megkérdezett ügyész is hozzátette, hogy a részükre „sem mindig ilyen jól strukturálva érkezik meg az anyag, de többnyire igen (...) van egy ilyen előírt struktúra, és ilyenben kell nekünk tovább küldeni a bíróságra az iratokat. Ez többnyire így van, de lehetséges, hogy időnként azért nem.”

3. Több bíró elmondása szerint az elektronikus kapcsolattartás bevezetésekor szinte kizárólag annak hátulütőit érzékelték, „egy nettó kínlódás volt eleinte”³⁰; de a mai napig gyakori bírói tapasztalat,

²⁴ E-ügyintézési tv. 27. § (3)

²⁵ E-ügyintézési tv. vhr. 54. § (1)

²⁶ E-ügyintézési tv. 46. § (1)

²⁷ E-ügyintézési tv. 47. § (1)

²⁸ E-ügyintézési tv. 47. § (2)

²⁹ E-ügyintézési tv. 48. § (2) a)

³⁰ Bíró 7

hogy „ömlesztve”³¹, használhatatlan formában érkeznek meg az elektronikusan küldött iratok, emiatt a papíralapú nyomozati iratot sokkal könnyebb feldolgozni. A gyakorlati akadályok jellemzően technikaiak, az ügyész és a tolmács kivételével az összes interjúalanyt érintik valamilyen formában. A következő problémák tártultak fel az elektronikus kapcsolattartással és iratkezeléssel összefüggésben a bírói interjúk során:

- az elektronikus iratok kezelésére szolgáló infrastruktúra nem működik jól, nehezen kezelhető:
 - hosszú a fájlok letöltési ideje,
 - nincsenek elnevezve a fájlok,
 - nincsenek olyan technikai megoldások az iratkezelési rendszerbe építve, amelyek megkönnyítenék a fájlok közötti keresést, tehát például nincsenek hivatkozásokkal ellátott, linkelt tartalomjegyzék a nyomozati iratban,
 - az iratkezelési rendszerek nincsenek teljesen összehangolva, tehát például a nyomozati irat nem a nyomozó hatóságával egyező tartalommal elérhető a bíróság és az ügyvédek számára.

„Nagyon sokszor van ilyen, hogy az ügyész hivatkozik egy olyan iratra, ami nekem nincs meg. Van olyan, hogy benne van, csak úgy el van rejtve, hogy nem találjuk meg, nem nyomtatják ki nekünk. Volt olyan, hogy az ügyési példány két mondattal hosszabb volt, mint a miénk. (...) Az ügyész és a bíróság példánya is különbözik. A bíróság példánya kisbetűs és halvány is, nem egyezik meg a kettő. (...) De az ügyési példánnyal azonos akta egyébként is szimpatikusabb, mert jobb formátumú.” Bíró 6

4. E problémák jelentőségét mutatja, hogy a megkérdezett bírák túlnyomó többsége arról számolt be, hogy informálisan továbbra is a papíralapú iratot használják a digitális ügyirat helyett vagy a mellett. Ugyanakkor a nyomozási iratok elektronikus használhatósága egyes bírói interjúk tanúsága szerint valamelyest jobban működik manapság. Ezzel kapcsolatosan a bírói interjúk során földrajzi különbséget érzékeltünk, tehát feltehető, hogy a nyomozó hatóságok elektronikus iratkezelési gyakorlata különböző megyekben nagy eltéréseket mutat.
5. A bírói kifogások szerint tehát a nyomozati irat feldolgozását nehezíti az elektronikus iratok hosszú letöltési ideje, valamint a megfelelő irat-struktúra és a kereshetőséget megkönnyítő, technikai megoldások hiánya. Emiatt sokkal könnyebbnek és gyorsabbnak találják az iratokat „lapozni, mint klikkelgetni”³². Elmondásuk szerint a jelenlegi rendszer olyannyira áttekinthetetlen, hogy komoly többletmunkát okoz a papíralapú működéshez képest.

„Az zavar a legjobban, amikor az elektronikus iratból még egy iratjegyzéket sem biztos, hogy tudok nyomtatni (...)” Bíró 1

„Sokkal jobb a könyvtár-szerkezetes”³³, és akkor már én is tudom, hogy mit hol keressek.” Bíró 3

„Ahhoz képest, ami, ugye, a régi papíralapú világban volt, amikor úgy kaptuk a nyomozati iratot, hogy volt az elején egy tartalomjegyzék, és á-tól cettig be volt számozva, sorszámozva a nyomozati irat, és mindent azonnal tudtam, hogy hol kell keresni, és lehetett belőle dolgozni. Most ahhoz képest ezek az

³¹ Bíró 2 és Bíró 3

³² Bíró 1

³³ Az interjúalany arra utal, amikor a nyomozati irat struktúrába rendezett és egy bizonyíték-csoportonként elkülönülő rendszerből tudja előhívni az egyes iratokat. Ezt hívják könyvtár-szerkezetes elektronikus iratnak.

elektronikus iratok, (...) iszonyat belőle dolgozni. Az én legnagyobb problémám az, hogy össze-vissza van, nem sorrendben van az irat, tehát nem a keletkezési sorrendben van lefűzve (...). Valamiféle tartalomjegyzék van hozzá, de az is olyan, nem is tudom, hogy milyen, tehát, ilyen össze-vissza betűk, azon nem lehet kiigazodni. (...) Úgyhogy, ezért én megmondom őszintén, (...), szoktam olyat, de másnál is gyakorlat, hogy a [papíralapú] házi iratot bekérjük, és akkor abból tudunk dolgozni. (...) De hát, az úgymond »fű alatt« van, mert hivatalosan az nem lehetne ott, miután elektronikus az irat, meg az eljárás, meg minden. (...) arra is van példa, hogy, ugye, mondja a védő, hogy akkor neki nincs meg, vagy nem úgy van meg, vagy nem olyan formában, akkor az ügyésznek, ugye, ott van a papíralapú, és mondjuk, a tárgyaláson ezt a papíralapút úgymond becsatolja az ügyész, és mi arról csinálunk másolatot, és akkor csatoljuk a jegyzőkönyvhöz mihozzánk is, és egy példányt meg odaadok a védőnek vagy a vádlottnak. Ilyenre is van példa.” Bíró 4

„[Például] egy nagyon piti, egyszerű, ittas vezetékes ügyben a nyomozati irat egy tíz perc alatt átpörgethető, papíralapú irat volt. Ha ugyanezt digitálisan kezdem el átnézni, az legalább egy 30-40 perc lesz. Mert lassan tölt be, mert nincsenek elnevezve a fájlok. (...) amikor indult a rendszer, akkor tényleg ömlesztve és ész nélkül érkeztek az iratok, a nyomozati iratok. És most azért már, ha, mondjuk, megnézek egy digitális iratot, azért most már egész jól be van abba a fa-struktúrába rendezve a dolog. (...) Nagyon sokat rontott az én munkaidőmön, tehát én nem szeretem ezt a digitalizált ügyiratrendszert. (...) én még mind a mai napig papíralapon kell, hogy dolgozzak, mert sokkal egyszerűbb és gyorsabb. Tehát azt kell mondjam, hogy nem működik.” Bíró 5

„Túl van bonyolítva a[z elektronikus iratkezelésre szolgáló] BIIR [Bírósági Integrált Informatikai Rendszer], az ITR [Ítélezést Támogató Rendszer]. Nem könnyített, hanem inkább nehezített (...) A BIIR: tárgyalási napló, az érkezést azon kell vezetni. Amit a BIIR-rendszeren keresztül meg kell csinálnom, azt megcsinálom, ezen túl nem. Tudok keresni, határnapokat, kit idéztek meg, ezeket meg tudom nézni. Azt megnézem, ha jön egy utóirat. Az ITR: ítélezést támogató rendszer – nem támogat, hanem hátráltat. Mindenki mellőzi, a leírók használják, elhalóban van. Én ezt nem használom, annak a reprodukciója, ami a BIIR. Nem értek hozzá, nem is akarom megtudni. Annyi hülyeséget kellett megtanulni. Az ITR-ben anonimizáljuk a határozatokat. Nekem annyi dolgom van, hogy az anonimizálást jóváhagyjam és akkor kiteszik. (...) Nekünk nincs ezzel kapcsolatos képzésünk. A leíróknak igen, nekünk nem – szerencsére.” Bíró 6

„(...) hogyha nagyon katyvaszos a struktúra nélküli nyomozati irat, akkor szoktam azt mondani, hogy akkor nyomtassuk ki, mert a papírt azt rendbe, tehát sorba tudom rakni, az elektronikust meg nem lehet sorba rakni. (...) Amúgy az ITR, őszintén szólva megint csak a nehézsége, meg az időigényessége... Tehát maga nem lenne rossz, egy csomó minden nem lenne rossz az ötlet szintjén, amit elvileg az ITR-n keresztül meg lehetne oldani. De (...) hogyha arra gondolok, hogy mondjuk, egy jegyzőnek szóló utasítást létrehozni úgy, hogy én ráírom a papíralapú iratra, hogy mit akarok, az töredékidő, mint ugyanezt az ITR-ben létrehozni. Nyilván az ember a könnyebb ellenállás irányába mozdul el.” Bíró 7

6. A bírói és ügyvédi oldalról egyaránt felvetődött jelentős problémaként, hogy a papíralapú és a digitális ügyirat esetenként nincs teljes összhangban egymással, ami szerintük a nyomozó hatóság és a bíróság informatikai rendszerének aszinkronitására vezethető vissza. Az interjúk alapján úgy tűnik, a bírácoknak nincsen elegendő információjuk arról, hogy a nyomozó hatóság és a saját rendszerük hogyan kapcsolódik össze, de a tapasztalataik azt mutatják, hogy ezek a rendszerek nem kompatibilisek egymással.

„(...) jártam úgy, hogy volt ilyen is, meg olyan is, és én balga megbíztam abban, hogy a papíralapú irat, az megfelel az elektronikusnak. Utóbb derült ki, hogy nem. Egyszerűen kerestem (...) és nem volt meg. Mert egyáltalán nem küldték meg. Most már tudom, hogy amit a BIIR kéken jelez, az nem jön át az ügyészségről elektronikusan (...) én ezt az ügyvédektől tudom, hogy állítólag a rendőrségnek, meg az ügyészségnek, meg a bíróságnak a rendszere nem ugyanaz. Ez, nem tudom, hogy van informatikailag, de valamilyen módon nem egészen ugyanazt a programot, vagy nem tudom, mit használunk, és ezért van az, hogy valami nem jön át.” Bíró 1

„Aztán van olyan irat, ami ötször-hatszor egymás után, vagy éppen nem egymás után, de elszórva van lefűzve, van, ami meg nincsen. Tehát van, előfordul az, hogy hiányos, és mondjuk, a papíralapú, úgymond »házi iratban«³⁴, ami nekünk, ugye, nincsen meg, hanem ügyészeknek, rendőrségnek van meg, ott megvan, az elektronikusból meg hiányzik. Helyette meg olyan, ami meg egyébként nem is fontos, az meg ötször-hatszor le van fűzve. Tehát ebből dolgozni, meg bizonyítani, főleg egy ilyen nagyobb tárgyi súlyú, bonyolult bizonyítást igénylő ügyben, iszonyat. (...) azt mondták nekem, hogy itt az az egyik fő technikai probléma, hogy a rendőrség, ügyészség rendszere, meg a bíróság rendszere, az nem kompatibilis egymással.” Bíró 4

„(...) három fő szerv, aki, mondjuk, egy büntetőeljárásban részt vesz, a rendőrség, ügyészség, meg mi, három tök különböző rendszerrel működik, és gyakorlatilag mire hozzánk eljut, mondjuk, egy digitalizált nyomozati irat, az lehet, hogy az ügyészek által még jól kezelt és jól látható, a bírói irathalmaznál meg már csak egy ilyen katyvasz sokszor.” Bíró 5

7. Az ügyvédek összességében szintén nem elégedettek az elektronikus kapcsolattartással. Technikai akadályként említették, hogy nagyobb méretű fájlokat az elektronikus kapcsolattartásra szolgáló rendszerek nem tudnak kezelni az ő esetükben, tehát vagy nem tudnak egy-egy dokumentumot letölteni, vagy a rendszer nem enged nekik a fájlt egy bizonyos fájl méret fölött feltölteni. Ennek eredményeképp gyakran kénytelenek ezeket a dokumentumokat valamilyen külső adathordozó segítségével – sokszor már elavult, egyebekben ritkán használatos CD-n vagy DVD-n – megszerezni a hatóságtól, vagy eljuttatni a hatóság számára. Így számukra az elektronikus kapcsolattartás lényege vész el, mert szinte semmivel nem költség- vagy időhatékonyabb az iratok kezelése. Ezt egy bíró interjúalany is megerősítette.

„(...)Vannak olyan hatalmas fájlok (...) egy-egy eljárási cselekményről, vagy eseményről, vagy házkutatásról, erről-arról, amik nem jönnek át az elektronikusan, de e-mailen átjönnek. Ehelyett mit csinálunk? Akkor menjek be, és akkor adnak egy lemezt, de vigyek azért cserébe egy lemezt, csak adnak egy másikat, amin az irat rajta van. Magát a módot rugalmasabbá kéne tenni. Ugye, ennek az az akadálya, hogy az e-mailen nem ellenőrizhető, hogy mi az, ami átjött, meg mi az, amit én látok ténylegesen. De azért ennek lehetne találni szerintem kielégítő módját, hogy biztonságos is legyen, meg kíméljük meg egymást a fölösleges köröktől.” Ügyvéd 1

„(...) az összes bizonyítékot már úgy fogjuk tudni csak hozzáfűzve az irathoz, hogyha egy adathordozóra kimentjük, és aztán elsétálunk a kapitányságra, hogy akkor ezt csatolják az iratokhoz,

³⁴ Házi iratnak a hatóságok, a bíróság a tervezeteket, nyomozási terveket, kapcsolattartási iratokat nevezik. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint ezek megismerésére nem terjed ki a terhelt iratmegismerési joga az 3360/2023. (VII. 19.) AB határozat 20. pontja alapján.

(...) gyakorlatilag elektronikus úton már nem tudjuk a terjedelmi okok miatt például becsatolni.”
Ügyvéd 3

„Egy bizonyos terjedelem fölött eleve nem tudnak benyújtani nyomozati iratot. Az meg, ugye, végképp problémás, mert akkor, CD-kkel szórakozunk, illetve DVD-kel kínlódunk. Az sem ideális, mert, mondjuk, egy otthoni felkészüléshez most már a laptopoknak egy jelentős része, az nem DVD-olvasós vagy CD-olvasós. Tehát akkor az otthoni felkészülés, az kevésbé biztosított, akinek, mondjuk, nincsen asztali számítógépe CD- vagy DVD-olvasóval.” Bíró 7

8. Volt olyan ügyvéd, aki arról számolt be, hogy esetenként a digitális ügyirathoz való hozzáférés nemcsak aránytalan energiabefektetést, hanem anyagi ráfordítást is igényelt a részükről annak érdekében, hogy a különböző hatóságok sajátos eszközeit használni tudják.
9. Egy másik nagy probléma az ügyvédek esetén, hogy nem férnek hozzá megfelelően az iratokhoz, ezért a fegyverek egyenlőségének elvére hivatkozással egyöntetűen annak az igényüknek adtak hangot, hogy a nyomozati irat ugyanolyan tartalommal, vagyis hiánytalanul és ugyanolyan formában álljon rendelkezésükre a tárgyalási szak kezdetén, mint a bíró és az ügyész számára. Az iratok megfelelő szinkronizációjával kapcsolatos probléma a kutatásban résztvevő bírák esetében is felmerült.

„A digitalizációnak a módja és a hozzáférhetővé tételnek a módja az, ami különbséget eredményez egy védőnek a munkája, és egy bíró, vagy egy ügyésznek a munkája között. Ezek technikai dolgok, tehát elvileg orvosolható lenne. Nyilván azt nem mondhatjuk, hogy nem ismerjük az iratokat, csak amikor folyik egy tárgyalás, akkor [a vád] mégis előnyben van. Mi megyünk ott a kétütemű Trabanttal, és akkor a bíró meg az ügyész meg beszáll a Teslájába. Tehát, hogy lehamnak minket, nehezebb követni, hogy mi történik, amikor hivatkoznak iratokra, meg amikor megy az iratismertetés. Mi más iratból dolgozunk, még hogyha ugyanabból az iratból is dolgozunk. Ez hülyén hangzik, de ténylegesen ez a helyzet.” Ügyvéd 3

„Van olyan rendőrség, amelyik azt mondja, hogy majd akkor kapok iratot, ha vittem lemezt. Én szerintem ez így, nem biztos, hogy jól van. Engem nem fog tönkretenni, ha vinnem kell időnként két-három lemezt, de én ezt nem tudom a Be.-ből kiolvasni, hogy nekem csak akkor jár irat, hogyha vittem lemezt.” Ügyvéd 1

„(...) nem (...) ugyanazokat a technikai eszközöket használják a hatóságok, mint mi. Rendszeresen kapunk CD-n, DVD-n iratokat, holott az irodában már elég régóta nincsen olyan gép, amiben benne van a CD-olvasó.” Ügyvéd 3

10. A terheltek elektronikus kapcsolattartásával összefüggésben sem a bírók, sem az ügyvédek nem számoltak be pozitív tapasztalatokról. Az egyik bíró szerint a klasszikus, Ügyfélkapun keresztüli elektronikus kapcsolattartás ügyfelekkel gyakorlatilag nem létezik, vagy csak nagyon kivételes esetben.³⁵ Egy másik bíró³⁶ elmondása szerint nem működik az elektronikus iratbetekintés, de nem is nagyon kérik tőle se a terheltek, se az ügyvédek. Felmerül a kérdés, hogy tudnak-e erről a lehetőségről. Az ügyvédek szerint a nyomozó hatóság Ügyfélkapun keresztül történő kapcsolattartása a terheltekkel több okból akadozik: kettejük³⁷ szerint hiába választják az

³⁵ Bíró 7

³⁶ Bíró 2

³⁷ Ügyvéd 2 és Ügyvéd 3

elektronikus kapcsolattartást, egész egyszerűen a hatóság nem küldi meg az iratokat nekik, mert nem veszik komolyan az ezirányú kötelezettségüket; de akadt olyan ügyvéd³⁸ is, aki szerint a rendőrség csak az Ügyfélkapun keresztül hajlandó a terheltekkel kommunikálni, az ügyfelek viszont nem tudják kezelni azt a rendszert.

„(...) az elektronikus kapcsolattartást egy vádlott kérte tőlem, és el is akadtam a problémánál, merthogy velük ez a fajta rendszer, ami a védőknél van, ez nem működik (...) Úgyhogy velük marad az e-mailezés.” Bíró 1

„(...) amikor az ügyfelek elvileg belenézhetnek, az nem nagyon működik, de tőlem nem is nagyon kérnek hozzáférést. (...) Sem a védők, sem a terheltek. (...) az ITR-be (...) kérhetnének betekintést, és akkor, automatikusan mindent látnának, ami fölkerül, vagy bekerül a bíróságra. Talán ha kétszer kértek tőlem. (...) ugyanolyan, mint a bírósági ügyviteli rendszer, tehát ugyanúgy a bíróságra beérkező összes elektronikus irat látszik rajta. És akkor nem kéne bejönni iratot tanulmányozni, hanem otthon megnézhetnének mindent. (...) például érkezett-e fellebbezés, megjött-e a szakvélemény. De nem nagyon szokták kérni.” Bíró 2

„Még az értelmiségi rétegnél sem megy, hogy ezt Ügyfélkapun [intézzék], mert nem mindenki dolgozik ezzel. Nem is érti, nem is tudja, hogy kell letölteni. Jelzem, én sem mindig értem. Tehát egyszerűen marad az a megoldás, hogy az én példányomat sokszorosítja. Tőlem kapja meg végül is.” Ügyvéd 1

11. A terhelt interjúalany válaszaiból az a kép rajzolódott ki, hogy számára a nyomozati iratokhoz való elektronikus hozzáférés – függetlenül attól a körülménytől, hogy fogva vagy szabadlábon van – a többi eljárási részvevőhöz képest jóval bizonytalanabb, jogérvényesítési lehetőségei e körben egyáltalán nem hatékonyak. Elmondta azt is, hogy ugyan tapasztalt Ügyfélkapu-felhasználó, így külső segítséget nem igényelt annak kezeléséhez, az mégsem a legkényelmesebb eszköz az iratokhoz hozzáférésre, így ez csak tetézte azt az élményét, hogy a hatóságokkal úgy általában véve nehéz a kommunikáció.

„(...) miután hazajöttem házi őrizetbe, akkor az Ügyfélkapura érkezett néhány irat. Amikor elkértem a rendelkezésre álló nyomozati anyagokat, akkor azt egy CD-re kinyomtatva adták oda. (...) azzal volt a bajom, hogy speciális fájlokat küldtek, amit nem nyitott meg egy ilyen mezei szövegszerkesztő, vagy egy mezei táblázatkezelő. (...) Azokat a fájlokat nem tudtam megnyitni. Valami speciális kiterjesztés volt – nem tudom, hogy mi –, ezért jeleztem a nyomozónak, hogy a tizből nyolcat meg tudok nyitni, kettővel valamit bénáztam, de ugyanaz a program nem tudta kinyitni. És akkor ebből volt egy ilyen kellemetlen élmény, hogy mit okoskodok én.” Terhelt

12. A terheltek iratokhoz való hozzáféréssel kapcsolatban komoly gondok tapasztalhatók.³⁹ A fogva lévő terhelt számára szinte kizárólag papíralapon hozzáférhető iratok megfelelő tárolása sem

³⁸ Ügyvéd 1

³⁹ Lásd pl. a 3360/2023. (VII. 19.) AB határozatot, melyben az Alkotmánybíróság megállapította a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét és megsemmisítette a bíróság érintett, büntetőjogi felelősséget megállapító döntését arra alapozva, hogy a terhelt a nyomozás során keletkezett iratokat sem a nyomozás alatt, sem annak lezárását követően nem ismerhette meg annak ellenére, hogy ezek megismerését a képviselőjét ellátó ügyvéd többször indítványozta. A hivatkozott AB határozat 31. pontjában az Alkotmánybíróság megállapította, hogy „az iratokhoz való hozzáférés tilalma a védelemhez való jognak olyan részjogosítványát sérti, amely már önmagában is negatívan hat ki az eljárás tisztességes voltára,” valamint a határozat 32. pontjában azt, hogy „a nyomozati iratok teljes körű megismerhetőségének hiánya korlátozhatja a hatékony védelemre való felkészülést. Ezáltal

megoldott. Adott esetben fogvatartotti feszültségek, szélsőséges esetben bántalmazás alapjává válhat az irat, ha illetéktelenek, elsősorban más fogvatartottak kezébe kerül. A kutatásban részt vevő terhelt elmondta, hogy a letartóztatás általában váratlanul éri annak alanyait, „senki nem úgy megy be a bv.-be, pláne előzetesbe, hogy van nála egy lakat, amivel be tudná zárni a szekrényt.” Elmondása szerint ezért a fogvatartottak hozzáférnek egymás irataihoz, és ha azok például egy nagyobb tárgyi súlyú gazdasági ügyről szólnak, akkor „meg is indul a vérszívás.”

13. Egy ügyvéd interjúalany⁴⁰ hasonlókról számolt be, elmondta: egyik ügyfele azt kérte tőle, hogy ne küldje be az iratokat számára, mert azokat nem tudta volna úgy tárolni a bv. intézetben belül, hogy elzárhassa – akár a többi fogvatartott, akár a bv. munkatársai elől. A terhelt interjúalany az iratai biztonságba helyezésére az volt a megoldása, hogy gyakorlatilag megtanulta az anyagát és az ügyvédi beszélők során apránként kihordta az iratokat, mivel azokat kidobni sem merte a fenti okokból. Az iratokhoz való digitális hozzáférést a 9 hónapos fogvatartása során összesen egy alkalommal tapasztalt, amikor egy zárkatársa CD-n kapta meg a nyomozati anyagokat, amit egy bv. intézeti laptopon nézhetett meg. A terhelt által elmondottakat megerősítették az ügyészi interjú, és a védői interjúk⁴¹ tanulságai is. Az ügyésznek nem volt pontos információja a bv. intézetben belüli elektronikus hozzáférésről, de úgy vélte, hogy ez egy megoldatlan probléma.

„Azért ez elég nagy baj, valljuk be. Tehát nem lehet védekezni úgy, hogy nem tudom, mi újság.” Ügyész

14. Egy megkérdezett ügyvéd⁴² szerint „tragédia”, hogy a bv.-ben rossz minőségű számítógépek vannak, emiatt lassúak, ugyanakkor a terheltek csak korlátozott időkeretben férhetnek ezekhez hozzá. A hozzáférést megszakítják, ha lejárt a kijelölt – rendszerint túlságosan rövid – idő.

„Tehát nem úgy van, hogy kényelmesen megnézi a szakértői véleményt, mint én, hogy adott esetben négy óra, öt óra [átnézni] egy szakértői véleményt, és csak azzal foglalkozom. Nem, öt kidobják onnan. Ha nem kellően felkészült a személyzet, akkor önmagában könyörögni kell azért a tanulmányozásért. (...) Kinyomtatni nem lehet. Tehát ők nem tudnak élni ezzel az eszközzel. (...) Ez mese habbal, hogy a fogvatartott felkészül. Nem. Egyetlenegy fogvatartott sem tud felkészülni, a legkisebb ügyéből sem. Azért, mert akinek kicsi ügye van, arra meg úgy korlátozzák le a gépidőt, hogy az meg azért nem tud. Egyébként meg nem is ért hozzá, nem is tudja, hogy kéne ezt csinálni, egész más az otthon számítógépezni játékkonzollal, mint egyébként iratokat olvasgatni, meg a büntetőügyek iratait tanulmányozgatni, az azért két erősen különböző műfaj. Tehát még aki nem annyira idegen a számítógéptől, még annak se feltétlenül megy.” Ügyvéd 1

15. Egy másik, a kutatásban részt vevő ügyvéd⁴³ fogalmazta meg az iratokhoz való digitális hozzáféréssel összefüggésben, hogy már csak azért is fel kellene tárnai, miként teljesül a fogva lévő terhelt iratmegismerési joga és milyen technológiai hiányosságokra kellene megoldást találni, mert egyre jellemzőbb, hogy olyan iratok szerepelnek bizonyítékként büntetőügyekben, amelyek megismeréséhez „nem elég egy A4-es lap” (pl. kamerafelvételek), ugyanakkor jelenleg a büntetés-végrehajtásban nem áll rendelkezésre az ehhez szükséges eszközpark. Az interjúalany prognózisa

viszont – mivel az iratok megismerhetőségének hiánya másképpen nem kompenzálható – közvetlenül sérül a fegyverek egyenlőségének követelménye, és így a tisztességes eljárás elve.”

⁴⁰ Ügyvéd 3

⁴¹ Ügyvéd 1, Ügyvéd 3 és Ügyvéd 4

⁴² Ügyvéd 1

⁴³ Ügyvéd 3

szerint a fentiekben kifejtett trend csak fokozódni fog a jövőben, így egyre relevánsabbá válik a kérdés: hogyan oldható meg a fogva lévő terheltek elektronikus hozzáféréseinek lehetővé tétele?

„A terheltek digitális iratokhoz való hozzáférése terén viszont komoly gondok vannak a fogvatartás alatt – ez egy külön kihívás. Nekik ez nem adatott meg, hogy ez jól tudjon működni. Ott abban, biztosan kell egy rendszerszintű változás, hogy ők úgy tudják kezelni, mint ahogy például a papíralapú anyagot tudják kezelni, hogy bármikor meg tudják nézni, bele tudjanak olvasni. Valamilyen módon ezt nekik meg kéne oldani. Ebben abszolút hiányosság van. (...) Az, hogy (...) korlátozzák, hogy mettől meddig tudják nézni, mert nincs elég idő rá, nincs elég helyszín rá, de ahhoz is kell egy gép. Nem tudja megnyitni, lassan nyitja meg, nem is nyitja meg. Nem is tudja, hogy mit látott benne. Nem tudja utána – úgy, ahogy meg tudom én – esti óráiban szépen írni a maga kis beadványát, amit akart hozzáfűzni kommentet, mert nyilván korlátozott a hozzáférhetősége. Tehát, ez az a rész, az abszolút nulla, a semmi, nem működik.” Ügyvéd 4

16. Szintén egy ügyvéd interjúalany említette problémaként, hogy a bv. intézetek nem engedik meg azt, hogy az ügyvédek bármilyen elektronikai eszközt magukkal vigyenek a terhelttel való személyes konzultációra. Szerinte ezt leginkább azok a terheltek szenvedik meg, akiknek nincsen meghatalmazott védője.

„Képtelenség az, hogy nekem [a bv. intézet] nem enged bevinni számítógépet, semmilyen, a telefonomat sem vihetem be. Semmilyen elektronikát nem vihetek be, miközben elektronikusan küldik az iratokat, és egyébként fel kéne készülni a tárgyalásra. Hogyan? (...) Itt van az, hogy egy óriási különbség áll be a kirendelt és a meghatalmazott védővel rendelkezők között. Nyilván én meghatalmazottként, semmi gond, elkérem az árát, és beviszem az iratot. (...) Nem, tehát a fogvatartotti réteg nem fér hozzá az irathoz. Csak az, akinek meghatalmazottja van. (...) van olyan, akinek túl sok az irata, attól elviszik, mert a zárkában csak meghatározott mennyiségű irat lehet.” Ügyvéd 1

17. Vannak kialakult megoldások, nemzetközi (európai) jó gyakorlatok arra nézve, hogy a fogva lévő terheltek is hozzá tudjanak férni a saját ügyük irataihoz, illetve a jogszabályokhoz. Ilyenek például a finnországi okosbörtönök, ahol minden fogvatartottnak van laptopokhoz hozzáférése, vagy Szlovákia, ahol a börtönök könyvtárai számítógépekkel felszereltek.⁴⁴ Ezekhez hasonló rendszerek kialakítására feltétlenül szükség lenne Magyarországon is.

18. A gyakorlati problémák és bírálatok ellenére a jövőt tekintve több interjúalany a nyitottságát fejezte ki az elektronikus kapcsolattartással és a digitális iratkezeléssel összefüggésben. Néhányan arról számoltak be, hogy valamelyest javult az iratkezelési rendszer annak bevezetése óta, ugyanakkor a többség szerint még nagyon messze vagyunk attól, hogy ez egy igazán jól működő szisztéma legyen, mivel összességében még mindig érzékelhetően tovább tart az iratok elektronikus változatát feldolgozni, mint a papíralapú iratot átlapozni.

„Vannak kifejezetten olyan nyomozások, ahol iszonyatosan meg tudja könnyíteni a bírónak a munkáját, hogyha szépen strukturált elektronikus iratot kap úgy is, hogyha nem a rendszeren keresztül jön, hanem

⁴⁴ Ld. például az Európai Börtönszervezet (EuroPris) Tudásmenedzsment Rendszerének [Knowledge Management System of the European Organisation of Prison and Correctional Services (EuroPris)] alábbi kérdését: „Question 211220 on Computer Systems in Prisons”, ahol az Európa Tanács különböző tagállamainak börtönrendszerei válaszolnak gyakorlati kérdésekre, itt éppen a fogvatartottak számítógéphez való hozzáféréseivel kapcsolatban: <https://www.europaris.org/epis/kms/?detail=403>. Letöltve: 2024.06.27.

mondjuk DVD-n. És akkor a legeslegjobb, ha az utolsó három hónapban, mondjuk, jellemzően egy éven belüli letartóztatásnál, mondjuk, az utolsó három hónapban keletkezett iratokat egy DVD-n kapom meg. Például külön.” Bíró 3

„Vegyes a kép. Vádirat, bizonyítási eszközök, egyéb anyagok között lehet keresni, ez jó. Így nézem meg sokszor, ha nem találok valamit az irataimban. Mostanában kicsit jobb a helyzet, lehet szinkronizálni, de régebben ömlesztett anyagot kaptam.” Bíró 6

19. Volt olyan bíró interjúalany, aki szerint ma már elképzelhetetlen, hogy csak papíralapon működjön az igazságszolgáltatás. Szerinte a bevezetésekor sok kollégája attól tartott, hogy az ügyfelek nagyobb százalékkal nem fog jól működni, mivel ezek a rendszerek nem felhasználóbarátok és az ügyfelek digitális kompetencia-szintjével kapcsolatban is jelentős kétségek merültek fel.

„Nyilván ma már az szerintem elképzelhetetlen, hogy csak papíralapon működjön az igazságszolgáltatás, az látszik, egyébként volt szerintem egy olyan tartás is, vagy én is azt gondoltam, hogy az ügyfeleinknek egy nagyobb százaléka lesz az, akivel nem nagyon lehet, tehát aki teljesen kívül esik majd ezen az elektronikus kapcsolattartási körön.” Bíró 7

20. Ugyanez az interjúalany ugyanakkor azt is elmondta, hogy az egyszerűsített elektronikus kézbesítés jóval sikeresebb az általa vártnál.

„Viszont, ugye, most bejött a legutóbbi, vagy a kettővel ezelőtti Be.-módosítással, tehát nem olyan régen, ez az »egyszerűsített elektronikus kommunikáció« című fejezet, ami azt jelenti, hogy e-mailen is lehet akár kézbesíteni vagy iratokat küldeni. Sőt, akár még a telefonon keresztül is lehet a visszaigazolást ilyen módon beszerezni. Én úgy tudom, hogy az országban ennek vegyes a fogadtatása. Tehát vannak, akik abszolút nem használják, vagy nagyon kivételes esetben, a másik véglet az, ahol elő van írva konkrétan, kollégiumvezetői intézkedéssel, hogy kötelező ezt az elektronikus kapcsolattartást legalábbis megkísérelni, és csak hogyha az semmiképpen nem működik, akkor lehet áttérni a papíralapúra. És hát van a köztes, ahol meg rábizzák a bíróra, hogy döntse el, hogy mit akar. Én azt gondoltam, hogy ez kisebb százalékban, tehát nyilván az ember látta korábban is, hogy lesz egy olyan kör, akikkel könnyen fog működni, aki láthatólag az életében gyakran használ számítógépet, e-mailen lehet vele kapcsolatot tartani. Számomra végül szélesebb lett az a kör, akikkel lehet – annál, mint amire én számítottam. Tehát gyakrabban használjuk, mint amennyire eredetileg gondoltam. Nyilván ennek az is az oka, hogy nálunk a mi illetékességünkhöz tartozó rendőrkapitányságokon ezeket az elérhetőségeket most már begyűjtik, bármilyen ügyféltől, tehát tanúktól, sértettektől, vádlottaktól, gyanúsítottaktól. Tehát rendelkezésre áll a kapcsolattartásnak az adata, ilyen módon meg tudjuk ezt tenni, és ez sok esetben egyébként valóban rendkívüli módon felgyorsítja azt, hogy hogyan tudunk információt közölni. Kéri a tájékoztatást, másnap meg tudom adni, idézést küldeni, bármilyen iratot küldeni, pillanatok alatt megy, és azért nyilván nem probléma nélkül, de megy, működik. Nyilván, voltak ezzel kapcsolatosan olyan adatvédelmi aggályaink is, hogy az e-mailnél nem igazán ellenőrizhető, hogy valóban azzal levelezzen az ember, akivel kell, meg hogy mi van, hogyha közösen használnak e-mail fiókot, stb. Fölmerültek ilyen kérdések. Az az igazság, hogy én nem hallottam olyanról, nekem nem volt, és nem is hallottam olyanról, ahol ez végül is problémát okozott volna. Tehát, ahol utóbb valaki kifogásolta volna, hogy hát, itt e-mailezgetett valaki az én nevemben. Tehát igazából úgy tűnik, hogy ez az egyszerű technikai kapcsolattartás, ami az e-mailt illeti, ez elég jól működik, szerintem kizárólagossá semmiképpen nem lehet tenni, mert biztos, hogy mindig lesz olyan kör, ahol egyszerűen nem elérhető, akár szociális helyzetből, vagy akár más okból, vagy egyszerűen nem hajlandó ezen a

módon együttműködni. (...) azt pedig halljuk, hogy iszonyatos mennyiségű postaköltséget megspórol a bíróságnak, úgyhogy ez a része szerintem egy viszonylag jól működő dolog. Érdekes az, hogy a jogalkotó a büntetőeljárásban ezt bevezette. Elég hosszú idő eltelt már, tehát már megvannak a tapasztalatok, ennek ellenére még a másik két szakág, vagy a másik három szakágban nincs, tehát sem a Pp. [polgári perrendtartás], sem a Kp. [közigazgatási perrendtartás] nem tartalmazza ezt, ott úgy tudom, nem is lehet ilyen módon kapcsolatot tartani.” Bíró 7

21. Az interjúalanyok ugyanakkor azt is kifejtették, hogy a gördülékeny elektronikus kapcsolattartás előfeltétele a megfelelően működő digitális iratkezelő rendszer, tehát hangsúlyos kérdés a fenti problémák kiküszöbölése. A terhelt interjúalany például azt mondta, hogy könnyebbé tette volna az ügye áttekinthetőségét az, ha megkapja rendesen digitalizálva az anyagot, ami viszont az interjú időpontjáig nem történt meg – a nyomozati szakban folyamatban lévő eljárásban az iratokhoz való hozzáférést meglehetősen korlátozottan éli meg.

„(...) naivítás azt gondolni, hogy kikéri az ember, és akkor megküldik a törvényi határidőn belül. Egyrészt nem küldik meg. Másrészt, ha megküldik, sem kell figyelembe venniük semmilyen határidőt. (...) Nem áll neki az ember harcolni a saját ügyében a rá nyomozó hatósággal. Tehát konkrétan bármit megtehetnek. És hogyha én elkezdek hepciáskodni, az mind visszaüt. Mert ezek mögött is emberek ülnek, akikkel én többször találkoztam – ha szembe jönne az utcán, megismerném, szerintem ő is engem –, ott van az a három-négy ember, aki ezen az ügyön dolgozik és kész. Tehát, ugyanaz a három ember, hogyha berág rám, akkor ők aztán úgy maradnak. Itt nincs emberi oldal. Tehát nem jó az a fajta feltevés, hogy én kérek valamit, és akkor azt elküldik. Ilyen nincs. Olyan van, hogy ha ezt az ember eléri, hogy elküldjék, akkor valamit megkap. És aztán lehet az eszközökkel foglalkozni, hogy az mennyire hatékony. Jó lett volna nyilván, hogyha én digitálisan kereshető anyagokat kapok, de ezt is úgy kellett kikuncsorogni és elmondani nekik, hogy az ő érdekükben kérem. És akkor se sikerült csak tizből nyolcat. Miért nem? Ez most a mai valóság.” Terhelt

22. Több bíró interjúalany⁴⁵ részéről felvetődött, hogy bírói szempontból az lenne az ideális, ha a nyomozati irat elolvasásához egy papíralapú irat, a munkahelyen kívüli munkavégzéshez, valamint az iraton belüli kereséshez pedig egy jól strukturált digitális irat állna a rendelkezésükre. Ez a fajta „hibrid” megoldás ugyanis egyszerre ötvözné a digitális és a papíralapú irat előnyeit és egyszerre küszöbölne ki azok hátrányait.

D) Ügyvédhez és jogi segítséghez való hozzáférés

Jogi elemzés

Az ügyvédhez és jogi segítséghez való hozzáféréssel, valamint a tárgyaláson való terhelti jelenléttel kapcsolatos jogi elemzést összevontan a következő, E) fejezetben végeztük el, ott található a szöveg egyben.

Empirikus elemzés

1. Az ügyvédek a hatékony védelemhez való jog érvényesülése érdekében részint gyakorlati eszközökkel igyekeztek a távmeghallgatás kapcsán jelentkező hátrányokat kiküszöbölni, részint

⁴⁵ Bíró 1, Bíró 7

éltek a távmeghallgatásra vonatkozó jogi rendelkezések nyújtotta lehetőségekkel, például használták a saját vagy a rendelkezésre bocsátott mobiltelefont arra, hogy bizalmasan tanácskozzanak védenceikkel a távmeghallgatás során.

2. A távmeghallgatás kapcsán jelentkező hátrányokat kiküszöbölő, gyakorlati eszközként volt azonosítható az ügyvédi interjúkban
 - a bizalomépítő, személyes konzultáció a távmeghallgatást megelőzően,
 - az ügyvéd fizikai jelenléte az elkülönített helyszínen,
 - az üzenetküldő alkalmazás használata a szabadlábon lévő terhelt és ügyvédje közötti bizalmas közlések továbbítására a távmeghallgatás során, valamint
 - az egyeztetés a távmeghallgatást követően.
3. Az ügyvédek a távkonzultációt nem tartották alkalmas eszköznek arra, hogy bizalmi kapcsolatot alakítsanak ki a terhelttel. A bizalmi kapcsolat megteremtése érdekében szükségesnek látták a távmeghallgatást megelőző, személyes konzultációt.

„Bizalomépítésnek ez nem jó eszköz. (...) egyszer személyesen el kell menni, vagy ide kell, hogy jöjjön. Tehát személyes nélkül ez nem működik.” Ügyvéd 1

„Ha Magyarországon van, főleg ha Budapesten, és nincs olyan, hogy mozgásában korlátozott lenne, vagy bármi más akadálya van, akkor mi azért ragaszkodunk általában ahhoz, hogy jöjjön be az ügyfél, jobban szeretem, hogy ha ott körbeszaglásszuk egymást, és van valami közvetlen benyomás...”
Ügyvéd 3

4. Az ügyvédi interjúk alapján az ügyvéd és a terhelt közötti kapcsolat fenntartása a távmeghallgatás során nem tűnt akadálymentesnek. Az egyik ügyvéd interjúalany szerint a fogva lévő terheltek elvárják tőle, hogy ő, vagy – abban az esetben, ha ő az eljárás helyszínén van, akkor – az ügyvédjelöltje vagy az általa megbízott másik ügyvéd legyen jelen az elkülönített helyiségben a távmeghallgatás során. A többi ügyvéd interjúalany is az elkülönített helyiségben vesz részt a tárgyaláson, ha ezt az ügy valamely körülménye alapján indokoltnak tartja⁴⁶, illetve ha a terhelt ehhez ragaszkodik.⁴⁷

„(...) az ügyfélnek a személyes kvalitása az, ami igazándiból számomra azt megmutatja, hogy mi a célszerűbb, hogy hol vagyok jelen, tehát akár a bv.-ben vele együtt, vagy pedig nyomozóhatóságnál, és akkor úgymond a rendőrrel együtt, vagy ott esetleg, a tolmács is ott van. Ez inkább az adott helyzettől függ, de igen, ebből a szempontból szoktam felmérni azt, hogy mi az indokoltabb (...) Ez határozza meg, hogy mennyire tudtam vele egyeztetni mondjuk az eljárás tárgyát illetően előzetesen, hogy mi az iránya a védekezésnek, ehhez, hogy tud ő igazodni, saját maga.” Ügyvéd 4

5. A bíró interjúalanyok is rámutattak arra, hogy a személyes jelenlét esetén nyitva álló lehetőségekhez képest korlátozottabbak a terhelt és az ügyvéd közötti konzultáció lehetőségei a távmeghallgatás során. A lehetőségek korlátozottsága kapcsán egyikük a mobiltelefon mint a távmeghallgatáson erre a célra egyedül rendelkezésre álló eszköz korlátait,⁴⁸ másikuk a

⁴⁶ Ügyvéd 4

⁴⁷ Ügyvéd 2

⁴⁸ Bíró 1

nonverbális kommunikáció megszűnését,⁴⁹ megint másíku⁵⁰ pedig azt emelte ki, hogy a távmeghallgatás során nincs lehetőség arra, hogy a terhelt és az ügyvéd a tárgyalás rendjének megzavarása nélkül értekezzen egymással.

„(...) az sem ugyanaz nyilván, hogy ha valaki csak telefonon tud a védőjével konzultálni, mint hogyha személyesen. Tehát az biztos, hogy nem ugyanaz. De van, amikor ez úgy igazából senkinek nem fáj különösebben, mert nem akar annyit vagy olyan mélységben konzultálni, amire ne lenne elegendő egy kétperces telefon. De például, hogyha egy olyan ügyvédet választ valaki, aki azt igényelné, hogy folyamatosan a tárgyaláson, a tárgyalás rendjének zavarása nélkül, menet közben is elvileg tartana kapcsolatot a fogvatartottal, ezt biztos, hogy nem tudjuk biztosítani a távmeghallgatás során. Ha, mondjuk, valaki ezt jelezné, hogy én ezt igénylem, akkor nyilván ennek szerintem az az egyetlen adekvát megoldása, hogy akkor köszönjük, befejeztük a távmeghallgatást és megyünk a személyes jelenlétre.”
Bíró 7

„(...) ezt fel lehet esetleg róni, hogy a tárgyalóteremben van lehetőség olyan nonverbális kapcsolatot teremteni az ügyvéddel, hogy kinéz oldalra, küld egy jelet. Ez, ugye, a távmeghallgatáson nem működik. Bármikor, ha szól, hogy akar beszélni az ügyvéddel, akkor felfüggesztjük, megkapja a telefont. Lehet, de nyilván azért az már egy elhatározás kérdése. A tárgyalóteremben meg van arra lehetőség tényleg, hogy csak kinéz oldalra és visszajelzésekre reagál. Hát, vagy egyszerűen csak integet, hogy ezt ne, ezt hagyjuk, vagy bármi ilyesmi. Ez lehet egy hátrány (...)” Bíró 2

6. Új technikai lehetőségként vetette fel az egyik ügyvéd interjúalany az üzenetküldő alkalmazás használatát, mely a szabadlábbon lévő terhelt esetében részben pótolhatja a tárgyalás rendjének megzavarása nélkül folytatott kommunikációt a távmeghallgatás során.

„(...) a WhatsApp-ban (...) őszintébben merek kommunikálni az ügyféllel. Nekem nagy szívfájdalmam, hogy az ügyfelem nem ülhet mellém, amikor tárgyalunk, hogy sugdolózhassunk, hogy beszélgethessünk. Ez ebben az esetben például megvalósul. Ha akar, nem kell akkor engedélyt kérni vagy pofátlanul fölállni, és akkor ott megzavarni az eljárásnak a rendjét, hogy én odamenjek, kimenjek a vádlottak padjához, és akkor ott beszélgessek az ügyfelemmel, hanem (...) küldök neki egy üzenetet (...), és akkor azt meg tudjuk beszélni, akár még a tárgyalás közben is.” Ügyvéd 3

7. A kutatásban részt vevő terhelt a távmeghallgatás során nem konzultált ugyan az ügyvédjével, azonban előző nap ügyvédi beszélő keretében, személyesen készültek fel a tárgyalásra, majd a tárgyalás napjának reggelén a bv. mobiltelefonján keresztül is beszéltek egymással.
8. Az egyik ügyvéd interjúalany⁵¹ olyan gyakorlatot alakított ki, hogy minden egyes távmeghallgatást követően – legalább telefonon – egyeztet a terhelttel a lényeges kérdésekről, és arról, hogy ezekben a kérdésekben ugyanazt értették-e a távmeghallgatás során. Így tudja ellenőrizni, hogy a terhelt valóban azt válaszolta-e egy adott kérdésre, amit ő menet közben lejegyzetelt, illetve így tudja felhívni a terhelt figyelmét arra, hogy mi hangzott el, illetve annak mi a jelentősége az eljárás szempontjából. Ez a gyakorlat önmagában arra utalhat, hogy a távmeghallgatás a kölcsönös megértés szempontjából nem teljesen problémamentes, illetve az ügyvéd azt is jelezte, hogy ez neki többletfeladatot jelent.

⁴⁹ Bíró 2

⁵⁰ Bíró 4

⁵¹ Ügyvéd 1

„Nyilván nem tudom azt mondani, hogy száz százaléig meg vagyok győződve, hogy minden pillanatban mindenki értett mindent.” Bíró 7

9. Azon jogszabályi lehetőséggel kapcsolatban, miszerint az ügyvéd bizalmasan konzultálhat a terhelttel az erre a célra, az elkülönített helyiségben rendelkezésre bocsátott mobiltelefon segítségével, az ügyvéd interjúalanyok többsége⁵² félelmeinek és kételyeinek adott hangot a büntetés-végrehajtási intézet által biztosított mobiltelefonon folytatott kommunikáció védettségével kapcsolatban. Ezeket a félelmeket és kételyeket konkrét tényekkel nem, legfeljebb bv.-beli élményeikkel tudták alátámasztani. Ez az egyöntetű érzés jelzésértékű a jelenlegi bizalmi szint szempontjából, mely a konkrét jogszabályi lehetőség igénybevételét is befolyásolhatja.

„Na, most azért nekem ezzel kapcsolatban vannak itt kételyeim néha. És éppen ezért, hogyha annyira érzékeny az ügy, akkor szoktam például azt választani, hogy inkább akkor kimegyek a fogvatartotthoz, és akkor előtte beszélünk (...), de ez inkább csak az én bizalmatlanságom (...) Ha a hatóságnak valamilyen komoly érdeke fűződik hozzá, akkor biztos vagyok benne, hogy egyébként ezeket a lehallgatásokat, hogy ők valamilyen módon meg tudják oldani. Nincs rá konkrét adatom, nem tudom ezt tényekkel alátámasztani, de azt gondolom, hogy a nyomozás érdeke valamilyen okból ezt indokolja, akkor ők ezt meg tudják oldani (...) valószínű, hogy ehhez hozzákapcsolódik az informatikai ismereteimnek a hiányossága is, hogy ilyen téren bizalmatlan vagyok.” Ügyvéd 4

„Eleve nekem vannak ilyen – lehet, mondhatom, hogy – megalapozatlan, de félelmeim a büntetés-végrehajtással történő kapcsolattartásban. Ugye, van az a telefon, a bv.-s telefon, azt nem szeretem. Azt egyáltalán nem szeretem.” Ügyvéd 3

10. A rendszer bizalmasságával, illetve ennek ellenőrizhetőségével kapcsolatos kétségek a meginterjúvolt bírókban is felmerültek. Volt olyan bíró interjúalany, aki szerint a VIA VIDEO rendszer egyáltalán nem alkalmas a terhelt és az ügyvéd közötti bizalmas közlések közvetítésére, mert nem lehet biztosan tudni, hogy a rendszer mit és mikor rögzít (ezzel kapcsolatban konkrét példát is felhozott az egyik interjúalany). Éppen ezért érdemes óvatosan bánni ezzel az eszközzel.

„(...G)yakorlatilag itt arról van szó, hogy a bv. által megadott mobiltelefonszámot felhívja a védő a saját telefonjáról, én közben kikapcsolom a videós rendszert, és hát, nagyon remélem, hogy máshol nincs rögzítve. Mert nálunk nincs rögzítve. Hogy most a NISZ-nél bárhol ez rögzítve van, az egy másik kérdés. Talán nincsen. De mégis egy kamerákkal teli helyen beszél a terhelt, miközben ott van egy bv. őr is. Nyilván hallja azt (...) a bv. őr, amit beszél (...) a terhelt az ügyvédjével.” Bíró 5

„Az a baj, hogy ezen a részen szerintem nem működik annyira biztonságosan a technika, hogy száz százaléig mindig tisztában legyen az ember azzal, hogy mikor készül felvétel és mikor nem. Azt tudom, hogy amikor elindítom a “START” gombot, akkor ott elkezdődik, de hogy én, ha egyszer is megszakítom, az valóban megszakad-e vagy nem. Ugye, ebből volt szintén (...) más megyében probléma, hogy egy felvett VIA VIDEO-s tárgyaláson a szünetben a jegyző és a bíró beszélgettek; vagy egy másik ügyről, vagy pedig annak az ügynek az ítélettervezetéről, nem tudom. Mindenesetre olyan dologról, ami teljesen belső volt és abszolút nem tartozott senkire, és mivel kikérte, a védőnek meg kiadták a tárgyalás felvételét, és nem tudta a bíró azt, hogy az is felvételre került, amit ő a jegyzőjével csacsogott. Úgyhogy én legalábbis biztosan nem merem, tehát az én tárgyalótermemben, videó jelenlétében

⁵² Ügyvéd 1, Ügyvéd 3, Ügyvéd 4.

kizárólag olyan dolgok történhetnek, ami nem baj, ha felvételre kerül. Akár be van nyomva a gomb, akár nincs.” Bíró 7

11. Ezzel összefüggésben az egyik bíró úgy nyilatkozott, hogy a távmeghallgatás optimális feltételeinek megteremtéséhez ki kellene alakítani egy olyan kommunikációs csatornát, amely a létező technikai lehetőségek kiaknázásával megteremti a kellően bizalmas és a tárgyalás rendjét nem zavaró ügyfél-ügyvéd konzultáció lehetőségét az eljárási cselekmény alatt is.

„Szerintem egyetlen kérdés van, amit esetleg ki lehetne még technikailag alakítani: egy kicsit talán egyszerűbb kommunikáció egy védett csatornán az ügyvéd meg a terhelt között.” Bíró 5

E) Jelenlét a tárgyaláson

Jogi elemzés

A Be. alapján személyes megjelenés helyett a büntetőeljárásban résztvevő

- bármely személy – így a terhelt és a védő – jelenléte is
- az eljárás bármely szakaszában,
- az eljárás valamennyi cselekményén

biztosítható telekommunikációs eszköz, vagyis távmeghallgatás segítségével.

A Be. a két helyszín, vagyis az eljárás helyszíne, valamint a terhelt tartózkodásának helyszíne közötti összeköttetés közvetlenségét és kölcsönösségét emeli ki, amely főszabály szerint kép- és hangfelvétel továbbításával (videokonferencia) kell, hogy történjen.⁵³

Szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a bizonyíték bíróság általi közvetlen észlelése szükségszerűen csorbát szenved, ha a bíró videokonferencia útján szerez a bizonyítékokról tudomást. Az AB kimondta, hogy “[...] a tisztességes eljáráshoz való jog abszolút jog, amellyel szemben nem létezik mérlegelhető más alapvető jog vagy alkotmányos cél, mert már maga is mérlegelés eredménye. A büntetőeljárás szempontjából ezek a tételek a büntető igazságszolgáltatás történeti rendszereinek felhalmozódott tapasztalatán alapulnak. Eszerint: az igazság feltárásának az a legmegfelelőbb módja, ha az ítékezésében független és pártatlan bíróság nyilvános tárgyaláson, a bizonyítás tekintetében egyenlő jogokkal részt vevő felek aktív közreműködésével lefolytatott eljárás eredményeként, közvetlen észlelése útján szerzett bizonyítékok szabad mérlegelésével állapítja meg a büntető felelősségre vonás eldöntéséhez szükséges tényeket.”⁵⁴Továbbá azt is szükséges megjegyezni, hogy a Be.-hez fűzött Indokolás [a továbbiakban: Be. Indokolás]⁵⁵ szerint a közvetlenség elve minimálisan ugyan, de sérül a telekommunikációs eszköz alkalmazásával. Emiatt fontos az eljáró szervek számára biztosítani, aminek szabályozására később kitérünk, hogy adott esetben megfelelő indokolással eltérjenek a technikai feltételek fennállása esetén

⁵³ Be. 120. § (2) a)

⁵⁴ 14/2004. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [III. B. 3.1.], hivatkozva a 3046/2019. (III. 14.) AB határozat, Indokolás [44], [47]

⁵⁵ 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról. Ugyan a törvénynek nincs egy, az Országgyűlés által elfogadott indokolása, az idézett dokumentum az előterjesztői indokolást és az elfogadott módosító javaslatokat tartalmazza, így irányadónak tartjuk a jogalkotói akarat értelemezése szempontjából.

*kötelezően alkalmazandó távmeghallgatás főszabályától. A jogalkotó szerint így lehetséges ugyanis elkerülni, hogy a távmeghallgatás, amely ugyan számos előnnyel járhat, olyan mértékben a közvetlenség kárára érvényesüljön, amely már kihatással legyen az eljárás érdemi részére.*⁵⁶

Továbbá a Be. alapján a terhelt esetében csak meghatározott eljárási cselekmény alkalmával, a nyomozás során történő kihallgatáskor van lehetőség a csak folyamatos hangalapú kapcsolatra (telefonkonferencia) a két helyszín között (míg egyes egyéb eljárási szereplők, így pl. a tanú esetében ilyen megkötés nincsen).⁵⁷

Ugyanakkor felmerülhetnek kockázatok a nyomozás során lehetővé tett telefonkonferencia tekintetében. Ez esetben ugyanis értelemszerűen kevesebb információ jut a hatóság tudomására a kihallgatott személy viselkedéséről, testbeszédéről, arcmimikájáról. A terheltnek pedig ugyanígy nem jut tudomására az eljárás helyszínén tartózkodó személyek viselkedése, testbeszédje, arcmimikája. Meglátásunk szerint sor kerülhet akár egy kikényszerített vallomástételre is, amely körülményeiről a hatóság nem szerez tudomást a terhelti helyszín pusztán hangalapú érzékelése miatt (de ugyanez a probléma a tanúvallomás kapcsán is felvethető).

Ha a technikai feltételek adottak, a telekommunikációs eszköz használatát főszabály szerint el kell rendelni a terhelt jelenlétét igénylő eljárási cselekmény tekintetében három esetben:

- ha fogva van,
- ha Védelmi Programban vesz részt,
- ha személyi védelem alatt áll.⁵⁸

Ugyanakkor a Be. enged eltérést e szabálytól az alábbiak szerint, kimondva azt, hogy a távmeghallgatás elrendelése valójában a hatóság diszkrecionális jogköre.

Nem tartjuk szerencsésnek azonban, hogy ezen eltérést engedő gyakorlat mellett is főszabályként a távmeghallgatást nevesíti a törvény. Egyrészt a közvetlenség elvének szükségszerű sérelme miatt nem igazolható az elv általános szabályként történő megjelölése, másrészt a személyes védelemhez való jog, és az egyes esetek minden körülménye mérlegelésének jelentősége miatt.

A nyomozó hatóság és az ügyészség akkor rendelhet el személyes jelenléte, ha az eljárási cselekmény jellege vagy eredményessége miatt nem nélkülözhető a terhelt személyes jelenléte, továbbá ha az elérni kívánt cél a távmeghallgatás nélkül is elérhető.⁵⁹ Vagyis, ez utóbbi esetben, ha a személyi védelem alatt álló, vagy Védelmi Programban részvevő terhelt védelme személyes jelenléttel is megoldható. Fogva levő terhelt esetében pedig meglátásunk szerint, kiindulva a Be. Indokolásból, a jogalkotó az elérni kívánt célt személyes meghallgatás esetén olyan esetekben látta megvalósíthatónak, ha például a „szervezési, logisztikai könnyebbség”⁶⁰ akkor is biztosított, hogyha a terheltet a büntetés-végrehajtási (a továbbiakban: bv.) intézetből szállítják.

⁵⁶ U.a. A 121-122. §-hoz

⁵⁷ Be. 120. § (2) b), (3) c)

⁵⁸ Be. 122. § (1) b)

⁵⁹ Be. 122. § (2) b), a)

⁶⁰ Ld. Be. Indokolás, A 121-122. §-hoz

A bíróság azonban „különösen indokolt esetben” rendelheti csak el a személyes jelenléte fogva lévő, a személyi védelem alatt álló vagy a Védelmi Programban részt vevő terhelt jelenlétét igénylő eljárási cselekményen, vagy a letartóztatás meghosszabbítása vagy fenntartása tárgyában tartott ülésen.⁶¹

Továbbá két esetben kötelező csak a Be. alapján a terhelt hozzájárulása a távmeghallgatás alkalmazhatóságához: ha a bíróság az ülésen a terhelt személyi szabadságát érintő kényszerintézkedés elrendeléséről határoz, valamint akkor, ha előkészítő ülést tart.

Főszabály szerint az elrendelés, illetve az indítvány elutasítása esetén nincs helye jogorvoslatnak.⁶²

Meglátásunk szerint a jogorvoslat főszabály szerinti hiánya az elrendelés esetén problematikus, tekintettel arra, hogy a távmeghallgatás során használt telekommunikációs eszköz használatának érdemi hatása lehet az ennek során megszerzett bizonyítékra, különös tekintettel a digitálisan sérülékeny személyek (időskorúak, intellektuális képességzavarral, pszichoszociális fogyatékkal élők, vagy meghatározott mentális betegséggel küzdők) esetében. Megjegyzendő az is, hogy a Be. egyrészt a tájékoztatáshoz való jog, illetve a kapcsolattartás általános szabályai körében mondja ki, hogy a hatóság a büntetőeljárásban részt vevő személlyel történő kapcsolattartás során törekszik arra, hogy az eljárás alá vont személy a vele közölteket megértse, a hatóság pedig az illetővel magát megértesse magát. Ennek érdekében pedig a hatóságnak figyelembe kell vennie az érintett állapotát és személyes jellemzőit.⁶³

Továbbá a Be. lehetőséget biztosít arra, hogy a hatóság elősegítse meghatározott sérülékenységgel bíró terhelt eljárás jogainak érvényesülését, a különleges bánásmódot igénylő személyhez hasonló sértetthez és tanúhoz hasonlóan. Ez azonban a hatóság számára nem kötelezettség, hanem diszkrecionális jogkör, és csak a 18. életévüket be nem töltött terhelt, illetve a fogyatékos, vagy ilyennek minősülő személyek esetén van erre lehetőség.⁶⁴ Meglátásunk szerint indokolt lenne ezt a kört legalább a telekommunikációs eszköz használata során bővíteni a digitálisan sérülékeny személyekkel, akire nézve a hatóságok alkalmazzák a fenti különleges bánásmódot. Továbbá a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését biztosító, hatékony eljárás érdekében kívánatos lenne az opcionális helyett kötelezővé tenni e bánásmódot a hivatkozott hatóságok számára.⁶⁵

Ugyanakkor a terhelt vagy védője az általános szabályok szerint indítványtételi joga körében indítványozhatja a személyes meghallgatást,⁶⁶ azonban ez nem jelent a bíróságra nézve kötelezettséget az elrendelésre. A vádemelést követően, ha a vádlott vagy védője kezdeményezi a távmeghallgatás elrendeléséről szóló döntés közlését követő 3 napon belül, hogy a terhelt a

⁶¹ Be. 122. § (3)

⁶² Be. 121. § (2)

⁶³ Be. 74. § (2), (3) b)

⁶⁴ Be. 96. § (1) a), b)

⁶⁵ Ennek érdekében ld. a Magyar Helsinki Bizottság által 2017-ben folytatott kutatást, amely következtetése, hogy a büntetőeljárás során kevesen értik jól a hatóság közléseit. Bővebben: <https://helsinki.hu/kevesen-ertik-jol-mit-akar-toluk-a-hatosag/>, továbbá: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_kutatasi-jelentes_HUN.pdf
Letöltve: 2023. 08. 08.

⁶⁶ Be. 39. § (1) g)

tárgyaláson személyesen jelenhessen meg, annak elutasítására csak meghatározott esetekben kerülhet sor.⁶⁷

Meglátásunk szerint a 3 nap aránytalanul rövid idő arra, hogy adott esetben a vádlott felmérje a tárgyaláson való személyes részvétel hiányának következményeit, így indokolt lenne legalább 8 napot biztosítani az indítvány megtételére.

Van lehetőség ugyanakkor a személyes jelenlét biztosítására tett indítvány tárgyában hozott, elutasító végzés tekintetében fellebbezésre.⁶⁸

A távmeghallgatás helyszínei az eljárási cselekmény helyszíne és az elkülönített helyszín. Az elkülönített helyszínen annak érdekében, hogy ne legyen lehetőség a terhelt befolyásolására, a terheltten és védőjén vagy segítőjén kívül csak az alábbi személyek lehetnek jelen:

- a hatóság tagja,
- szakértő, szaktanácsadó
- a távmeghallgatás technikai eszközét biztosító személy,
- fogvatartott személy esetén a fentiekén túl jelen kell lennie legalább az alábbiak egyikének:
 - a fogvatartást végrehajtó bv. intézet dolgozójának, aki igazolni tudja a terhelt személyazonosságát,
 - a terheltet őrző bv. intézet dolgozójának.⁶⁹

A hatóság kötelezettsége, hogy mindkét helyszínen biztosítsa a jelenlevők számára, hogy a tartózkodási helyüktől eltérő helyszínen egymást lássák és hallják, telefonkonferencia esetén egymást hallják, továbbá az elkülönített helyszínen levők az eljárási cselekmény menetét követni tudják. Továbbá a terheltnek, valamint a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személynek az általános szabályok szerint kérdezési, észrevételezési, indítványtételi és egyéb eljárási jogai vannak a távmeghallgatás során is.

A jogalkotó 2022. március 1. napjától lehetővé teszi, hogy az eljárási cselekményen való részvételre kötelezettek vagy jogosultak, leszámítva a fogva levő személyeket, saját telekommunikációs eszközükkel vegyenek részt a távmeghallgatáson.⁷⁰ Ehhez azonban szükséges az érintett hozzájárulása, és a távmeghallgatás kizárólag videokonferencián keresztül folytatható le. A törvény szerint az elkülönített helyszínen e körben elég, ha az érintett van jelen, nem szükséges tehát azoknak a személyeknek is a cselekményen való részvétele, akiket a Be. az eljárás hitelessége és a visszaélések elkerülése érdekében nevesít a hatóság által biztosított telekommunikációs eszközzel folytatott meghallgatások esetére.⁷¹ Garanciális szabály, hogy meg kell szakítani az eljárási cselekményt, ha olyan személy tartózkodik az érintetten kívül az elkülönített helyszínen, akinek a törvény szerint arra nincs joga. Továbbá akkor is, ha „észszerű kétely” alapján felmerül, hogy az érintett nem önkéntesen járult

⁶⁷ A bíróság csak két esetben utasíthatja el az indítványt, ha a vádlott személyes jelenlétének biztosítását kizárja a törvény, vagy ha akár a vádlott, akár más személy védelme kizárólag telekommunikációs eszköz használatával biztosítható. Ld. Be. 122. § (6)

⁶⁸ A Be. 579. § (2) *alapján*. Az elutasító végzés ugyanis nem ügydöntő végzés, így az ellen a főszabály szerint biztosított jogorvoslati jogot sem az általános – Be. 580. § (1) és (2) bekezdés –, sem a speciális törvényi rendelkezés – Be. XX. fejezet – nem zárja ki.

⁶⁹ Be. 123. § (1), (2)

⁷⁰ Be. 126/A. § (1)

⁷¹ Be. 126/B. § (1)

hozzá a távmeghallgatás fenti módon történő lefolytatásához, vagy nyilatkozatát nem befolyásmentesen tette meg, vagy személyazonossága eltér az általa mondottétól.

Tekintettel ez utóbbi garanciális szabályokra, meglátásunk szerint az egyszerűsített telekommunikációs jelenlét jelenlegi szabályozása mindaddig, amíg a gyakorlat az ellenkezőjére fel nem hívja a figyelmet, nem szorul kritikára.

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) a bíróság épületében tartott meghallgatáson (vagy tárgyaláson) a telekommunikációs eszköz használatát a fogva lévő elítélt, illetve az egyéb jogcímen fogvatartott esetében kötelezővé,⁷² az elítélt tényleges külföldi tartózkodási helye esetén pedig lehetővé teszi.⁷³ A Bv. tv. az előállításra vonatkozó szabályok körében tesz még említést arról, hogy a törvényben meghatározott egyéb esetekben a bv. intézet az elítélt meghallgatását telekommunikációs eszköz útján akkor biztosítja, ha a személyes jelenlét ily módon történő biztosításáról az eljáró hatóság vagy bíróság rendelkezett, és az technikailag kivitelezhető.⁷⁴ Kérelemre engedélyezheti a bv. bíró azt is, hogy a meghallgatáson (vagy a tárgyaláson) jelenlétre kötelezett vagy jogosult a jelenlét biztosítása érdekében – a Be. 126/A-126/B. §-ának megfelelő – az egyszerűsített telekommunikációs jelenléthez szükséges eszközt használja.⁷⁵ A Bv. tv. törvény alapján,⁷⁶ ha törvény eltérően nem rendelkezik, a bv. bíró eljárására főszabály szerint a büntetőeljárás szabályait kell alkalmazni. Miután a telekommunikációs eszköz használatával kapcsolatosan a Bv. tv. további rendelkezéseket nem tartalmaz, egyebekben a bv. bíró eljárására a Be. szabályai irányadók.

A Bv. tv. a telekommunikációs eszköz használatának lehetőségét a tájékoztatási kötelezettség részévé teszi adott esetben, amikor előírja, hogy írásban tájékoztatni kell a kényszerintézkedés hatálya alatt álló fiatakorút a befogadáskor, az általa értett nyelven egyszerűen, közérthető módon, a büntetőeljáráshoz kapcsolódóan arról is, hogy a tárgyaláson és az előkészítő ülésen a jelenléte kötelező, ennek érdekében előállítására kerülhet sor, vagy jelenlétét telekommunikációs eszköz útján biztosítják.⁷⁷

Megállapítható, hogy a Bv. tv. szabályozása érdeminek és tartalmilag önállónak nem tekinthető, fő vonalaiban lényegében megegyezik a Be. szabályozásával vagy arra visszautal, ezért az elemzés szempontjai tükrében történő önálló értékelése nem lehetséges. Hangsúlyozandó ugyanakkor – ahogy a Be. szabályozásával szemben is –, hogy a telekommunikációs eszköz használatának fogvatartottakra általánosan kötelező jellege felvetheti részint az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés kapcsán a fogvatartottak diszkriminációjának kérdését (tekintettel arra, hogy a személyes és a telekommunikációs eszköz útján biztosított jelenlét fentiek alapján nem egyenértékű, ugyanakkor a szabályozás a fogva tartott terheltek esetében még erősebben orientálja a hatóságokat a távmeghallgatás felé, mint egyéb esetekben), részint pedig – a szabályozás kellő differenciáltsága hiányában – a telekommunikációs eszköz használata

⁷² Bv. tv. 50. § (1) e) pont ea) alpont

⁷³ Bv. tv. 50. § (1) e) pont eb) alpont

⁷⁴ Bv. tv. 113. § (6a)

⁷⁵ Bv. tv. 50. § (1) e) pont ec) alpont

⁷⁶ Bv. tv. 50. § (6)

⁷⁷ Bv. tv. 12. § (5a) bekezdés c) pont

szempontjából sérülékeny, ezért különleges bánásmódot igénylő terheltek védelemhez, illetve tárgyalási jelenléthez való jogának a sérelmét.

A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvényt (a továbbiakban: Szabs. tv.) elsőként egy sérülékeny társadalmi csoport tagjai, a közterületen életvitelszerűen tartózkodó (vagyis hajléktalanságban élő) eljárás alá vontak tekintetében vezette be annak lehetőségét, hogy a bíróság telekommunikációs eszköz útján biztosítsa a bírósági eljárásban az érintettek jelenlétét.⁷⁸

2019. január 1. óta hatályos a törvény módosítása, amely az elzárással is büntethető szabálysértések esetén – amennyiben a technikai feltételek rendelkezésre állnak – minden eljárás alá vont tekintetében lehetővé teszi a távmeghallgatást,⁷⁹ más esetekben nincs erre mód. Kiemelendő eltérés a Be.-hez képest, hogy a két helyszín (a bírósági tárgyalás helyszíne, valamint az előkészítő eljárást lefolytató rendőri szerv által kijelölt elkülönített helyszín) közötti távmeghallgatás csak videokonferencia útján valósulhat meg, továbbá azt csak a bíróság rendelheti el és a jogszabály a bíróság diszkrecionális jogkörét hangsúlyozza.⁸⁰ A bíróság a döntését indítványra vagy hivatalból hozza meg.

Jogorvoslatra főszabály szerint nincs lehetőség se az indítvány elutasítása, se a távmeghallgatás elrendelése esetén.⁸¹

Tekintettel arra, hogy a távmeghallgatás tekintetében is megfogalmazható a személyes jelenlét hiányából fakadó közvetlenség sérülése, problematikusnak tartjuk a jogorvoslat kizárásának lehetőségét.

A Szabs. tv. kimondja, hogy a tanú adatainak zártan kezelése esetén csak akkor lehet jelen az elkövető a telekommunikációs eszközzel történő meghallgatáson, ha a tanú ahhoz hozzájárul. Ha a tanú nem járul hozzá, úgy a terhelt utóbb ismerheti meg az tanú meghallgatása során elhangzottakat.⁸²

Meglátásunk szerint a jelenlét biztosításának fenti módon történő korlátozása szükségesnek és arányosnak tekinthető.

Az IM rendelet tartalmazza a telekommunikációs eszköz használatának részletszabályait a büntetőeljárásban. A telekommunikációs eszköz használatának személyi és tárgyi feltételeit az eszköz használatát elrendelő hatóság biztosítja.⁸³

A tárgyi feltételek biztosítása körében a védelemhez való joggal kapcsolatos, garanciális szabály, hogy ha a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy és a védő nem egy helyszínen tartózkodik, a kettejük közötti tanácskozást legalább ellenőrzés nélküli telefonos kapcsolat útján⁸⁴ vagy más alkalmas eszközzel kell lehetővé tenni.⁸⁵ A terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy és védője közötti tanácskozás mind teljesebb

⁷⁸ Szabs. tv. 178/B. § (16)

⁷⁹ Szabs. tv., 126/B. §.

⁸⁰ Szabs. tv. 126/B. §.

⁸¹ Szabs. tv. 126/B. § (3)

⁸² Szabs. tv. 126/B. § (5)

⁸³ IM rendelet 45. § (1)

⁸⁴ Be. 124. § (3)

⁸⁵ IM rendelet 45. § (6)

ellenőrzésmentességét és bizalmi légkörét igyekszik megteremteni az a rendelkezés, hogy e célból a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy és a védő használatában lévő telefonkészülék vagy más mobileszköz használata is engedélyezhető.

Meglátásunk szerint azok a minimumszabályok, amelyek meghatározzák, hogy az eljárási cselekmény helyszínén, illetve az elkülönített helyszínen hogyan és hány kamerát kell elhelyezni, azokat ki és hogyan mozgathatja,⁸⁶ továbbá a mikrofon(ok) segítségével miként kell biztosítani a jelenlévők hangjának folyamatos közvetítését,⁸⁷ technikai jellegűnek tűnnek, valójában azonban a tárgyaláson való jelenlét jogának érdemi garanciáit jelentik telekommunikációs eszköz használata esetén. Ugyanis az eljárási cselekmény megfelelő követése és a hatékony részvétel a tényleges észlelés, az észlelés minősége pedig a képet és hangot közvetítő készülék működésének, míg a képet és hangot közvetítő készülék megfelelő működése a kamera(k) és mikrofon(ok) számának, valamint beállításának függvénye.

Több elkülönített helyszínnel létesülő összeköttetés, valamint az eljárási cselekmény helyszínén több kamera elhelyezése esetén az eljárási cselekmény helyszínén, illetve az egyes elkülönített helyszíneken lehetőség szerint biztosítani kell valamennyi kamera felvételének egyidejű közvetítését.⁸⁸ Az eljárási cselekmény azonban lefolytatható akkor is, ha az eljárási cselekményről, illetve a több elkülönített helyszínről továbbított kamerafelvételek egyidejű észlelése nem biztosítható, vagyis, ha azok nem mindegyike látható az eljáró hatóság, valamint az eljárási cselekményben résztvevők számára.⁸⁹ Az elkülönített helyszínen jelen lévő és vallomást vagy nyilatkozatot tevőről készülő kamerafelvételt közvetíteni kell ez esetben is.

Meglátásunk szerint az, hogy adott esetben az eljáró hatóság és az elkülönített helyszínen levők nem látnak rá a valamennyi eljárási cselekmény helyszínén történő eseményekre, a védelemhez való jog és a tárgyaláson való jelenlét joga szempontjából kelthet aggályokat. A védelemhez való jog szempontjából azonban garanciát jelent a vallomást vagy nyilatkozatot tevő személy közvetlen figyelemmel kísérésének követelménye.⁹⁰ A tárgyaláson való jelenlét joga vonatkozásában pedig a rendeletben foglalt, megdönthető vélelem, miszerint az elkülönített helyszínen tartózkodó és nem észlelhető személyt addig kell jelen lévőnek tekinteni, amíg a technikai kapcsolat fennállása és az eljárási cselekményen történő jelenléte iránt ésszerű kétely nem merül fel,⁹¹ azzal az eljárási lehetőséggel együtt, hogy az eljárási cselekmény résztvevői haladéktalanul jelezhetik, ha a közvetítést biztosító technikai eszközök üzemszerű működése bármely okból akadályba ütközik, valamifajta ellensúlyt képezhet a kamerafelvételek egyidejű észlelésének hiányával szemben.⁹² Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a tárgyaláson való jelenlét jogának biztosítására kevésbé alkalmas, hogy a jelenlétet vélelmezni kell, még ha ez a vélelem meg is dönthető.

⁸⁶ IM rendelet 46. § (1)-(2), 47. § (1)-(2)

⁸⁷ IM rendelet 46. § (3) és 47. § (3)

⁸⁸ IM rendelet 46. § (6), ill. 47. § (5)-(6)

⁸⁹ IM rendelet 46. § (7) és 47. § (7)

⁹⁰ IM rendelet 46. § (7) és 47. § (7)

⁹¹ IM rendelet 46. § (7)

⁹² IM rendelet 51. § (2)

A különleges bánásmódot igénylő sértett jogai érvényesítését, illetve kötelezettségei teljesítését biztosítják a védelmi és kíméleti célú intézkedések.⁹³ Ide tartozik például az, hogy a távmeghallgatás során a különleges bánásmódot igénylő sértett kizárólag az eljárási cselekmény vezetőjét látja és hallja, valamint az is, hogy a különleges bánásmódot igénylő sértett személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságait – az alakját, arcképét, hangját – tartalmazó kép- és hangfelvételt – adott esetben technikai eszközzel – torzítják.

Értékelésünk szerint ezek a teljeskörű észlelés szükséges és arányos korlátozását jelentik, az alkalmazásukkal járó korlátozás nem eltúlzott.

Tekintettel arra, hogy a telekommunikációs eszköz az eljárási cselekményen történő jelenléte biztosítja, annak üzemszerű működése alapvető feltétele az eljárási cselekmény lefolytatásnak. Garanciális jelentőségű, hogy a használat esetén ne álljanak technikai akadályok a tárgyalási jelenléthez, a védelemhez való jog, valamint a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog útjába. Ezért lényeges és nem pusztán technikai jellegű szabály, hogy mint fentebb írtuk, az eljárási cselekmény vezetője már a cselekmény megkezdése előtt felhívja a cselekmény résztvevőit, hogy haladéktalanul jelezzék, ha a közvetítést biztosító technikai eszközök üzemszerű működése bármely okból akadályba ütközik, amely akadály elhárítása érdekében haladéktalanul intézkedni kell.⁹⁴ Az akadály elhárításáig az eljárási cselekmény nem kezdhető meg. Ha az akadály az eljárási cselekmény során merül fel, az eljárási cselekményt meg kell szakítani és az akadály elhárításáig nem folytatható tovább.⁹⁵ Ezen főszabály alól két kivétel van: a) ha az eljárási cselekmény kép nélkül, telefonkonferencia útján folytatható, mert annak törvényi feltételei fennállnak,⁹⁶ b) ha az eljárási cselekmény telefonkonferencia útján sem folytatható, de olyan személy lenne jelen az eljárási cselekményen telekommunikációs eszköz használatával, akinek a jelenléte a Be. alapján nem kötelező, és hozzájárul az eljárási cselekmény megkezdéséhez, illetve folytatásához.⁹⁷

Meglátásunk szerint az IM rendelet fent említett a) kivételt engedő szabálya⁹⁸ – ahogyan a Be.-nek a kizárólag telefonkonferenciát lehetővé tevő rendelkezésénél is jeleztük – kifogásolható, egyrészt a terhelti kihallgatás korlátozottabb részvételi lehetősége miatt, másrészt azért, mert az ily módon felvett tanúvallomás hitelessége – a nonverbális jelek észlelhetőségének hiánya miatt – kevéssé ellenőrizhető, ami a terhelti jogok csorbulását eredményezi. Aggálymentesnek látszik viszont az a szabály, amely kimondja, hogy az eljárási cselekmény lefolytatható, ha a telekommunikációs eszközzel történő jelenléte biztosítása során fellépő akadály nem hárítható el olyan személy esetében, akinek nem kötelező a jelenléte az eljárási cselekményen és az érintett az eljárási cselekmény megkezdéséhez, illetve folytatásához maga is hozzájárul.⁹⁹ A telekommunikációs eszköz hibája vagy nem megfelelő működtetése esetére hatékony jogorvoslatot jelent a terhelti jogok gyakorlása szempontjából, hogy az eljárási cselekmény érintett részét a szükséges mértékben meg kell ismételni.¹⁰⁰

⁹³ Ld. IM rendelet 48. § a) pont) és 49. § (1)-(2)

⁹⁴ IM rendelet 50. § (2)

⁹⁵ IM rendelet 50. § (3)

⁹⁶ IM rendelet. 50. § (4)

⁹⁷ IM rendelet 50. § (5)

⁹⁸ IM rendelet 50. § (4)

⁹⁹ IM rendelet 50. § (5)

¹⁰⁰ IM rendelet 50. § (6)

Az IM rendelet előírja a telekommunikációs eszköz útján közvetített felvétel rögzítését és annak módját,¹⁰¹ továbbá a rögzített felvétel ügyiratok között történő kezelését¹⁰² és Központi Médiatárba történő feltöltését.¹⁰³

A terhelti jogok személyes és telekommunikációs eszköz használata útján való gyakorlásának egyenértékűségét teremti meg a költségek szempontjából az a rendelkezés, miszerint a kép- és hangfelvétel készítésének költsége nem bűnügyi költség, azt az állam viseli.¹⁰⁴

Az IM rendelet szabályait kell alkalmazni akkor is, ha az eljárási cselekményen alkalmazott telekommunikációs eszköz használata kizárólag telefonkonferencia útján valósul meg,¹⁰⁵ valamint az egyszerűsített telekommunikációs jelenlét esetén is, utóbbi esetben azonban a 29/A. alcímben meghatározott eltérésekkel.¹⁰⁶ A 29/A. alcímben meghatározott eltérések az egyszerűsített telekommunikációs jelenlét azon sajátosságából adódnak, hogy a jelenlétre jogosult vagy kötelezett biztosítja a tárgyi feltételeket az elkülönített helyszínen.¹⁰⁷ A kamera elhelyezése, mozgatása a jelenlétre jogosult vagy kötelezett feladata az elkülönített helyszínen az eljárási cselekmény vezetője által meghatározottak alapján.¹⁰⁸ A tárgyi feltételeken felül a jelenlétre jogosult vagy kötelezett köteles biztosítani az elkülönített helyszínen azt is, hogy az eljárási cselekmény szabályszerű lefolytatását, méltóságát és biztonságát veszélyeztető vagy a vallomását vagy nyilatkozatát befolyásoló körülmény ne merüljön fel. Továbbá, hogy rajta kívül az elkülönített helyszínen csak olyan személy tartózkodjon, akinek az elkülönített helyszínen való jelenlétét jogszabály lehetővé teszi, és köteles együttműködni az eljárási cselekményt lefolytató hatósággal az eljárási cselekmény egyszerűsített telekommunikációs jelenléttel való szabályszerű lefolytatása, valamint az önkéntesség és befolyásmentesség ellenőrzése érdekében.¹⁰⁹ Ezek elmulasztása esetén az eljárási cselekmény nem kezdhető meg, illetve nem folytatható.¹¹⁰

Üdvözlendő, hogy arra az esetre, ha az eljárási cselekmény elvégzéséhez szaktanácsadó közreműködését veszik igénybe, és a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy eljárási cselekményen való részvételét telekommunikációs eszköz útján biztosítják, ezen eszköz használatát az alábbi eltérésekkel kell alkalmazni.¹¹¹ E körben az IM rendelet a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy érdekét szem előtt tartó, szigorúbb követelményeket előíró szabályokat tartalmaz mind az eljárási cselekmény vezetője feladataival, mind azzal kapcsolatban, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött személynek és a szaktanácsadónak egy helyszínen kell tartózkodnia. Továbbá a tizennyolcadik életévét be nem töltött személlyel és a szaktanácsadóval egy helyiségben kizárólag a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy segítőtje¹¹² és az eljárási cselekmény vezetője

¹⁰¹ IM rendelet 52. §

¹⁰² IM rendelet 53. §

¹⁰³ IM rendelet 63/D. §

¹⁰⁴ IM rendelet 55. § (2)

¹⁰⁵ IM rendelet 54. §

¹⁰⁶ IM rendelet 54/A. § (1)

¹⁰⁷ IM rendelet 54/A. § (2)

¹⁰⁸ IM rendelet 54/B. § (1)-(2)

¹⁰⁹ IM rendelet 54/A. § (3)

¹¹⁰ IM rendelet 54/B. § (3)

¹¹¹ IM rendelet 14/C. § (1)

¹¹² A segítő az a személy, aki részt vesz a büntetőeljárásban a terhelt, a sértett, a vagyoni érdekelt és az egyéb érdekelt jogainak vagy jogos érdekeinek képviselője, védelme céljából. Segítő lehet például a törvényes képviselő, az ügygondnok vagy a nagykorú hozzátartozó is. Bővebben ld. Be. 59. § (1)

tartózkodhat. Szintén szigorúbb követelmény az általánoshoz képest az elkülönített helyszín és az eljárási cselekmény helyszíne közötti összeköttetés speciális módja, a közvetítést biztosító eszköz elháríthatatlan akadálya okán előírt jogkövetkezmény.^{113,114} Ugyancsak az általános szabálytól való eltéréseket tartalmaz az IM rendelet az eljárási cselekményről készített felvételre vonatkozóan.¹¹⁵

Aggályosnak tartjuk, hogy az IM rendelet nem valamennyi, a Be.-ben meghatározott különleges bánásmód körébe tartozó intézkedésekkel érintett személy tekintetében, csupán a tizennyolcadik életévét be nem töltött terheltek vonatkozásában állapít meg különleges bánásmódot előíró szabályokat a telekommunikációs eszköz használata kapcsán. Indokoltnak látnánk, hogy legalább a Be.-ben nevesített, ugyancsak különleges bánásmódot igénylő fogyatékos vagy fogyatékosnak minősülhető terheltekre is vonatkozzon a speciális szabályozás. További súlyos hiányossága az IM rendeletnek, hogy azoknak az általános tartalmú intézkedéseknek, amelyeket a Be. a különleges bánásmód körében a terheltek esetében is lehetővé tesz,¹¹⁶ a telekommunikációs eszköz használatára vonatkoztatható vetületét nem bontja ki. Ilyen általános tartalmú intézkedés például a különleges bánásmódban részesülő személy részvételét igénylő eljárási cselekmény előkészítése oly módon, hogy az megismétlés nélkül elvégezhető legyen.¹¹⁷ Különös részletszabályt e körben az jelenthetne, hogy az eljárási cselekmény előkészítése során kerüljön sor a különleges bánásmódot megalapozó körülményekből fakadó akadályozottság értékelésére a telekommunikációs eszköz használata tekintetében is. Meglátásunk szerint a Be. vonatkozó rendelkezései¹¹⁸ egyrészt magukban rejtik pedig ennek a lehetőségét, másrészt a különleges bánásmódot igénylő – például értelmi fogyatékossgal vagy az észlelésben akadályozott – terhelt esetében a telekommunikációs eszköz használata is jelenthet olyan kihívást, amely a jogainak gyakorlását nagymértékben veszélyezteti. Arról a lehetséges esetről, amikor a terhelt és a sértett vagy tanú egyaránt különleges bánásmódot igénylő helyzete versenyez egymással, szintén nem tesz említést az IM rendelet, így az ilyen esetben követendő eljárásrendet még mérlegelési szempontok előírása útján sem körvonalazza. A telekommunikációs eszköz használata nem csak az észlelési képességet érintheti hátrányosan bizonyos terhelt csoportok esetében, így például az időseknel, de hatással lehet az eszköz használatával járó körülmények miatt általánosságban a terheltek aktív részvételét megalapozó érdekérvényesítő képességre is. Mindkét hátrány közvetlenül jelentkezik a tárgyalási jelenlét jogának és a védelemhez való jog gyakorlása tekintetében.

¹¹³ IM rendelet 14/C. § (2)-(8)

¹¹⁴ Továbbá szigorúbb követelmény, hogy abban az esetben, ha az elkülönített helyszínen a szaktanácsadó, a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy és segítője van csak jelen, akkor az elkülönített helyszínről az eljárási cselekmény helyszíne felé az összeköttetés kizárólag videokonferencia útján biztosítható (ld. IM rendelet 14/C. § (6) bekezdés). Ilyen tartalmú, különös szabály az is, hogy ha a távmeghallgatás során használt technikai eszköz üzemzerű működésének akadálya nem hárítható el, és az elkülönített helyszínen kizárólag a szaktanácsadó, a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy és segítője tartózkodik, akkor az eljárási cselekmény nem kezdhető meg, illetve nem folytatható. Ld. IM rendelet 14/C. § (8)

¹¹⁵ IM rendelet 14/D. § (1)-(4)

¹¹⁶ Ld. Be. 85. § (1), valamint 87. § (1) és (2)

¹¹⁷ Be. 85. § (1) bekezdés g) pont

¹¹⁸ Vagyis a Be. 85. § (1) bekezdés a), e), f) és g) pontjai

A garanciális szabályok közé tartozik a jegyzőkönyv készítésének főszabály szerinti kötelezettsége a bíróság részéről az eljárás bírósági szakában. A távmeghallgatást alkalmazó eljárási cselekményeknél – terhelti jelenlét esetén minden esetben –, kötelező a távmeghallgatás rögzítése. Ennek során rögzíteni kell a távmeghallgatás tényét, módját, az elkülönített helyszínen résztvevők nevét és azt, hogy milyen minőségben vannak jelen a helyszínen. A személyes meghallgatáshoz képest nincs különös szabály a távmeghallgatásokra a jegyzőkönyv készítés tekintetében. Az eljáró bíróságnak diszkrecionális jogköre annak eldöntése, hogy vagy kizárólag a videokonferencián használt eszközzel rögzítse az eseményeket (és írásos jegyzőkönyvkészítésre ne kerüljön sor), vagy írásos jegyzőkönyv mellett videofelvétel vagy hangfelvétel útján rögzítse az eljárási cselekményeket.¹¹⁹

Empirikus elemzés

1. A kutatásban részt vevő bíró interjúalanyok elmondása szerint jellemzően a terhelt kapcsolódik be a tárgyalásra videón keresztül. Ez összhangban van azzal, hogy a fogva lévő terhelt főszabály szerint távmeghallgatás útján vesz részt a tárgyaláson; de a szabadlábon védekező terheltnek is van erre lehetősége a bírói interjúk tanúsága szerint. A letartóztatás meghosszabbításáról döntő ülést, a büntetés-végrehajtási bíró hatáskörébe utalt ügyek nagy részét és azokat a bírósági szakban lévő ügyeket tárgyalják távmeghallgatáson keresztül, amikor a terhelt vagy az ügyvédje nem indítványozta a terhelt személyes jelenlétét a tárgyalás helyszínén, és a bíróság sem látta szükségesnek ezt. Több interjúalanyuk az volt a tapasztalata, hogy összességében ritkán indítványozzák a terhelt személyes jelenlétét. Volt olyan bíró,¹²⁰ aki ezt a tapasztalatát meglepőnek, az előzetes várakozásaival ellentétesnek találta. A terhelt távmeghallgatás útján történő részvétele mellett előfordul az is, hogy a bíróság biztosítja a távmeghallgatás lehetőségét a távol lakó tanú számára.

„Nyilván alapvetően a fogva lévőekkel kapcsolatban merül fel a távmeghallgatás, illetve a messze, tehát a nagy földrajzi távolságokra lévő személyeknél. Általában egyébként a nagy földrajzi távolságokra lévő személyeknél úgy merül fel, hogy ők maguk kérik, innentől kezdve nagyon együttműködőek, tehát gyakorlatilag az ő igényeikkel találkozunk elsősorban. Ott azért végképp azt látja az ember, hogy ez egy előremutató dolog, ahol nem nagyon sérül talán úgy semmi.” Bíró 7

2. A megkérdezett szakemberek elmondása szerint a távmeghallgatások bevezetésekor volt egyfajta ellenállás, bizalmatlanság az intézménnyel szemben, ennek mértéke azonban mára jelentősen csökkent.

„Kezdetben furcsa volt és zavaró, de rosszabbak voltak a technikai feltételek. Volt, hogy a terhelt arcát sem lehetett rendesen látni, az nagyon rossz volt. Ma nem látok már különbséget, tisztán látom az arcát. Változott a technikai minőség. Nagyjából négy éve kezdtük sűrűn alkalmazni. Szerintem akkor technikailag sem volt olyan jó. (...) Költségkímélő és nekünk nyilván ezért erőltették nagyon. Korlátai vannak, nyilván nem tudom a tárgyalást akárhova tűzni, mert meg kell nézni, hogy nem foglaltak-e a tárgyalók. Kevés kivételtől eltekintve az én számomra ugyanolyan, mintha személyesen lenne jelen. Azt mondták, alkalmazni kell, hát jó. Magával az intézménnyel nekem már nincs bajom. Engem egy érdekel, hogy működjön a rendszer, ne álljon le, ne legyen technikai probléma.” Bíró 6

¹¹⁹ Be. 444. § (1), (2) b) pont

¹²⁰ Bíró 7

3. Két bíró interjúalany¹²¹ ugyanakkor annak a véleményének adott hangot, hogy összességében még most is a személyes meghallgatást preferálja. „Jobban szeretem, ha itt van pár méterre tőlem” – fogalmazott az egyikük.¹²² Másikuk¹²³ szerint a tárgyaláson a kommunikáció nonverbális része teljesen máshogy működik távmeghallgatás esetén, mint az „ember közvetlen közelében.” Hozzátette: nehézség, hogy amíg a tárgyalóteremben úgy tudnak a résztvevők egyszerre beszélni, hogy azt a jegyzőkönyvvezető könnyedén érzékeli és belefoglalja a jegyzőkönyvbe, addig a távmeghallgatás alkalmával a mikrofon egyszerre csak egy hangot közvetít, „adott esetben nem is biztos, hogy érzékeli a másik, hogy vele párhuzamosan beszélnek, hiszen nem tudja a mikrofon kihangosítani”, éppen ezért előfordulhat, hogy „elvész az információ, az a közbeszólás”, mert a mikrofonok nem tudnak párhuzamosan működni.
4. A távmeghallgatás kommunikációs nehézséget generál egy bíró interjúalany¹²⁴ szerint, aki elmondta: ahhoz, hogy a terhelt érezze, hogy hozzá beszél, néha nehéz kiválasztania, hogy közben a tárgyalóteremben melyik monitorba nézzen, és gyakran az az érzés fogja el, mintha egy képnek beszélne. Ez nagyban függ a tárgyalóterem berendezésétől.
5. A megkérdezett ügyvédek jellemzően¹²⁵ a személyes meghallgatást részesítik előnyben a közvetlenség elvének érvényesülése miatt, mondván, „ott tudja megismerni a bíró a terheltet”.¹²⁶ Ezzel szemben az áll, hogy a távmeghallgatás során „a szemedbe mondom, hogy... csak nem tudom, hova nézzek”¹²⁷ típusú helyzetek állnak elő. Volt, aki különösen furcsának, volt, aki egyenesen elfogadhatatlannak találta a videómeghallgatás keresztüli szembesítést és egyikük a kamerafelvétel mint bizonyíték azon keresztül való levetítését – ez utóbbi az interjúalany szerint gyakorlatilag kivitelezhetetlen. Az egyik megkérdezett ügyvéd¹²⁸ vehemensen ellenzi a távmeghallgatást, egyrészt azért, mert a szembesítés bizonyítási eszközként kiesik, és összességében is túlságosan kevés információmennyiséggel, hiányos adatok alapján hoz ítéletet a bíróság. Szerinte „azt azért ne mondja senki, hogy a közvetlenséghez annak nincs köze, hogy én egy légtérben tárgyalok a felekkel, látom a vádlott reakcióit, látom a tanú reakcióit.”

„(...) az is adat, hogyha ő [a bíró] látja, hogy hogy viselkedik [a terhelt vagy a tanú], hogy zavarba jönne. Szóval így Skype-on beszélgettünk, vagy észre se veszi valaki, hogy zavarba jött a másik, vagy egyáltalán nehéz zavarba jönni. Az olyan nagyon semleges, olyan távoli, olyan elválasztó, én abból nem tudok nagyon sokat kiolvasni.” Ügyvéd 1

Egy másik ügyvéd¹²⁹ a fentiekkel párhuzamos véleményt fogalmazott meg: szerinte is kevesebb információ közvetítésére alkalmas a „kétdimenziós kép”, és így az ezen keresztül keletkező bizonyíték „egy kicsit csököttebb, vagy hát, kevéske, így kevesebb bizonyító erővel kellene rendelkeznie.” Szerinte kérdéses, hogy ez jelentkezik-e a bírói mérlegelésnél; féltő, hogy „el fog jelentéktelenedni ez az információhiány, és ugyanúgy fog viselkedni az a bizonyíték, mint egy személyes meghallgatáson keresztül történő vallomástételnél.” Azt szinte valamennyi

¹²¹ Bíró 6 és Bíró 7

¹²² Bíró 6

¹²³ Bíró 7

¹²⁴ Bíró 1

¹²⁵ Ügyvéd 1, Ügyvéd 2 és Ügyvéd 3

¹²⁶ Ügyvéd 2

¹²⁷ Ügyvéd 2

¹²⁸ Ügyvéd 1

¹²⁹ Ügyvéd 3

interjúalany elismerte, hogy a közvetlenség elve valamilyen módon és mértékben sérül a távmeghallgatás során, „akármennyire is tagadjuk”¹³⁰, tehát biztosan nem egy az egyben ugyanolyan, mint a személyes meghallgatás. Volt, aki e körben a fizikai közelség, a „teljes életnagyság”¹³¹ érzékelésének, a testbeszéd, tehát a kommunikáció nonverbális részének (részbeni) elvesztését¹³² emelte ki. A megkérdezett ügyész például a saját és a bíróság szerepe szempontjából is fontosnak találja a metakommunikáció érzékelését.

„Szerintem a személyes találkozó az többnyire jobb és tájékozottabbá tesz, hogyha látjuk közvetlenül a teljes beszélgetőpartnert. És ez igaz a bíróra is, igaz rám is, hogy mást mutatok így a kis négyzetben, mint amikor látszódik, hogy a kezemmel, lábammal mit csinálok közben, amíg beszélek (...) Oda tudunk fordulni egymáshoz, másrészt egy tárgyalóteremben vagyunk, egy légtérben, tehát ez lényegesen más. (...) Azért, mert a metakommunikáció sokszor sokkal lényegesebb, mint az, hogy ő ténylegesen mit mond (...) Hát, [a távmeghallgatásnál] kevésbé érvényesül a metakommunikáció.” Ügyész

Többen a bizonyítás szempontjából releváns, közvetlen benyomások (a terhelt-sértett közötti erőviszonyok) értékelhetőségének hiányára vagy a szembesítés lehetetlenségére mutattak rá.¹³³ Az egyik bíró¹³⁴ szerint sokszor az ügy sajátosságai miatt, például egy erőszakos cselekmény esetében az ügy megítélésében jelentős szerepe lehet annak, hogy ő egyszerre, egy helyen láthatja-e a terheltet és a sértettet azért, hogy a terhelt testi adottságairól közvetlen benyomást szerezzen.

- Összességében a megkérdezett bírák a közvetlenség sérelmével kapcsolatos aggályukat elsődlegesen arra hivatkozással tették félre, hogy a távmeghallgatás és a személyes jelenlét közötti különbség nem érinti olyan mértékben a tárgyalás tisztességességét, a bizonyítékok értékelését vagy az eljárási cselekmények végrehajthatóságát, hogy az érdemben befolyásolná a megalapozott döntéshozatalt a büntetőjogi főkérdésekben (bűnösség, cselekmény minősítése, büntetés kiszabása). Másodlagosan pedig arra utaltak a bírák, hogy a távmeghallgatás olyan – a terhelték részéről is preferált – gyakorlati előnyökkel jár, melyek összességében meghaladják a közvetlenség elvének sérelmét jelentő hátrányokat. Az egyikük¹³⁵ elmondta, nem gondolja, hogy az ügy végkicsengése szempontjából nagy különbség lenne, hogy a tárgyaláson a terhelt személyesen volt-e jelen vagy sem. A többség szerint a praktikus előnyökért megéri megfizetni a távmeghallgatás hiányosságainak árát, ugyanakkor abban is egyhangúan nyilatkoztak a megkérdezett bírák, hogy nagyobb odafigyelést és érzékenységet igényel a tárgyalás vezetése a távmeghallgatásos környezetben, ahol meg kell adni a „lehetőséget a többszöri konzultációra, párbeszédre”.¹³⁶ Abban is többen egyetértettek, hogy fontos tisztában lenni azzal a bíróként, hogy nem ugyanolyan a táv-, mint a személyes meghallgatás. Volt, aki azt emelte ki, hogy minden szereplő számára fárasztóbb a figyelem fenntartása.

„(...) ügyészi, meg védői oldalról is fárasztóbb nyomon követni a tárgyalást, amikor monitoron is kell érzékelni, vagy monitorba is kell figyelni, és az ügyféloldalról szintén. Nyilván erre, érdemes lenne

¹³⁰ Bíró 1

¹³¹ Bíró 1

¹³² Bíró 1, Ügyész

¹³³ Bíró 2, Bíró 5, Bíró 7 és Ügyvéd 1

¹³⁴ Bíró 7

¹³⁵ Bíró 5

¹³⁶ Bíró 4

odafigyelni. Biztos, hogy nem tartok többször szünetet. Ezek után viszont lehet, hogy majd többet tartok. (...) Egyébként ez nyilván egy plusz dolog, amire figyelni kell. Mert, az ember figyel egyrészt a nyomozati iratra, figyel arra, ami a tárgyalóteremben történik, és mondjuk, ha pont olyan személy kihallgatása folyik, aki a tárgyalóteremben van, és aki a távmeghallgatásban van, az kvázi hallgatóságként van éppen aktuálisan jelen, tehát a terhelt hallgatja, ahogy a tanút hallgatom ki, akkor nyilván az egy plusz erőfeszítést kíván a bírótól, hogy folyamatosan valahogy egy kicsit figyelni kell arra a kamerára is, hogy ott minden rendben van-e. Míg hogyha ugyanott lenne a tárgyalóteremben, mint én, akkor ez nyilván nem plusz információ vagy plusz erőfeszítés, mert akkor az ember érzékeli a maga természetességében a dolgot. Ez meg valamikor kiesik a látószögből is, ha oldalt van, ugye, ez a monitor, ahonnan jön a vádlott, és előre néz az ember, akkor nyilván van olyan szituáció, ami esetleg így elkerülheti az ember figyelmét.” Bíró 7

Volt olyan bíró interjúalany¹³⁷ is, aki elmondása szerint sosem érezte, hogy a távmeghallgatás során az ő közvetlen megismerése korlátozott volna. Szerinte a terhelt számára előnyösebb lehet adott esetben egy távmeghallgatás, ha az ő mozgása sok feszültséggel jár egyébként. Kiemelte: a távmeghallgatás előnye abban rejlik, hogy a résztvevők személyes befektetett energiájával spóroló, időt és erőforrást kímélő megoldás. Ugyanakkor hangsúlyozta: a távmeghallgatás a közvetlenség elvének sérelmét elkerülő, megfelelő vezetéséhez szükségesek bizonyos tárgyalásvezetői készségek a bíró részéről.

„(...) azt hiszem, hogy minden bírónak megvan a saját stílusa, meg szerintem van annyi szakmai igényessége is, hogy azért ismerje már meg, hogy a rendszer hogy működik. Nem egy bonyolult dolog: van egy kezelőpanel, szerintem aki bármilyen elektronikai eszközt kapott már a kezébe, az tudja, hogy hogy kell kezelni. Annyi, hogy szerintem akkor lesz jó egy távmeghallgatás, hogyha a szemkontaktus, az mindig megvan a beszélő, tehát a meghallgatott és a kérdező beszélő között. Én ezért aktívan használom a távmeghallgatás közben is a kamera funkció-váltásokat, (...) indoklás közben például magamra szoktam közelíteni, hogy engem jobban lássanak, hogy ne egy ilyen »overall« képet lásson, hogy valaki majd beszél. És a kamerába beszélek, mert lehet, hogy nem a terheltet látom, hanem a kamerát, hogy őneki legyen az az érzése, hogy őhozá beszélek. Tehát szerintem nagyon fontos, hogy az indokolásnál ugyan nem akarjuk meggyőzni a terheltet, de például az érveinket érthetően közölni, az egy sikere akár egy nyomozási bírói eljárásnak. Hogyha tudja a terhelt, hogy most miért az a döntés született. Ehhez nagyon-nagyon fontos a szemkontaktus. És akkor nyilvánvalóan bemutatom például az eljárási szereplőket, hogy kik vannak jelen. Ez nemcsak törvényből [adódik], de nem egy l'art pour l'art dolog például valakit bemutatni, mert én se szeretnék bemenni egy olyan szobába, ahol azt se tudom, hogy ki ül ott. És akkor ugyanígy egyenként bemutatom, megmutatom az ügyészt, és mondom, itt van a védője, megmutatom a védőt, és akkor rögtön ehhez kapcsolódik a következő kérdés, hogy akarnak-e egyeztetni (...) Tehát, hogy ez a közvetlenség, ez nyilván a bírón is múlik, hogy jól használja-e a rendszert. (...) Szóval, szerintem a bírói részvételtől baromira függ az, hogy mennyire zökkenőmentes egy ilyen távmeghallgatás. Mert szerintem simán lehet úgy csinálni, hogy ez minden fél számára kényelmes legyen. Meg biztos, lehet bénán is. Nekem erre vannak már ilyen saját kis útjaim, hogy hogyan kezelem ezt a helyzetet.” Bíró 3

Egy másik megkérdezett bíró¹³⁸ abban csatlakozott az előző válaszadó álláspontjához, hogy vélekedése szerint a távmeghallgatás során nem sérül a közvetlenség elve és a védelemhez való

¹³⁷ Bíró 3

¹³⁸ Bíró 2

jog is megfelelően érvényesül. Szerinte az az információ a távmeghallgatáson keresztül is eljut hozzá, aminek el kell jutnia, a nonverbális jelek kevésbé, de szerinte azoknak egyébként sincsen nagy jelentőségük.¹³⁹ „Nekem nem kell mindent érzékelnem ahhoz, hogy el tudjak dönteni egy ügyet” – mondta, ugyanakkor kiemelte: alapvető fontosságú az, hogy a távmeghallgatás során a bírónak nem elég bekapcsolnia a készüléket, hanem plusz energiát, odafigyelést igényel a részéről, hogy megfelelően folyjon a tárgyalás. Ehhez folyamatosan követnie kell, hogy a terhelttel minden rendben van-e, részt tud-e venni az eljárásban, szeretne-e konzultálni a védőjével, illetve arra fordít extra figyelmet, hogy mindig arra fókuszál a kamerával, aki beszél. A kutatásban részt vevő összes bíró hangsúlyozta, hogy a távmeghallgatás új kihívásokat teremt, több odafigyelést, erőfeszítést és új készségeket igényel a részükről. A kihívások között említették például a kommunikációs nehézségeket és a technikai lehetőségek mind szélesebb körű kiaknázását. A szükséges készségek között pedig a következőket említették: tárgyalásvezetési készségeket, a bírói figyelem megosztásának és több tevékenység párhuzamos végzésének képességét, valamint a fokozott odafigyelést az eljárásban résztvevőkre és természetes igényeikre.

7. Megoszlanak a bírói vélemények a tekintetben, vajon milyen megfontolások húzódnak meg amögött, hogy a terhelt a táv- vagy a személyes meghallgatást preferálja. Az egyik megkérdezett bíró¹⁴⁰ szerint vannak olyan terheltek, akik kifejezetten a távmeghallgatáson keresztül való részvételt preferálják például az eljárás tárgyává tett bűncselekmény jellege miatt (pl. szexuális cselekmény, ahol a sértettel rokon/baráti kötelék volt), mert a terheltnek így nem kell közvetlenül szembesülnie a sértettel és családjával. Ugyanez az interjúalany beszámolt egy fordított esetről is, amikor egy „erőszakos, vehemensebb vádlott nagyon kérte, hogy személyesen lehessen jelen, mert úgy gondolta, hogy távmeghallgatás útján nem tud úgy nyomást gyakorolni a bíróra”, vagyis az interjúalanyra. Egy másik megkérdezett bíró szerint a személyes jelenlétet különösen bonyolultabb, nagyobb tárgyi súlyú ügyekben preferálják inkább a terheltek.¹⁴¹ Volt, aki azt emelte ki,¹⁴² hogy az „ártatlanságra védekezés” hatékonyabbnak tűnhet személyes formában, mivel az eljárás anomáliáira, úgy gondolhatja, úgy tud a legjobban rámutatni, ha a bíróság előtt személyesen jelenik meg. Abban azonban a legtöbben hasonlóan nyilatkoztak, hogy a terhelt személyiségét döntőnek tartják ebből a szempontból, és a többség szerint a szociális háttér ebben a kérdésben nem hangsúlyos.
8. A terhelt interjúalany elmesélte, hogy a letartóztatása meghosszabbításáról döntő ülésre távmeghallgatás keretében kapcsolódott be a két bűntársaként gyanúsított személlyel együtt. Ők mindhárman ugyanabban a bv. intézetben voltak elhelyezve, így a tárgyaláson közösen, ennek a bv. intézetnek a távmeghallgatás lebonyolítására kialakított helyiségében vettek részt. Egyikük ügyvédje a bv. intézetben, a másik két ügyvéd a tárgyalóteremben vett részt a meghallgatáson. Kiemelte az interjúalany, hogy a helyiség adottságai miatt végig mindenki mindent hallott, mert amíg az egyikük nyilatkozott a bíróságnak, addig a többiek a folyosón vártak a nyitott ajtó előtt – mivel hármukat egyetlen bv. őr kísérte a helyiséghez. A megkérdezett terhelt a kutatásban részt vevő bírákhoz hasonlóan a távmeghallgatás pozitívumai között annak gyakorlati előnyeit hangsúlyozta, ugyanis elmondása szerint a bv. intézet távmeghallgató helyiségébe eljutása a

¹³⁹ Ezt több bíró interjúalany hasonlóan gondolta, pl. Bíró 5

¹⁴⁰ Bíró 6

¹⁴¹ Bíró 7

¹⁴² Bíró 3

tárgyalásra előállításnál jóval kevesebb ideig tart és sokkal kevesebb kellemetlenséggel jár – ez utóbbiak közül kiemelendő a kényszerítő eszközök általános használata.

„Alapvetően inkább a körülményekhez képest pozitív volt nekem a távmeghallgatással kapcsolatos élmény. (...) A bíró is, meg mi is egymást jól láttuk, tehát a képpel nem volt gond. A hang is úgy, ahogy jó volt, bár pont akkor, amikor az én meghallgatásom volt, akkor rosszalkodott a hang. Ezt egyébként akkor én sokkal rosszabbul éltem meg, hogy nem tudom elmondani, amit el szeretnék, vagy nem tudom kifejezni magamat, nem tudok olyan személyes benyomást tenni, mint amit szeretnék, de aztán meg tudtam ismételni, tehát figyeltek arra, nem söpörték le, hogy nem hallották, haladjunk, visszakérdeztek, hogy pontosan mit mondtam. (...) A távmeghallgatáson lekísér az őr és nincs semmilyen mozgáskorlátozó eszköz, nyilván nem mehetünk be a terembe, meg nem sétálghatunk ott föl-alá, csak ha az őr megengedi, de egy sterilen, irodaszerűen berendezett teremben voltunk: szék, asztal, kivetítő, hangszóró, tehát egy irtó normális helyen volt.” Terhelt

9. A terhelt interjúalany szerint alapvetően nem rossz eszköz a távmeghallgatás: működhet, lehet és van is értelme használni. A negatív oldalaként azt említette, hogy az érzelmi kifejezések, mimikák szempontjából hátrányos, mert ezek nem feltétlenül látszanak a videón. Szerinte kontextusfüggő az, hogy mikor érdemes alkalmazni a távmeghallgatást: egyszerű megítélésű helyzet esetén még az ügy szempontjából jelentős vallomások felvételét is eltudja képzelni távmeghallgatáson keresztül úgy, hogy az jól és hatékonyan működjön. De ehhez hozzátette, hogy ennek fontos az emberi része is: „hogya valaki nem a papírjába bújva olvassa föl, hanem bele tud nézni a kamerába, látják egymás szemét, akkor szerintem működhet, és ki lehet olvasni belőle dolgokat”, szerinte így volna érdemes alkalmazni. Komplexebb esetekben azonban, például „amikor tényleg az van, hogy el kell dönten: ő most igazat mond-e, vagy sem – tanúként, vagy vádlottként most éppen ebből a szempontból mindegy –, ott egy távmeghallgatás során nem biztos, hogy minden eszköz elegendő ennek eldöntéséhez.” A kutatás eredményei szempontjából jelentősnek tekintjük azt a terhelti nyilatkozatot, miszerint az érdekérvényesítés szempontjából végső soron a személyes jelenléte részesítene előnyben a távmeghallgatással szemben.

„A személyes persze, hogy sokkal jobb volt. Sokkal. Kezem-lábam rengett, amikor a fogdáról elvittek a személyes meghallgatásra először, és elrendelték a letartóztatást. A mostani fejemmel sokkal összeszedettebben és sokkal stabilabban tudnám elmondani, hogy mit szeretnék. De a mostani összeszedett gondolatiságomat kevésbé tudnám érvényesíteni a távmeghallgatásban, mint személyesen (...) Szerintem sokkal több minden átmegy az ember mondanivalójából személyesen. (...) elég sok érzés, meg gondolat kavarog bennem. Tudok jót is, meg rosszat is mondani mind a kettőről. Ha az a kérdés, hogy én melyiket szeretném például egy előzetes letartóztatás alatt átélni újra, akkor azt mondanám, hogy személyesen lennék.” Terhelt

Az interjúalanyok egy része a terhelti megjegyzéssel párhuzamosan szintén a személyes meghallgatást preferálja. Kiemelendő e vélemények közül a terhelti nyilatkozatnak különös súlyt adó bírói megjegyzés, miszerint terheltként maga is a személyes jelenléthez ragaszkodna.

„(...) az ember azt gondolja, hogy amikor az én sorsomról döntenek, akkor szeretnék ott lenni, és nemcsak egy tévén szeretném nézni, hogy döntenek a sorsomról, és adott esetben nyilván fajsúlyos döntéseket hoznak, tehát nemcsak ilyen akármilyen döntéseket.” Bíró 7

10. A megkérdezett ügyvédek jellemzően nem számoltak be olyasfajta védői stratégiáról, ami miatt akár a táv-, akár a személyes meghallgatást indítványozták volna, akár különösebb tanácsot adtak volna ezzel kapcsolatosan az ügyfeleknek. Érdekes, hogy a megkérdezett ügyvédek szerint problémát jelent a közvetlenség elvének sérelme a távmeghallgatás során, ugyanakkor ennek a kiküszöbölése nem része a védői stratégiának. A megkérdezett bírók összességében nem érzékelik azt, hogy az ügyvédeknek problémát jelentene a távmeghallgatás. Elmondásuk szerint összességében nem tapasztaltak különösebb ellenállást sem ügyvédi, sem terhelti oldalról a távmeghallgatás elrendelésével kapcsolatosan. Egyikük úgy látta, az ügyvédeknek „majdhogynem mindegy, se pro, se kontra.”¹⁴³
11. Ha egyáltalán felmerült ilyesmi, a bírák leginkább terhelti oldalról tapasztaltak a személyes meghallgatásra irányuló igényt. Ennek ők két okát látják: egyrészt vannak olyan terheltek, akik úgy vélik, személyesen nagyobb hatást tudnak gyakorolni a bíróságra. A másik ok, hogy a tárgyaláson való személyes jelenlétük lehetőséget jelent a családjukkal való találkozásra, amit a megkérdezett bírák jellemzően engedélyezni szoktak a személyes úton folytatott tárgyalás esetén abban az esetben, ha a fogvatartottat kísérő bv. személyzetnek nincsen kifogása a kapcsolattartással szemben. Ugyanerre a VIA VIDEO rendszeren keresztül nincsen lehetőség. Ugyanakkor a megkérdezett bírák hangsúlyozták: a tapasztalataik szerint a legtöbb vádlott megelégszik a távmeghallgatással, mert nem kell utazni.

„(...) abban biztos vagyok hogy van olyan védői tanács vagy konzultáció, amikor azt mondja a védő, hogy (...) hát, nincs értelme, tehát hogy fölösleges, (...) semmi értelme, hogy emiatt kikérje magát, tehát, kérje az előállítását, mert nem leszünk beljebb. (...) Egyébként el tudom képzelni, hogy lehet arra építeni egy védői stratégiát, hogy ha személyesen ott van, akkor átjön olyan tulajdonsága esetleg, ami esetleg a távmeghallgatás során kevésbé tud átjönni. (...) az előkészítő ülésen kifejezetten megkérdezzük, hogy hozzájárul-e [ahhoz, hogy az eljárásban a továbbiakban távmeghallgatáson keresztül vegyen részt], és amikor valaki nem járul hozzá, akkor én azt gondolom, az van mögötte, [hogy úgy érzi, nagyobb hatással tud így lenni a bíróságra], de nyilván nem kell indokolnia. (...) Más oka még az lehet, hogy a tárgyalóteremben nyilvános tárgyalás során azért esetleg a hozzátartozóval egy ilyen nem tervezett kapcsolattartás, tehát legalább látom a hozzátartozómat, ez esetleg felmerülhet, de nem nagyon volt ilyen, érdekes módon. (...) amíg nem volt ez a távmeghallgatásos dolog, akkor egyértelműen lehetett látni, hogy azért jön hallgatóságként nagyon sokszor a családtag. De szerintem akkor így, miután kevesen kérik az előállítást, vagy nagyon ritka ez, ezért ez is teljesen lecsökkent.”

Bíró 7

12. A kutatásban részt vevő terhelt hasonlóan nyilatkozott: mivel együttműködik a hatóságokkal, ilyen taktikai megfontolásokat nem alkalmaz. Ugyanakkor az általa elmondottak alapján úgy tűnik, ő inkább vonakodik a jogait érvényesíteni, pláne követelni, mert fél attól, hogy az ilyen viselkedés negatív hatással lenne az ügye kimenetelére

„Nem volt [arról] szó, [hogy hozzájárulok-e a távmeghallgatáshoz] de őszinte leszek. Én ott a bv.-n belül sem ficáncoltam, tehát elfogadtam azokat a látható jogsértéseket, amiről sokan a közvéleményben úgy beszélnek, hogy aki ott bent van a börtönben, az rohadjon is ott bent, és akkor mit gondol majd, még neki legyen jó? Nyilván puffogtunk, amikor becsukta az ör az ajtót, de én nem kezdtem el rázni a pofonfát. Általában ezeket az örök nem szeretik, amikor nagyon hangoskodik valaki. Persze, el lehet

¹⁴³ Bíró 6

érni apró sikereket, de hát azért az ő az másnaposan jött be, összeveszett a feleségével, ezer dolgot talál, amiben megkeseríti az ember életét, és akkor ezzel nem foglalkoztunk. És ugyanez vonatkozik az eljárásban azokra a motivációkra, amikor az ember fejében ilyenkor van, hogy én most akkor kérvényezzem-e ezt? Hogy távmeghallgatás lesz? Akkor távmeghallgatás lesz, elfogadjuk. Legalábbis így gondolkodtam. Ugye, azzal, hogy a vallomást tettem, nekem olyan sok vesztenivalóm nem volt, vagy győznivalóm. Én abban reménykedtem, hogy nem a meghallgatás, hanem a meghallgatásig elvégzett dolgaim alapján kaphatok pozitívabb elbírálást, az nem volt szerintem itt most érdemes, hogy ez most táv- vagy személyes meghallgatás lesz. De ha egyszer nem egy ilyen, az én rossz tapasztalatú nyomozási bírói meghallgatásom lenne, hanem például lenne két ügyem, az egyikből ülök, a másik meg úgy bent van, és akkor bentről van, akkor biztos, hogy személyes meghallgatást kérnék. Tehát a mostani fejemmel erre már azért hangsúlyt tennék.” Terhelt

13. A megkérdezett bírák beszámolója szerint előfordul, hogy a terhelt kéri a távmeghallgatást azért, hogy az átszállításával járó kellemetlenséget elkerülje. Többben említették,¹⁴⁴ hogy a fogva lévő terhelt átszállítása megterhelő: mivel a körszállítások hetente vannak, előfordulhat, hogy a fogvatartott akár két hétre is kiesik a munkából, esetleg elveszti a már jól kialakult pozícióját akár a zárkában, akár a fogvatartotti munkáltatásban. A bírák beszámolóját e körben mindenben alátámasztotta a terhelti interjú.

„(...) azért a terhelt mozgatása, az a terheltnek is megterhelő. Merthogy akkor reggel egy ilyen méltatlan, szóval odaadják azt a fél kiló kenyeret, meg azt a májkrémes konzervet. Az előállítás, az ki tudja, hogy mennyi ideig húzódik. (...) Ugye, a kísérését akár két-három ember is látja el, szóval neki is megterhelő egyébként kilépni a bv.-ből. (...) Biztos, gondolom, engem is megterhelne. Meg aztán gondoljunk bele abba, hogy bilincsben bekísérnek a bíróságra. Szóval, hogy ezek mind olyan, ugye, a társadalmi pozíciót ezek nagyon nehezen érintik. Szóval el tudom képzelni, ha egy kicsit empatizálok a terhelttel, hogy azért neki is sokkal kényelmesebb két szintet lemenni, beülni a távmeghallgató helyiségbe, és akkor ugyanúgy zajlik.” Bíró 3

„Azért van, hogy egy zacskó kajával, a kezükben egy fél kiló kenyérral látjátok a [bv. intézetből elővezetett] embereket [bilincsben és vezetőszáron] mozogni, mert ha nem viszi el, akkor megeszik [a kajáját] általában a többiek. Mindig vannak jófejek, normális zárkatársak, akik félreteszik neki, de hogyha összekerülnek egy olyan zárkára, ahol van három kannibál, akik örülnek, ha ki tudnak a másikkal szúrni, és akkor például nekik az olyan vicces, hogy elvitték a tárgyalásra, és este majd éhes lesz. Tehát, ő azért viszi magával, és azért kerül még megalázóbb helyzetbe az összes sajtó előtt, merthogy ő viszi magával a kiló kenyerét. Nem fog enni ott napközben, meg a rabszállítóban, meg a folyosón az ő nem fogja hagyni, hogy ott egyen, meg jól érezze magát, nem azért van nála. Azért, ha este visszamegy, akkor fűjjon egyet, és megmaradjon a kajája. (...) Úgyhogy ez is egy oldala a távmeghallgatásnak, hogy akkor ott marad a bv.-ben, kevésbé tűnik el a kajája, nem tart annyi ideig, meg tudja beszélni, hogy egy óra múlva jövök vissza, és akkor feszültség van, hogyha, mert általában van egy ilyen, hogyha tízig valami nem fogy el, akkor az közös. Tehát vannak ilyen zárkák, ahol ez a mondat. Tehát nem ugyanazok a szabályok, mert nem ugyanazok a mozgatórugók vannak, mint egy normális közegben.” Terhelt

¹⁴⁴ Bíró 2, Bíró 3, Bíró 5

14. A kutatás résztvevői egyöntetűen nem tapasztaltak olyat, hogy a terhelt jogorvoslati kérelmet nyújtott volna be a jogai digitalizációjával kapcsolatban, tehát a terhelt távmeghallgatás útján való részvétele nem merült még fel a gyakorlatuk során mint jogorvoslatot megalapozó ok.

„Nálam még soha védő nem kifogásolta ezt (...), tehát kifogás még nem volt az eljárással kapcsolatban. (...) Nem emlékszem olyanra, hogy a távmeghallgatás az olyan lett volna, ami szerepelt volna.” Bíró 7

15. A büntetőeljárás digitalizációja szempontjából sérülékeny társadalmi csoportok – időskorúak, alacsony digitalizációs kompetencia-szinttel rendelkezők, olyan személyek, akiknek az egészségi állapota hatással van az érzékszervi működésükre, fizikai és/vagy értelmi fogyatékosággal rendelkezők, stb. – speciális szükségletei, igényei, plusz figyelmet igénylő jogvédelme az interjúalanyok távmeghallgatással kapcsolatos általános tapasztalatainak szintjén nem jelent meg. Ez a körülmény arra utalhat, hogy a digitálisan sérülékeny társadalmi csoportok jogvédelme önállóan és jelentőségének megfelelően még nem merül fel a büntetőeljárás résztvevőinek gondolkodásában.

16. Konkrét kérdés kapcsán ugyanakkor több interjúalany¹⁴⁵ elismerte, hogy például a kóros elmeállapotnak mint digitális sérülékenységnak a távmeghallgatás elrendelése szempontjából relevanciája van. Az egyik megkérdezett bíró¹⁴⁶ azért döntött az „elégge zakkant” terhelt személyes jelenléte mellett, mert látta a képernyőn, hogy „valami nem kerek” a terheltnél, és azt gondolta, hogy „személyesen talán jobban felfogja, mi történik”.

17. A megkérdezett bírák véleménye nem volt egységes a tekintetben, hogy az egyes digitális sérülékenységek fennállása esetén a távmeghallgatás elrendelése kizárt vagy a távmeghallgatás elrendelése a digitális sérülékenységek kapcsán jelentkező hátrányok megfelelő kompenzálása mellett lehetséges. A távmeghallgatás lehetséges akadályaként a következő sérülékenységeket említették a kutatásban részt vevő bírók:

- egyik bíró interjúalany¹⁴⁷ a korlátozott beszámítási képességet,
- másikat¹⁴⁸ az értelmi fogyatékoságot és a figyelemzavart,
- megint másikat¹⁴⁹ az értelmi fogyatékoság mellett az érzékszervi fogyatékoságot,
- és volt olyan¹⁵⁰, aki az értelmi fogyatékoságot, a figyelemzavart és az érzékszervi fogyatékoságot.

Egyikük¹⁵¹ külön rámutatott az egyéniesítés szükségességére is: „(...) egyéniesíteni kell. Tehát vannak ügyek, meg vannak emberek, akikkel kapcsolatban nem szabad [távmeghallgatást tartani]. Tehát, hogy azt fel kell ismerni bíróként, hogy ez most nem az az eset (...)” Ugyanakkor olyan bírói álláspont¹⁵² is megjelent a kutatásban, miszerint a digitális sérülékenység körébe vonható hátrányok felismerése esetén csupán azok kompenzálására kell törekedni. A megkérdezett bírák mindegyike belátta, hogy a digitális tér bizonyos terhelti sérülékenységeket felerősíthet, ezért a

¹⁴⁵ Bíró 1, Bíró 6

¹⁴⁶ Bíró 6

¹⁴⁷ Bíró 6

¹⁴⁸ Bíró 2

¹⁴⁹ Bíró 4

¹⁵⁰ Bíró 7

¹⁵¹ Bíró 2

¹⁵² Bíró 3

digitális sérülékenységek bírói reflexiót igényelnek. A bírói vélemények azon a ponton váltak el egymástól, hogy a digitális sérülékenységek minden esetben kezelhetők-e a digitális térben vagy bizonyos esetekben a digitális tér – ebből a szempontból – eszköztelen.

18. Az egyik ügyvéd interjúalany¹⁵³ felidézte, hogy a nagyothalló ügyfelével sikerrel indítványozták a személyes jelenlét biztosítását a COVID-19 világjárvány idején a távmeghallgatást preferáló bírói attitűd ellenében is. A maga részéről úgy gondolta, hogy a bv. intézet által egyébként nagy nehézségek árán biztosított hallókészülék a távmeghallgatás során torzította volna az észlelést, ami fokozott nehézséget jelentett volna ügyfelének.
19. A megkérdezett tolmács utalt az alacsony digitalizációs kompetencia-szintre mint lehetséges digitális sérülékenységre, amikor úgy fogalmazott, hogy sok esetben „(...) iskolázatlan, vagy egyáltalán a technikához nem szokott emberekről van itt szó, akik eleve egy stresszes helyzetben vannak.” Nem vitásan az egyéni tapasztalat és érzékenység vagy adott esetben az ezirányú ügyvédi jelzés fogódzót nyújthat ahhoz, hogy a bíró a konkrét digitális sérülékenységet felismerje és kezelje. Ugyanakkor a digitális sérülékenységek egyéni tapasztalaton és érzékenységen nyugvó, esetleges felismerése és kezelése – különösen a digitális sérülékenység tudatosításának jelenlegi szintje mellett – nem nyújt kellő garanciát a digitálisan sérülékeny személyek számára. A digitális sérülékenység jelentőségének tudatosítása, valamint a konkrét digitális sérülékenység felismerése és megfelelő kezelése érdekében szükségesnek mutatkozik, hogy az egyéni élettapasztalat és érzékenység alapján történő bírói mérlegelés – a bírósági szervezetrendszeren belüli, a terheltek lehetséges digitális sérülékenységének sajátosságaival kapcsolatos – kompetenciafejlesztés révén kapjon megfelelő keretet és távlatot.

„(...) egy vádlottra tudok gondolni, az egy, szegény, ez az IMEI-ben (Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet) volt, és hát, nyilván azért volt az IMEI-ben, mert a szellemi képessége olyan volt (...) És ő volt jelenléti megjelenéssel, azt hiszem, talán még az elején, tehát amikor vallomást tett, és utána vett részt, a tanú meghallgatásán vett részt távmeghallgatással. Meg aztán az ítélethirdetést, meg minden egyebet így csináltunk végig, de ő alapból volt olyan, aki a beszámítási képessége miatt a távmeghallgatáson rendkívül gyorsan beszélt. Tehát, hogy folyton hadart. Le kellett állítani, sokszor nem lehetett érteni, amit mond. De valószínűleg ez, mondom, az ő betegségéből, vagy az egyéb bajaiból adódott, nem kifejezetten a távmeghallgatás, de az látszott, hogy ez egy kicsit fölerősíti. Tehát a személyes jelenlétnél, akkor nem volt, akkor nem így viselkedett.” Bíró 1

„(...) a megértetési képességem, az, biztos, hogy a személyes jelenlétben jobban működik meg szerintem ott többet tud [a bíróság] tenni azért, hogy például egy értelmi fogyatékos komfortosabban érezze magát (...) szerintem távmeghallgatásban borzasztóan kevés eszköz van arra, hogy ezt a szituációt hogyan tudjuk komfortosabbá tenni. (...) egyáltalán a nonverbális jelek, a testbeszéd, úgy az emberből nemcsak a fejét látja, hanem az egész testét. Nyilván a gesztusokkal is lehet úgy kommunikálni, hogy az megnyugtató legyen, hogy az kifejező legyen. Tehát szerintem ott biztosan, tehát az már végképp biztos, hogy számít, hogy személyesen vagy távolban van jelen. És ha csak lehet, nyilván ideálisabb a személyes.” Bíró 7

F) A digitalizáció további hazai tapasztalatai

¹⁵³ Ügyvéd 4

Jogi elemzés

Az elmúlt években jelentős lépések történtek a magyar büntetőeljárás digitalizációja irányába. Ez a folyamat legérzékletesebben a távmeghallgatás példáján keresztül szemléltethető, ezért röviden bemutatjuk a távmeghallgatás területén a közelmúltban történt, „de iure” és „de facto” változásokat.

A távmeghallgatás 2018. július 1-je előtt lényegében egy sajátos tanúvédelmi intézmény volt a magyar büntetőeljárásban. A 2018. július 1-jén hatályba lépő Be. új alapokra helyezte a távmeghallgatást, mely az eljárási cselekményen való jelenlét biztosításának eszköze lett, korábbi tanúvédelmi funkciója az új szabályozás kereteibe tagozódott be. A koncepcionális változással egyidejűleg a jogalkotó jelentősen kiszélesítette a távmeghallgatás alkalmazási körét, lehetővé téve bármely eljárási résztvevő jelenlétének biztosítását távmeghallgatás útján, az eljárás bármely szakaszában és bármilyen eljárási cselekmény lefolytatása esetén. A hatóságok azonban – a gyakorlati tapasztalatok szerint – a megváltozott jogszabályi keretek között is túlnyomórészt az eljárási résztvevők személyes jelenléte mellett folytatták le a büntetőeljárásokat egészen a pandémia időszakáig.

A pandémia időszakában bevezetett rendkívüli jogrend szerint a személyes jelenlétet igénylő eljárási cselekményt el kellett halasztani; ha pedig az eljárási cselekményt nem lehetett elhalasztani, a hatóságnak az eljárási cselekményen való jelenlétet távmeghallgatás útján kellett biztosítani. A távmeghallgatás még akkor is elsőbbséget élvezett, ha az eljárási cselekményen történő személyes megjelenés nem járt a járványügyi szabályok megszegésével.¹⁵⁴ A távmeghallgatás elrendelése tehát főszabállyá vált, míg a személyes jelenlét mellett zajló eljárási cselekmények teljesen visszaszorultak. A jogalkotó annak érdekében, hogy megkönnyítse az eljárási cselekményen való jelenlét távmeghallgatás útján történő biztosítását, számos tekintetben még „lazított” is a vonatkozó törvényi előírásokon. Egyértelműen ilyen könnyítésnek tekinthető a kizárólag hangkapcsolatot biztosító eszköz szélesebb körű alkalmazása, a távmeghallgatás elrendelése esetén a terhelti hozzájárulás mellőzhetősége, valamint a távmeghallgatással és a személyes jelenlét indítványozásával kapcsolatos jogorvoslati lehetőségek szűkítése. Idővel országosan kiépültek a járványhelyzethez alkalmazkodó plexifalás tárgyalótermek és kialakult a járványügyi védekezést szolgáló óvintézkedések – úgymint távolságtartás, védőfelszerelés viselése, stb. – protokollja, így újra lehetővé vált az eljárási cselekményeken való személyes jelenlét.

A távmeghallgatás térnyerése azonban tartósan bizonyult és akkor sem állt meg, amikor a pandémia elmúltával visszatért a rendes jogrend és annak szigorúbb előírásai voltak újra az irányadók. A távmeghallgatások további elterjedését segítette a jogalkotó a pandémiát követően azzal, hogy a rendkívüli jogrend egyes, távmeghallgatással kapcsolatos rendelkezéseit – ugyan a korábbinál szűkebb körben – a rendes jogrendbe iktatta, valamint a távmeghallgatás alkalmazási körét egyéb esetekre is kiterjesztette.

Már a pandémia előtt felvethető volt az az eljárásjogi kérdés, hogy megfelelően biztosított-e a terhelt jelenléte, részvétele, ha távmeghallgatás útján kapcsolódik be a büntetőeljárásba. A terhelt személyes jelenlétének hiánya ugyanis érinthet bizonyos terhelti jogokat, például a terhelt védővel való zavartalan tanácskozását.

¹⁵⁴ Ezek a rendelkezések változó jogszabályi alakban, de lényegében változatlan tartalommal írták felül a Be. szabályait a pandémia idején, ezért a jogforrások konkrét feltüntetésétől eltekintünk.

Az eredeti kérdést átkeretezte a pandémia azzal, hogy a személyes érintkezések számát a minimálisra kellett csökkenteni a büntetőeljárásban is, miközben jelentős egyéni és társadalmi érdek fűződött a büntető igazságszolgáltatás működésének fenntartásához. A főkérdés ekkor már nem a távmeghallgatás létjogosultsága, hanem a terhelti jogokkal összhangban álló feltételeinek megteremtése volt: a pandémia idején bevezetett rendkívüli jogrend távmeghallgatást előtérbe helyező szabályai mennyiben állnak arányban a büntető igazságszolgáltatás működésének fenntartásával mint elérni kívánt céllal? Korábbi kutatásunk során¹⁵⁵ éles kritikával illettük a rendkívüli jogrend távmeghallgatással kapcsolatos szabályozását a terhelti jogok érvényesülése szempontjából, a kizárólagos hangkapcsolatot biztosító eszköz szélesebb körű alkalmazása, a távmeghallgatás elrendelését illetően a terhelt hozzájárulásának mellőzhetősége, valamint a távmeghallgatás elrendelésével és a személyes jelenlét indítványozásával összefüggő jogorvoslati lehetőségek szűkülése miatt.

A pandémiát követő, magyar jogi megoldás lényegében a pandémia előtti szabályozáshoz való visszatérés volt, néhány új jogi eszköz bevezetése mellett. A hatályos jogi megoldásokat fentebb – elsősorban a védelemhez való jog érvényesülése szempontjából – részletesen elemeztük, az új jogi eszközöket pedig a G) fejezet alá külön kigyűjtöttük.

Áttekintettük a Kúria vonatkozó precedensképes határozatait, valamint a telekommunikációs eszköz használatát érintő releváns jogerős bírósági határozatokat is. A bírósági határozatok közül az alábbiak voltak relevánsak azok közül, amelyek utalnak a telekommunikációs eszköz használatára valamely eljárási cselekmény során.

A Kúria Bfv.354/2021/7. számú precedensképes határozata sikkasztás büntette tárgyában a távmeghallgatás alkalmazása tekintetében kimondta, hogy a Be. a nyilvános ülésen való részvételt lehetővé teszi telekommunikációs eszköz útján. Ennek eredményeként az eljárás során a nyilvános ülés megtartása akként tekintendő, hogy arra a vádlott jelenlétében került sor. A határozat alapján „a törvény szövegezése nem hagy kétséget afelől, hogy az eljárási cselekményen a telekommunikációs eszköz használatával való részvétel egyenértékű a fizikai értelemben vett személyes részvétellel, ami a Be. 428. § (1) bekezdésében írt kötelezettséget teljesértékűen kimeríti, annak megfelel.”

A Szegedi Ítéltábla Bf.445/2020/22. számú határozata kábítószer-kereskedelem büntette tárgyában kimondta, hogy eljárási szabálysértésre kerül sor, ha a hatóság az eljárási cselekmény lefolytatásához telekommunikációs eszközt vesz igénybe, azonban arról nem készít jegyzőkönyvet, csak jegyzőkönyvi kivonatot, illetve rögzíti a videokonferenciát. A jegyzőkönyv hiánya azonban nem hatott ki az ügy érdemére, a videokonferenciáról készült felvételtől, valamint a jegyzőkönyv kivonatból a bíróság nyomon tudta a követni a cselekményt, így a hatályon kívül helyezésnek nem volt jogalapja.

Empirikus elemzés

1. Összességében elmondható, hogy a büntetőeljárás résztvevői eleinte olykor elvi alapon, olykor a nem megfelelő kompetencia-szintjük miatt idegenkedtek a büntetőeljárás digitalizációjától. Mostanra azonban úgy tűnik, hogy a gyakorlati hasznok a korábbi elvi aggályokat nagyrészt

¹⁵⁵ Ld. a Magyar Helsinki Bizottság által 2021-ben folytatott kutatást: <https://helsinki.hu/kepernyon-az-igazsag-kutatasi-jelentesunk-az-elektronikus-kapcsolattartas-szereperol-a-bunteto-igazsagszolgalatasban/>, továbbá: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2020/11/HHC_remote_justice_HUN_211130.pdf Letöltve: 2023. 12. 19.

eloszlatták. A távmeghallgatást övező kezdeti kételkedést és ellenállást felváltotta az új technikához való hozzá szokás és egy praktikumra alapozott elfogadás, belenyugvás. A bírói interjúk többségéből¹⁵⁶ ez a hozzáállásbeli változás rajzolódott ki. Ebben a változásban az egyik bíró interjúalany¹⁵⁷ szerint közrejátszott az is, hogy a távmeghallgatási rendszer ma már technikailag stabilabban működik és az induláskori állapotához képest jóval kiépítettebb. A megkérdezett bírák egyike¹⁵⁸ úgy látja, „az ügyvédek is rájöttek, hogy alapvetően [a távmeghallgatásból] viszonylag ritkán származik hátrány”. Szerinte ma már a távmeghallgatás kapcsán kizárólag akkor merül fel kifogás, ha egy légtérben zajló bizonyításra, például szembesítésre van szükség. Ezzel szemben az ügyvédek többsége arról számolt be – ahogyan azt az E) fejezetben bővebben kifejtettük –, hogy a távmeghallgatásnak a közvetlenség elvének érvényesülésére gyakorolt hátrányos következményeire nincsen válasz, azokat nem orvosolják megfelelően. A kutatásban részt vevő ügyvédek közül csak egyvalaki fogalmazott meg ezzel kapcsolatosan a bírói állásponthoz teljes mértékben illeszkedő véleményt, miszerint „(...) mostanában (...) szinte azt nehezményezik, hogyha személyesen van valami.”¹⁵⁹

„(...) szerintem az elején volt egy nagyfokú ellenállás, ami így idővel oldódott, és mindenki megpróbálta megtalálni benne azt, ami a jó része, tehát ami hasznos, és most már sokkal nagyobb az elfogadottsága.” Bíró 1

„Összességében, biztos, hogy jó (...) szerintem nem olyan rossz, mint amennyire féltünk tőle (...) előny: idő, költség, hátrány: infóvesztés, közvetlenség hiánya és a technikai veszélye, hogy meghíúsulhat, hogyha valamelyik oldalról van technikai probléma, általában ügyfél oldalról.” Ügyvéd 3

„(...) az elején voltak olyan védők, akik úgy ágáltak ellene, de az is talán csak azért volt, mert ilyen idősebb ügyvédek voltak, és akkor eleve ezekkel a technikai újításokkal, ezekkel így hadilábon álltak, meg volt ott is olyan, aki ezt fejtette ki, hogy de hát, a közvetlenség elve, de mostanában már ez nincsen. Mostanában én már úgy érzem, hogy ezt úgy elfogadta mindenki, hogy ez van, hogy könnyebb az életünk tőle, hogy költséghatékonyabb, hogy nem kell utaztatni a fogvatartottakat. Szóval, hogy ezt úgy elfogadta mindenki.” Bíró 4

„Én idegenkedhetek az infrastruktúra használatától, de számon kérik rajtunk, hogy egyre többet csináljunk. A technikai háttér fejlődött, változott meg, ezért lett egészen elfogadható ez a rendszer. (...) Kezdetben zavaró volt, hogy nem láttam az illetőt egész közlő. Volt, aki azt mondta, hogy ezt ő nem használja. Ő egy „öreg róka” volt a szakmában és zavarta, hogy nem látja egész közlő a vádlottat. Én ezt azóta megszoktam.” Bíró 6

2. Különös jelentősége van annak, hogy a távmeghallgatás, illetve a személyes jelenlét előnyeinek és hátrányainak mérlegelését milyen (alap)koordinátákhoz viszonyítva végezzük el. Ha például a COVID-19 világjárvány szabta keretek között az időszerűség koordinátáját vizsgáljuk, akkor a távmeghallgatás – a dolog természetéből fakadóan – behozhatatlan előnyre tesz szert, miközben a személyes jelenléttel zajló eljárási cselekmény már a rajtnál „beragad”. Ahogyan a tolmács interjúalany fogalmazott: a távmeghallgatásnak előnye az, hogy ha a tárgyalást „másképp nem lehet megtartani, akkor legalább mégis meg lehet tartani – más előnyét én nem is tudok mondani

¹⁵⁶ Bíró 1, Bíró 2, Bíró 4, Bíró 7

¹⁵⁷ Bíró 7

¹⁵⁸ Bíró 2

¹⁵⁹ Ügyvéd 4

–, legalább halad az ügy.” Az egyik ügyvéd interjúalany¹⁶⁰ szintén annak a véleményének adott hangot, hogy a COVID-19 világvárvány alatt a távmeghallgatási formák segítették az ügyek észszerű időn belüli elbírálását, ami különösen fontos volt azokban az esetekben, amikor a terhelt kényszerintézkedés hatálya alatt állt. Ugyanakkor nemcsak ő, hanem az egyik meginterjúvolt bíró¹⁶¹ is fenntartását hangoztatta a távmeghallgatás COVID-19 világvárványt követő, kizárólagos alkalmazásával kapcsolatban.

„Ami nem szimpatikus és visszamaradt a COVID-ból, hogy ezt most nagyon sok bíró úgy gondolja, hogy miután olyan nagyon jól bevált a COVID alatt ez, csak Skype-on tárgyalunk. Ő most már a jövőben sem akarja látni a foglyokat. Engem se nagyon, de a foglyot, azt aztán már végképp nem. Na, most én ezt nem gondolnám. Az egy rendkívüli helyzet volt (...) Hát, én ezt azért (...) igen, válsághelyzetben a haladás érdekében elfogadhatónak tartom, én ennek az állandósítását nem szeretném.” Ügyvéd 1

3. Két körülmény ugyanakkor fokozott óvatosságra int. Az egyik, hogy a terhelti jogok digitalizációját leginkább a terhelt, az ügyvéd és a tolmács részéről érték kifogások, ami már önmagában arra utalhat, hogy ez a folyamat érzékenyen érinti a hatékony védelemhez való jogot. Ezen kifogások nagy részét más interjúalanyok is visszaigazolták. A másik óvatosságra intő körülmény, hogy a gyakorlati előnyök között olyan diszfunkciókból származtatható körülmények is szerepelnek, mint például az átszállítással járó terhelti félelmek és aggályok: az átszállítás folyamata milyen hosszú ideig tart és annak során milyen körülmények közé kerül a terhelt, őt hová szállítják át, milyen zárkatársak közé kerül, milyenek a fogvatartási körülmények a gyűjtőzárkákban, mikor kerülhet vissza a fogvatartási helyére a terhelt és ez idő alatt nem veszít-e el egy munkalehetőséget. A büntetés-végrehajtási rendszer optimális működése esetén ezek nemhogy gyakorlati előnyként nem jöhetnek számításba, de még mérlegelendő szempontot sem jelentenének.

„Ez egy technikai dolog, hogy a körszállítások hetente vannak, ne adj’ isten, kéthetente. Hogyha úgy jön ki a lépés, tehát ő egy vagy két hétre kiszakad a már bejáratott környezetéből. Bekerül egy teljesen vadonatúj helyre, amely esetleg zsúfolt, ahol nem tudja, hogy hogy lesznek a zárkatársai. Mire visszaér, esetleg elveszíti a már kialakult jó pozícióját, például ott van egy irodai munkalehetősége. Tehát nem szeretne utazni nagyon.” Bíró 2

4. Az egyik bíró interjúalany¹⁶² elmondása szerint azon a bíróságon, ahol szolgálatot teljesít, a COVID-19 világvárvány indította be a távmeghallgatás széleskörű alkalmazását. A világvárvány előtt a távmeghallgatás náluk kizárólag a megkeresett bíróság útján történő bizonyítás felvételének esetére korlátozódott. Ennek lényege az, hogy ha a bizonyítás a tárgyaláson nem végezhető el vagy rendkívüli nehézségbe ütközik, a bíróság azonos hatáskörű, másik bíróságot keres meg. A megkeresés folytán kihallgatható a tanú távmeghallgatás útján a megkeresett, a tartózkodási helyéhez közel eső bíróságról és nem kell utaznia azért, hogy a tartózkodási helyétől akár 100 km-re lévő, megkereső bíróságon megjelenjen. Ilyen esetben a megkereső bíróság távmeghallgatásra alkalmas tárgyalótermét a VIA VIDEO rendszer köti össze a megkeresett bíróság végpontjával. A megkeresett bíróság a tanú kihallgatásakor jelen lévő bírója, bírósági titkára vagy fogalmazója a tanú személyazonosságának megállapításában működik közre, összesen ennyi a feladatuk a távmeghallgatás bonyolítására alkalmas tárgyalóterem biztosításán kívül.

¹⁶⁰ Ügyvéd 1

¹⁶¹ Bíró 7

¹⁶² Bíró 6

5. Az interjúk tanulsága szerint leginkább a COVID-19 világjárvány kényszerítette ki a távmeghallgatás infrastruktúrájának fejlesztését, és vezetett ahhoz, hogy nagymértékben megnőtt a távmeghallgatások száma. A COVID-19 világjárvány kezdetekor – ahogy arra az egyik bíró interjúalany¹⁶³ rámutatott – már mind a távmeghallgatási rendszer kiépítése, mind az iratok digitalizálása folyamatban volt. Ugyanakkor a büntetőeljárás valamennyi részvevőjének tapasztalata szerint igen nehézkes volt a távmeghallgatás alkalmazása, mivel sok technikai probléma adódott.
6. Volt olyan a megkérdezett bírák közül¹⁶⁴, aki technikai „katasztrófahelyzet”-ként értékelte a COVID-19 világjárvány idején tapasztaltakat: „Akkor volt olyan, hogy három tárgyalásból három ugrott, mert nem sikerült kapcsolódni.” A távmeghallgatás széleskörű alkalmazásával kapcsolatban nemcsak technikai, hanem kompetencia problémák is felmerültek. Ez a bíró nem titkolta, hogy „[n]em ezt szoktam meg, nem értek hozzá. Mellőzöm is. Lehet, hogy az életkoromból adódóan is [50 év feletti, 20-25 évnyi hosszabb szolgálati idő] (...) Nem értek hozzá, nem is akarom megtudni. Annyi hülyeséget kellett megtanulni.”
7. Megállapítható tehát, hogy a távmeghallgatás főszabálykénti alkalmazását úgy vezették be, hogy sem az infrastruktúra, sem a büntető igazságszolgáltatás hivatalos szereplőinek digitális kompetencia-szintje nem állt készen erre a váltásra. Ezt mutatja az is, hogy az IT-s interjúalany egyes felhasználók idegenkedéséről és a digitális eszközhasználat erőltetéséről beszélt: „a (...) touch panelt (...) úgy képzeljük el, mint egy tabletet, csak sokkal kevesebb gombbal, és mégis idegenkednek tőle, (...) nem meri megcsinálni, mert fél, hogy félreklikkel. (...) Most egy bírónak van sok lehetősége, nem végtelen, de tíz vagy húsz lehetősége egy távmeghallgatás során – hogyan menedzselje a meghallgatottakat, esetleg kamerákat, némítja őket, hangosítja – (...) Ezt, mire megszokják, az azért idő, és igazából erőszakolni kell a legtöbb embert, hogy akarja ezt csinálni, vagy csinálja (...)”
8. A hivatalos szereplők digitális kompetenciája tekintetében a mai napig volna tér a fejlesztésre. A megkérdezett bírók elmondása szerint nem kellett részt venniük a távmeghallgatásokkal és az elektronikus iratkezeléssel kapcsolatos kompetenciafejlesztő képzésen. Minden bíró arról számolt be, hogy a foglalási rendszerhez nem fér hozzá, a bírósági informatikus vagy az ezzel a feladattal megbízott bírósági ügyintéző segítségével foglalja le a távmeghallgatási időpontokat, tehát a bírák nem tudnak önállóan tárgyalást kitűzni. Technikai probléma esetén szintén segítségre szorulnak. A bírák¹⁶⁵ ezzel kapcsolatban megemlézték, hogy a segédszemélyzet igénybevétele idővesztéssel jár, a távmeghallgatási időpontok lefoglalása pedig adminisztratív többletterhet is jelent a számukra. További fennakadást okoz az, ha a foglalási rendszerhez hozzáféréssel rendelkező személy valamilyen okból éppen nem elérhető.

„Igazából nekünk szerintem a nagy váltás az az volt, hogy ezt ilyen egyik napról a másikra. Nem volt átmenet (...) Máig ez volt, holnaptól már az. (...) Hogyha ez folyamatos, hogy egyszerűen az ember beletanul, akkor beletanul egy idő után. Ki gyorsabban, ki lassabban, de hozzászokik. Egyéne válogatja, hogy kinek mennyi idő. (...) Hogyha baj van, (...) az informatikus mindig megcsinálja (...) Én biztos, hogy nem tudok én elkezdni bíróként nyomkorászni.” Bíró 1

¹⁶³ Bíró 2

¹⁶⁴ Bíró 6

¹⁶⁵ Bíró 1, Bíró 3, Bíró 4

„(...) szerintem sokkal egyszerűbb lenne az élet, hogyha az embernek lenne hozzáférése, közvetlen hozzáférése a bv.-s távmeghallgatók foglaltságához (...) nem tudom, hogy ez máshol hogy megy, nálunk, ugye, az lehetséges, hogy ugyanaz az igazságügyi alkalmazott kolléga, aki egyébként a távmeghallgatás technikai problémáinak az elhárításában tud segíteni, őneki van hozzáférése, és akkor őt (...) az ember megkeresi időpontokkal (...) ilyen szempontból lehetne sokat egyszerűsíteni, tehát ki lehetne nyugodtan hagyni az igazságügyi alkalmazott kollégát, hogy ha mindenkinek közvetlen hozzáférése lenne a bv.-nek ehhez a felületéhez. Ez nincs. Ez, mondjuk, jó lenne.” Bíró 7

„Végül is maga a rendszer, azért azt már említettem, hogy egyáltalán nem a legprofibb, tehát nagyon sokszor már maga a csatlakozás is húzta az időt, várni kellett, nem mindig sikerült elsőre, szinte mindig kellett hívni egy IT-s embert, tehát ezt a rendszert maga a bíró nem tudta kezelni.” Tolmács

9. A technikai fejlődést egy-egy interjúalany egymáshoz képest egészen máshogy látta. Valamennyi interjúalany elmondta, hogy kiépült az úgynevezett VIA VIDEO rendszer az egyes bíróságok és a bv. intézetek között. Az IT-s szakember beszámolt arról, hogy a rendszer kiépítése során a végponti eszközök száma folyamatosan, több hullámban nőtt. Ennek ellenére a büntetőeljárás részvevőivel készített interjúk alapján a távmeghallgatásra alkalmas végpontok (tárgyalóterem és bv. helyiségek) száma jelenleg is sok esetben elmarad a felmerülő igényektől. A megkérdezett ügyész a bíróság és a bv. intézetek rendelkezésére álló kapacitást is elégtelennek látta. Az egyik ügyvéd interjúalany¹⁶⁶ kifejezetten a járásbírói kapacitás szűkösségére utalt, amikor az ottani „távmeghallgatós tárgyalóteremért folyó közelharc”-ról beszélt, és a maga részéről szükségesnek tartotta valamennyi bírósági tárgyalóterem felszerelését a távmeghallgatás lebonyolításához szükséges technikával.
10. Voltak olyan bíró interjúalanyok, akik többször tapasztalták a börtönrendszer tárgyalóinak túlterheltségét, tehát azt, hogy nehéz időpontot foglalni amiatt, hogy nem áll rendelkezésre elegendő kapacitás a bv. intézetek erre a célra létesített távmeghallgató helyiségeiben ahhoz, hogy minden távmeghallgatási igényt könnyedén kezeljenek. Ezek a körülmények a tárgyalások kitűzésekor időpontegyeztetési nehézségeket okozhatnak és elodázhathatják a következő tárgyalás időpontját is. Hovatovább, az is előfordulhat, hogy a fogva lévő terheltet másik bv. intézetbe kell szállítani annak érdekében, hogy távmeghallgatás útján vehessen részt a tárgyaláson. Ilyen jellegű tapasztalata volt az egyik bíró interjúalany¹⁶⁷ is. Több interjúalany pedig felidézte azzal kapcsolatos emlékét, hogy félbe kellett hagyni a tárgyalást, mert a bíróság által lefoglalt időtartam lejárt és a büntetés-végrehajtási intézetben már várt a távmeghallgató helyiségre egy újabb fogvatartott, hogy részt vehessen a tárgyalásán. A lefoglalt időtartam lejártával az adott eljárási cselekmény félbeszakad – ahogy az ügyész interjúalany megfogalmazta: „(...) vége, sziasztok, akkor majd legközelebb folytatjuk” – és egy másik ügy eljárása veheti kezdetét.
11. A megkérdezett IT-s szakember elmondása szerint a VIA VIDEO-rendszer fejlesztése folyamatos. Bár a végponti eszközök számának növekedésével a potenciális hibák száma is megnőtt, az ún. központi hibák számát igyekeznek csökkenteni. Ugyanakkor a külső helyszínen lévő – bírósági vagy bv. intézeti – végpontokra – ahogy a webes linken történő csatlakozásnál a csatlakozók számítógépére, hardverére, mobiltelefonjára, az internetes kapcsolat minőségére vagy a mobiltelefonon lévő alkalmazások mennyiségére – nincs ráhatásuk, miközben ezek mind

¹⁶⁶ Ügyvéd 4

¹⁶⁷ Bíró 6

potenciális hibaforrások. A bíró interjúalanyok¹⁶⁸ a távmeghallgatási rendszer jelenlegi technikai működésével alapvetően elégedettek. Úgy látják, hogy technikai hibák ma már csak elvétve fordulnak elő a távmeghallgatási rendszer működésében, és ha mégis, akkor azok gyorsan orvosolhatók. A megkérdezett tolmács elmondása szerint összességében még messze jár a távmeghallgatások technikai infrastruktúrája attól az ideális állapottól, amelyben a hatékony védelemhez való jog maradéktalanul érvényesül a digitális környezetben.

„Van, hogy hamarabb be kellett fejezni, mert ott volt a másik. Tehát ez is, hogy egy ilyen helyiség van akár egy bv.-ben például, az megint csak korlátoz mindent. (...) egy esetben nekem nagyon feltűnt, vagy így megragadt az emlékezetemben, hogy a bv.-ben is, gondolom, csak egy ilyen kijelölt helyiség lehet, vagy nem tudom, melyikben mennyi van. Volt olyan tárgyalás, amit egyszerűen abba kellett hagyni, vagy siettettek, mert a bv. alkalmazott ott toporgott, hogy kérem, már itt a következő, és csak ennyi időnk volt, és tessék már gyorsan befejezni, mert hoznám a másikat. Tehát nem lehetett rendesen lefolytatni a tárgyalást emiatt, mert egyetlen felszerelés volt egyetlen teremben, és nem volt idő rendesen befejezni. Tehát ez szerintem kimondottan rossz.” Tolmács

„(...) szerintem ez még nagyon messze van. Ennek rengeteg technikai fejlődés vagy fejlesztés az akadálya még most. Tehát ahol még tényleg ott tartunk, hogy egyáltalán a kapcsolat létrejön, és akkor az nem megoldott, hogy külön kell értekezni az ügyvéddel. Vagy az, hogy nincs mindenkin fejhallgató, és esetleg tényleg tudnék én eleve erre dedikált rendszerből, platformból dolgozni. Tehát azért itt még borzasztó sokat kéne fejlődni. Tehát akadály a technika (...) elvileg a technika ott van rá, hogyha lenne rá, gondolom, pénz. Meg a hozzáállás is olyan lenne, hogy mások is ezt fontosnak gondolnák.” Tolmács

„Szerintem a kezdeti időkhöz képest, biztos, hogy jobb, sokkal jobb, mert azért eleinte sokkal többször volt olyan, hogy probléma van a hanggal, probléma van a képpel, vagy hogy egyáltalán nem tudunk kapcsolódni egymáshoz, vagy az ügyfél nem tud kapcsolódni. (...) Szerintem viszonylag jó színvonalon van. Nem azt mondom, hogy hibátlan, tehát most is vannak technikai gondok (...)” Bíró 7

12. Az interjúalanyok közül leginkább a kutatásban részt vevő terheltet érintette negatívan, amikor éppen az ő meghallgatásán akadt technikai probléma a távmeghallgatási rendszerrel és emiatt meg kellett ismételnie a nyilatkozatát. Miután érzékelték és orvosolták a technikai problémát, a terhelt pótolta, megismételte a mondanivalóját.

„A hang az egyszer elment. Pont, amikor én beszéltem, azt nem hallották a tárgyalóteremben. De aztán utána valahogy össze tudtuk így kaparni, amit mondtam. Nem tudom, megjavult-e vagy tisztán hallották, de utána már nem kérdeztek vissza, amikor mondtam. Az megint azért, az nyilván nem esik jól, amikor az ember a könnyeit nyelve adja elő magát, hogy akkor azért bízik egy pozitívabb elbírálásban, és akkor néznek rám utána, hogy nem hallják, hogy mit mond.” Terhelt

13. Azok az interjúalanyok, akik a büntetőeljárás valamely hivatalos szereplőjeként vettek részt a kutatásban (bíró, ügyész, ügyvéd, tolmács, IT-s szakember), túlnyomórészt arról számoltak be, hogy lakonikus nyugalommal fogadják a felmerülő technikai problémákat. Valamiféleképpen árnyalta a képet néhány, azzal kapcsolatos bírói megnyilatkozás¹⁶⁹, amikor a technikai probléma a tárgyalás – bírói nézőpontból különösen – érzékeny pillanatában, az ítélet kihirdetése közben

¹⁶⁸ Bíró 2, Bíró 3, Bíró 4, Bíró 6, Bíró 7

¹⁶⁹ Bíró 6, Bíró 7

jelentkezett. Az egyik megkérdezett bíró¹⁷⁰ ezt különösen bosszantónak nevezte, nyugalma változatlan megőrzését azonban a bírói szerepből fakadó kötelességének tartotta. A másik bíró interjúalany¹⁷¹ ugyanakkor azt idézte fel, hogy a technikai probléma felmerülésekor ideges lett és elkáromkodta magát. Egyébként a bírák praktikusán, az adott technikai probléma jellegéhez igazodóan, az eljárás megkezdésének/folytatásának akadályá esetén jellemzően elhalasztották/elnapolták a tárgyalást, illetve szükség szerint megismételték a technikai probléma által érintett eljárási cselekmény(rész)t.

14. Örvendetes, hogy a távmeghallgatáshoz szükséges technikai infrastruktúra kiépült és működésének színvonala az interjúalanyok beszámolója szerint évről-évre javul. Fennáll ugyanakkor annak a veszélye, hogy a távmeghallgatás terén gyors ütemben zajló és egyre kifogástalanabb technikai akadálymentesítés – a távmeghallgatás térnyerését előmozdító jogi szabályozással, valamint a több bíró¹⁷² által a bírósági igazgatás részéről tapasztalt, a távmeghallgatások számának növelésére irányuló, kimondott vagy ki nem mondott elvárásokkal együtt – a gyakorlati előnyök elhamarkodott felülértékeléséhez vezet, a jogvédelmi kérdéseket pedig indokolatlanul háttérbe szorítja.
15. Az egyik ügyvéd interjúalany¹⁷³ külön felhívta a figyelmet annak a veszélyére, ha a távmeghallgatás kizárólag a hatóságok kényelmét szolgálja, miközben más – adottan garanciális – szempontok teljesen figyelmen kívül maradnak. Ennek kapcsán kitért a hajléktalanokat érintő szabálysértési eljárásban bevezetett távmeghallgatással kapcsolatos ellenérzésére is: „azt egy gusztustalan dolognak tartottam. És tényleg arról volt szó, hogy nem akarta a bíró szagolni a [hajléktalan] szagát”. Ugyancsak a túlzott hatósági elkényelmesedés példaként hivatkozott arra, amikor az elsőfokú bíróság egy nagy tárgyi súlyú bűncselekmény miatt indult büntetőügyben a 15 éves terhelt letartóztatásának elrendeléséről távmeghallgatás útján döntött úgy, hogy a fiatalkorú terhelt fogvatartásának helye mindössze húsz méterre volt a bíróságtól.

„(...) hogyha úgy gondolom, hogy az ügy megítélése szempontjából ez fontos, vagy olyan körülmény van – akár a terheltnek a személyiségéből adódóan vagy bármilyen olyan adottságából adódóan –, hogy fontos lenne, hogy egy légtérben legyünk, akkor annak ellenére, hogy egyébként van egy határozott elvárás a szervezeten belül, hogy amennyit csak lehet, távmeghallgatásban csináljunk mindent, ennek ellenére nyilván engem az ügy érdeme jobban érdekel. Tehát hogy ha az kell az ügy érdemének a megfelelő, jó színvonalú elbíráláshoz, meg, mondjuk, a terhelt jogainak a biztosításához, akkor nyilván tárgyalóteremben kell ezt megcsinálni.” Bíró 7

16. Több interjúalany¹⁷⁴ beszámolója szerint a büntetés-végrehajtási intézetek biztonsági megfontolásokra hivatkozással, az egyes büntetőügyekben küldött írásbeli megkeresés formájában, erőteljesen szorgalmazzák a távmeghallgatások elrendelését a bíróságokon. Két megkérdezett bíró őszinte felháborodással fogadta azt a legújabb fejleményt, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek maximalizálták az egy tárgyalási napra előállítható személyek számát, és ezt meghaladóan előállításra nem, kizárólag távmeghallgatásra kerülhet sor. Ez a fajta gyakorlat nyilvánvalóan érzékenyen érinti a bírák döntési autonómiáját a távmeghallgatások elrendelése

¹⁷⁰ Bíró 7

¹⁷¹ Bíró 6

¹⁷² Bíró 4, Bíró 6, Bíró 7

¹⁷³ Ügyvéd 3

¹⁷⁴ Bíró 1, Bíró 2

körében. Ezáltal ugyanis a büntetés-végrehajtási intézet érdeke szab korlátot az egy tárgyalási napon a fogva lévő terhelt személyes jelenlétében folytatható eljárások számának, illetve szembekerül egymással a fogva lévő terhelt személyes jelenlétében folyó eljárás lehetősége és az eljárás időszerűségének követelménye azokban az esetekben, amelyek meghaladják a napi létszámkorlátot. Az egyik ügyvéd interjúalany¹⁷⁵ rámutatott arra is, hogy a biztonsági megfontolásoknak általánosságban kiemelt és eltúlzott jelentőséget tulajdonítanak Magyarországon. Megjegyzendő, hogy a biztonsági szempontoknak – a terhelti jogokat, különösen az ártatlanság védelméhez fűződő jogot felülíró – túlsúlyozása a terheltek tárgyalásra történő elővezetése során is érzékelhető, mivel rendkívül gyakori a bilincs és a vezetősár használata.¹⁷⁶

„(...) volt ez az elhíresült fővárosi történet [2019-ben], amikor szökött a terhelt, és akkor üldözték, stb. Addig (...) én mondjuk, addig rendkívül rugalmasan álltam ehhez a kérdéshez. (...)kkor elkezdték nagyon azt is megszigorítani, hogy egyáltalán a bilincset le lehet-e venni, vagy nem (...). Én addig mindenképpen azt alkalmaztam kvázi főszabályként, hogy rögtön megkérdeztem az előállított személlyel kapcsolatosan a bv. munkatársait, hogy van-e bármilyen olyan biztonsági akadály, ami [a bilincs, vezetősár levételét] nem indokolná, és nem szokták azt mondani, hogy nem. Talán egyszer volt olyan, amikor azt mondta, hogy nem vállalja a felelősséget, hogyha levesszük.(...) Most mióta volt ez az elhíresült szökési eset, meg nemcsak ez az egy, de egy-két ilyen problémásabb dolog, azóta tudom, hogy a bv.-nek a munkatársai is nagyon tartanak ezektől a helyzetektől – nyilván érthető módon – merthogy ez az ő felelőségük.” Bíró 7

Ez az általunk jogsértőnek tartott gyakorlat – mondhatni diszfunkció – közvetett módon hatást gyakorolt arra, hogy a terhelt miként viszonyul a távmeghallgatás intézményéhez. Ilyen körülmények között ugyanis a megkérdezett terhelt a távmeghallgatás javára értékelte azt, hogy „(...) a bv.-n belüli mozgatás sokkal egyszerűbb volt, sokkal kevésbé megalázó, mint bilincsből, vagy nem tudom, a hivatalos nevét – »medvének« hívják házon belül –, ezt a kéz- és lábszár bilincset, vezetősárnak hívják. Tehát amikor a bv. mozgat, a lábat is bilincselik, és akkor ilyen súlyos bűnözői kinézete van az embernek, amikor kiviszik meghallgatásra. Nyilván ennek van egy érzelmi oldala, az is mérhetetlenül megalázó.” Hangsúlyozni kell azonban, hogy az, hogy hogyan kezelik a biztonsági megfontolásokkal érintett helyzeteket, adott esetben alapjogvédelmi kérdéssé válhat, és mint ilyen felelősségteljes bírói megítélést igényel a tárgyalóteremben. E körben a konkrét bírói hozzáállás fontosságát az egyik megkérdezett bíró¹⁷⁷ külön kiemelte.

„(...) azért mostanában annyiban kicsit belelavíroztak minket egy ilyen kényszerű szituációba, hogy erősen korlátozzák az előállítások számát. Időnként nem kifejezetten csak azért tartunk távmeghallgatást, mert mi szeretnénk, hanem mert előállítani nem tudjuk arra az időpontra. Van egy felső plafon, és nem tudod befoglalni az előállítást, hogyha túlléptél azon a plafonon, és ugye, azt nem is látom. Én csak azt látom, hogy kiírja a rendszer, hogy nem foglalható, viszont a távmeghallgatás foglalható, és akkor ilyenkor belekényszerül az ember, hogy vagy egy másik napot keres, ami, ugye,

¹⁷⁵ Ügyvéd 1

¹⁷⁶ A Magyar Helsinki Bizottság korábban átfogó kutatási jelentést készített a bilincshasználatról [Gyanúsítottak bilincsből – A látszat fontossága: Hogyan jelennek meg a gyanúsítottak és vádlottak a tárgyalóteremben, a nyilvánosság előtt és a médiában](#) címmel, valamint [ajánlásokat](#) fogalmazott meg nemzetközi jó gyakorlatok alapján.

¹⁷⁷ Bíró 7

nem mindig egyszerű. Én ezt botrányosnak tartom. Tehát erről tudnék nagyon sokat, nagyon csúnya szavakkal beszélni, hogy mi van, amikor a fark csóválja..., hogy nekem kell igazodnom ahhoz, hogy adott esetben egy foglyos ügy azért húzódik akár csak egy-két hónappal hosszabban, mert én nem tudok szeptember 5-ére előállítást kérni, csak november 10-ére. Ilyen a világon nincsen! Azért, mert nincs elég ember a bv.-ben. Hát, legyen! Ők azért vannak, tehát náluk azért ülnek emberek, mert nálunk eljárások folynak, nem fordítva. (...) Én tényleg 25 éve, vagy mit tudom én, 26 éve dolgozom a bíróságon, és soha nem merült föl, hogy nekünk kellene igazodni a tárgyalásaink kitűzésével a bv. kapacitásához. Teljesen fordítva ülünk a lovon...” Bíró 2

G) Összefoglaló áttekintés

Jogi elemzés

Az alábbiakban a hatékony védelemhez való jog digitális aspektusait szabályozó jogforrásokat tekintjük át.

A hatékony védelemhez való jog fent vázolt részterületeinek szabályozása vonatkozásában részletesen elemeztük

- Magyarország Alaptörvényét,
- a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényt (Be.),
- az egyes büntetőeljárás cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról 12/2018. (VI. 12.) IM rendeletet,
- a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényt (Bv. tv.),
- a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvényt (Szabs. tv.).

Megemlítjük még

- a fogvatartott személyek eljárási cselekményen történő jelenlétének a büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározott telekommunikációs eszköz útján való biztosításának eljárási rendjéről szóló 13/2019. (VII. 4.) BM utasítást (a továbbiakban: BM utasítás), valamint
- a büntetőeljárás törvényben meghatározott kép- és hangfelvételek rögzítésére szolgáló technikai eszközök alkalmazásának szabályairól szóló 41/2018. (VII. 11.) ORFK utasítást (a továbbiakban: ORFK utasítás).

Tekintettel arra, hogy a BM utasítás olyan gyakorlati jellegű részletszabályokat¹⁷⁸ tartalmaz, amelyek a védelemhez, a tolmácsoláshoz és fordításhoz, az iratbetekintéshez és a tárgyalási jelenléthez való jognak a telekommunikációs eszköz használata során történő gyakorlását még áttételesen sem érintik, ezért ezzel kapcsolatos garanciális elemek nem azonosíthatók a szabályozásban, ahogy e vonatkozásban problematikus kérdések sem vethetők fel a szabályozással összefüggésben.

¹⁷⁸A BM utasítás hatálya a rendőrségre és a bv. szervezetre terjed ki, meghatározza ezen szervezetekben a telekommunikációs eszköz működtetéséhez szükséges beszerzési és központi üzemeltetési feladatok teljesítéséért, a telekommunikációs eszközök jogszabályoknak megfelelő használati feltételeinek kialakításáért, valamint a telekommunikációs eszköz egyedi ügyben történő igénybeviteléhez szükséges helyi feltételek biztosításáért felelős személyt (BM utasítás 1-4. §).

Az ORFK utasításban foglalt szabályok¹⁷⁹ pedig alapvetően a telekommunikációs eszköz használatának olyan részterületeire, jelesül a kép- és hangfelvételek rögzítésére, kezelésére vonatkoznak, amelyek a védelemhez, a tolmácsoláshoz és fordításhoz, az iratbetekintéshez és a tárgyalási jelenléthez való jogok a telekommunikációs eszköz használata során történő gyakorlásával közvetlen összefüggésbe nem hozhatók, így ezen jogok vonatkozásában garanciális vagy problematikus szabályozási elemek szintén nem azonosíthatók.¹⁸⁰

A pandémia kezdete után bevezetett, új jogi eszközök közül kiemelendő, hogy a jogalkotó 2022. március 1-jétől – a rendkívüli jogrend szabályaihoz képest szűkebb körben – megteremtette az úgynevezett egyszerűsített telekommunikációs jelenlét lehetőségét, vagyis azt, hogy az eljárási cselekményen való részvételre kötelezettek vagy jogosultak – leszámítva a fogva levő személyeket – saját telekommunikációs eszközükkel vegyenek részt a távmeghallgatáson. Szintén 2022. március 1-jétől vált lehetővé az egyszerűsített elektronikus kézbesítés: a hatóság az ügyiratot papíralapú kapcsolattartás esetén a címzett elektronikus levelezési címére vagy más elektronikus elérhetőségére is kézbesítheti. Bár ez a kézbesítési mód – a törvény által hangsúlyozottan – nem minősül elektronikus kapcsolattartásnak, így témánkon kívül esik, azonban témánk szempontjából lehetnek releváns aspektusai. Erre a kettősségre tekintettel az ezzel kapcsolatos részletszabályokat nem ismertetjük, ugyanakkor a lehetséges kapcsolódási pontokra az empirikus részben kitérünk.

Továbbá a távmeghallgatás alkalmazási körének kiszélesítését jelentette az a bv. bíró eljárásának általános szabályai közé 2021. január 1-jén került rendelkezés, miszerint a meghallgatás, illetve a tárgyalás távmeghallgatás útján is megtartható¹⁸¹, továbbá az is, hogy az elfogatóparancs nyomán elfogott személy elszámoltatása 2023. január 1-jétől már nemcsak hatóság elé kísérést követő személyes jelenlét mellett, hanem távmeghallgatás útján is lehetséges.¹⁸²

Empirikus elemzés

1. Jó gyakorlatnak tekinthető az, hogy a bírák a távmeghallgatás során gyakrabban próbálnak meggyőződni a terhelt eljárásban való megfelelő részvételéről, így arról is, hogy az elkülönített helyiségben tartózkodó terhelt érti-e, ami az eljárási cselekmény helyszínén történik, tudja-e követni az eljárás menetét. Szinte valamennyi bíró interjúalany¹⁸³ kitért arra, hogy már az eljárási

¹⁷⁹ Az ORFK utasítás hatálya az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szervre terjed ki, és azt a rendőrség nyomozó hatóságai által a Be.-ben foglaltak alapján a kép-, a hang, valamint a kép- és hangrögzítő eszközzel készített kép-, folyamatos hang-, illetve kép- és hangfelvétel készítése és kezelése során kell alkalmazni. Az ORFK utasítás meghatározza az adatkezelés, az adatrögzítés, az átadás-átvételi nyilvántartás, a felvétel, a felvétel átadása, kiadása, az informatikai szakmunkatárs, a kezelés, a Központi Médiatár, a munkapéldány, a Nova Média Tár, a próbafelvétel, a technikai eszköz, valamint a torzítás fogalmát. Továbbá részletes rendelkezéseket tartalmaz a technikai eszközök nyilvántartásba vételéről, a nyilvántartás vezetéséről, tartalmáról, a rendőrségi adatkezelő szerv vezetőjének, az eszköz alkalmazásával érintett szervezeti egység vezetőjének, az informatikai szakmunkatársnak és az eljárási cselekmény vezetőjének az adatkezelést megelőző feladatairól, valamint az adatrögzítés eseteiről és folyamatáról, továbbá a felvétel felhasználásáról és költségeinek megelőlegezéséről (ORFK utasítás 1-26. pont).

¹⁸⁰ Garanciális jellegű, de nem kifejezetten a telekommunikációs eszköz használata körébe tartozó szabály, hogy az írni-olvasni nem tudó személy részvételével folytatott eljárási cselekmény esetén kötelező folyamatos kép- és hangfelvétel készítése (ORFK utasítás 11/c pont).

¹⁸¹ Bv. tv. – 2021. január 1-jén hatályos – 50. § (1) e) pontja.

¹⁸² Be. 119. § (2)

¹⁸³ Bíró 1, Bíró 2, Bíró 3, Bíró 5, Bíró 6, Bíró 7

cselekmény kezdetén megbizonyosodik arról, hogy az elkülönített helyiségben tartózkodó terhelt megfelelően észleli-e az eljárási cselekmény helyszínén történeteket, és erre a körülményre mindvégig figyelmet fordít az eljárási cselekmény során, például ismételt, ellenőrző kérdések formájában. A megkérdezett bírák közül ketten fontosnak tartották azt is, hogy a terhelt által észlelte megértéséről is meggyőződjenek.

2. A fokozott odafigyelésre az a felismerés vezette a bírakat, hogy a távmeghallgatás során korántsem magától értetődő, hogy a terhelt látja, hallja az eljárási cselekmény helyszínén történeteket, és nehezebb meggyőződni arról is, hogy a terhelt érti-e az általa észlelteket.¹⁸⁴ Ahogy az egyik bíró interjúalany¹⁸⁵ fogalmazott: „Ha személyesen van itt, akkor jobban látom, lehet érzékelni, hogy fel tudja-e fogni. Távmeghallgatásnál több odafigyelést igényel a kihallgatás, többször meg kell kérdezni, hogy érti-e.” A megkérdezett ügyész a digitális teret eredendően alkalmasnak találta arra, hogy kellő figyelem jusson a büntetőeljárás résztvevőire és azok igényeire, ugyanakkor ez szerinte egy újfajta kommunikációs készséget igényel: „(...) kamerán keresztül is oda lehet figyelni a másik emberre, meg lehet kérdezni, hogy tartunk-e szünetet, (...), nyilván picit gyakorolni kell, meg rá kell szánni azt az időt, meg meg kell szokni (...).” Az egyik bíró interjúalany¹⁸⁶ a hangerejével és beszéde megformáltságával is segíteni kívánja a terheltet abban, hogy észlelje és megértse a távmeghallgatás során történeteket.

„Azt mindig meg kell kérdezni, ezt rögtön az elején, hogy lát, hall, ezt mindig tisztázzuk. Tehát, akinek ilyen baja van, az rögtön kéne, hogy jelezze (...) Tehát, azt nekem elvileg tudnom kell, hogy mit lát és mit hall (...) Elvileg azért arra figyelünk, hogy menet közben is jó legyen. Nehogy így valami történjen, aztán kiderül, hogy mégse jó.” Bíró 1

„Mindenképpen többször rákérdezzünk, hogy hallanak-e, látnak-e minket.” Bíró 5

„(...) hogyha távmeghallgatás van, akkor valahogy fokozottan figyelek arra, hogy minden érthető legyen, hogy érzékeljem, hogy érti-e. Mert (...) az emberben benne van nyilván az, hogy nehegy lemaradjak arról, hogy valami nem tiszta, nem érthető, nem hallható, ami egy tárgyalóteremben elképzelhetetlen. Mert nyilván, ahogy egymástól állunk két méterre, sokkal jobban leveszem én is a nonverbális jeleit is annak akár, hogy mondjuk, valaki nem ért valamit. Tehát szerintem inkább egy ilyen fokozott odafigyelést igényel (...) a távmeghallgatásnál. (...) akár lehet, hogy öntudatlanul is, de a távmeghallgatásnál szerintem egy kicsit hangosabban beszélek és jobban artikulálok.” Bíró 7

3. Ugyancsak pozitívként értékelendő a bírák azon igyekezete, hogy a távmeghallgatás során jobban odafigyelnek a terhelt-ügyvéd konzultáció gyakoribb szükségességére. Az egyik megkérdezett bíró¹⁸⁷ az eljárás során több alkalommal – a jogorvoslati nyilatkozat megtétele előtt külön is – felteszi a kérdést a terheltnek és az ügyvédnek, hogy kívánnak-e egymással konzultálni, és erre irányuló igény esetén biztosítja a konzultáció lehetőségét. Úgy látja ugyanis, hogy „(...) ebből a szempontból van különbség, nyilván, egy jelenlét, meg egy képernyőn való működés között. (...) mert nyilván egy távmeghallgatásnál azért korlátozottabbak erre a lehetőségek.” (Ezen a ponton visszautalunk az ezzel egyező, a D fejezet 5. pontjában részletezett, általános bírói

¹⁸⁴ A kölcsönös megértés távmeghallgatás során jelentkező nehézségei miatt kialakított, D fejezet 8. pontjában részletezett ügyvédi gyakorlat hasonló indítatásból fakadt és hasonló többletfeladatokkal is jár.

¹⁸⁵ Bíró 6

¹⁸⁶ Bíró 7

¹⁸⁷ Bíró 4

álláspontra.) A terhelt-ügyvéd konzultációra irányított bírói figyelem azonban nem csupán azért fontos a távmeghallgatás során, mert a konzultációra egyes, a személyes jelenlét esetén bevett formákban nem kerülhet sor, hanem azért is, mert ilyenkor a konzultáció lehetséges formái a bíró aktív közreműködését – adott esetben az eljárási cselekmény félbeszakítását, szünet elrendelését és az e célra szolgáló mobiltelefon rendelkezésre bocsátását – igénylik. Megfelelő bírói figyelem hiányában pedig a terhelt-ügyvéd konzultáció igénye elsikkadhat.

„Ott a tárgyaláson én mindent megteszek annak érdekében, hogy ő tudjon a védőjével kommunikálni. Azt, mondjuk, én bíróként nem tudom megítélni, hogy azt igényli-e egy védő például, hogy adott esetben valami eszébe jut, akkor föláll, odasúgja a vádlottnak, anélkül, hogy a tárgyalás rendjét zavarná, mert ilyenre nyilván nincs mód. Erre a nagyon közvetlen, ott a tárgyaláson történeteket lereagálni, azt biztosan nem tudják úgy, hogy nincsenek ott jelen mind a ketten fizikailag. Azt meg tudom tenni, hogyha a védőnek valami nagyon sürgős dolog eszébe jut, valami nagyon fontos, akkor azt mondja, hogy elnézést, szeretnék a védencemmel konzultálni, és nyilvánvaló, hogy jön a telefon. (...) Én ezt tudom megtenni, hogy a konzultációt, igen, biztosítom, ahányszor csak igénylik.” Bíró 1

„(...) itt [a távmeghallgatás során] többször el kell hangoznia annak a kérdésnek, hogy akar-e konzultálni, és akkor még a jogorvoslati nyilatkozat előtt is külön meg szoktam kérdezni. Én ezt meg szoktam kérdezni többször. Azért, mert azt azért látom, hogy ebből a szempontból van különbség, nyilván egy jelenlét, meg egy képernyőn való működés között. Én azt mondom, hogy itt a bíró részéről külön odafigyelést igényel, hogy akkor erre többször rákérdezzem, hogy akar-e konzultálni vele. És ha igen, akkor ezt megadni mindig ezt a lehetőséget. (...) mert nyilván egy távmeghallgatásnál azért korlátozottabbak erre a lehetőségek.” Bíró 4

4. Egyes bírák¹⁸⁸ és ügyvédek beszámoltak arról, hogy a távmeghallgatás során a terhelt-ügyvéd konzultáció eszközeként a kiépített távmeghallgatási rendszert használták. Ilyenkor egyedül az ügyvéd maradt a tárgyalóteremben, a többi részvevő távozott onnan és a távmeghallgatási rendszer kapcsolta össze a terheltet és az ügyvédjét a konzultáció ideje alatt. Ezen gyakorlat indokaként a bírák arra is hivatkoztak, hogy „védett” mobiltelefon nem állt rendelkezésre erre a célra vagy nem működött, lemerült az adott bv. intézetben, míg az ügyvédek azt az előnyt hangsúlyozták, hogy a távmeghallgatási rendszer – a „védett” mobiltelefonhoz képest – nemcsak hang-, hanem képkapcsolatot is biztosít. Ez azonban több szempontból kifogásolható. Egyfelől a terhelt-ügyvéd konzultáció bizalmasságával és az ahhoz szükséges légkörrel ellentétes, hogy a konzultációt a távmeghallgatási rendszer rögzít(het)i. Másfelől aggályos az is, hogy a terhelt-ügyvéd konzultáció rögzítése esetén a felvétel az ügyiratok között kezelendő, miáltal hozzáférhetővé válik az eljárás többi részvevője számára is. Egyik szempontból sem orvosolja a problémát annak ígérete, hogy a konzultáció felvételét a bíró nem fogja megtekinteni.¹⁸⁹

„Volt olyan kollégám, akiben felmerült, hogy a távmeghallgató, tehát hogy bekapcsolva hagyni ezt a VIA VIDEO dolgot, és akkor szépen képpel is tudnak [konzultálni]. Tehát, hogy ez milyen klassz, videóhívás. Egyetlen probléma, hogy arról felvétel készül, és ugye, a védői konzultációról nem készülhet semmilyen felvétel, és nem tudjuk kivágni, tehát, nem lehet kivágni azt a részt. (...) Tehát, erre nem tudjuk használni a VIA VIDEO-t, az biztos. Úgyhogy [marad a] telefon. (...) nyilván annak a tartalmát senki nem ismerheti csak a védő és a terhelt. Márpedig, ha ott van a [konzultáció a] felvételen, akkor

¹⁸⁸ Bíró 4, Bíró 6

¹⁸⁹ Bíró 6

utána mindenki számára megismerhetővé válik. Még ha nem is kifejezetten akarja megismerni, de ez a felvétel automatikusan bekerül a bíróság, tehát a BIIR-be, a bírósági lajstromrendszerbe, automatikusan be is kerül. Nem tudom, hogy ezt tudják-e a kollégák.” Bíró 7

5. Nem vet fel hasonló aggályokat viszont az a más bíró interjúalanyok¹⁹⁰ által bemutatott gyakorlat, mely szerint a távmeghallgatás során az eljárási cselekmény helyszínén tartózkodó ügyvéd akár a többi eljárási résztvevő távozását követően a tárgyalóteremben, akár a tárgyalóterem előtti folyosón mobiltelefonon veszi fel a kapcsolatot és folytat konzultációt az elkülönített helyiségben tartózkodó terhelttel. Az egyik megkérdezett bíró¹⁹¹ elmondása szerint sok esetben az ügyvédek a saját mobiltelefonjukat használják erre a célra. Volt olyan bíró interjúalany¹⁹² is, aki szükségét érezte annak, hogy utólag érdeklődjön az ügyvédtől a konzultáció problémamentességéről.

„Ugye, nekünk van egy mobiltelefonunk, amivel tudnak beszélni. Tehát, hogy tők sokszor egyébként az ügyvédek a saját mobiljukat használják, csak megkérdezik, hogy mi a száma, és akkor kimegy, és akkor ő telefonál. De oda is tudjuk adni, és akkor nekem már volt úgy, hogy közben egyeztettek. És akkor ennek nem láttam akadályát, hogy láttam, hogy annyira akar a védőjével beszélni, hogy akkor én magam mondtam, hogy »jó, akkor kell a telefon, az egyeztetés, akkor nyugodtan fáradjunk ki, ügyvéd úr, és akkor beszéljék meg. Szünet«. Mert azért azt megvárjuk. Nyilván így érvényesülnek a jogai.” Bíró 3

6. Voltak olyan bírák,¹⁹³ akiknek az iratok digitalizációja nagyban megkönnyítette a munkáját. Véleményükhöz a megkérdezett ügyész is csatlakozott. Ezek a beszámolók jó gyakorlatot jeleznek. Az interjúalanyok e körben elsősorban azt emelték ki, hogy a digitális iratnak nincs súlya és hozzáférhető a munkahelyen kívüli munkavégzés során is, így szükségtelenné vált a papíralapú irat mozgatása. Az egyik bíró interjúalany¹⁹⁴ további pozitívumként értékelte, hogy az elektronikus kapcsolattartás folytán a beadványok küldése és fogadása felgyorsult.

„Hát, én most már ott tartok, hogy én most már nem bánom. Igazából az, hogy például egy iratot nem kell papíralapon cipelni, hát, ez könnyebb. Ahogy mondtam, keresni, meg fölkészíteni nehezebb (...) A digitális kapcsolattartással sokkal gyorsabban jönnek mennek a beadványok.” Bíró 1

„(...) maga a digitális hozzáférés, az tökéletesen működik. Tehát én ezt most már száz százalékban használom, az otthoni munkavégzésre egy szál jegyzetlapot viszek maximum haza (...) ugye, egy példány papíralapú, az még mindig van, de én meg, mondjuk, ha otthonról dolgozom, én ezt nem viszem haza.” Bíró 2

„(...) én ezt kifejezetten kedvelem. Tehát, hogy nem kell sétáltatni öt kötetet vagy tizenkét kötetet, tehát ott van digitálisan. Nyilván jó néha, hogyha ott van az akta, hogy lehessen lapozni, aláhúzni, kiemelni, de szerintem az jó, hogy ott van digitálisan, mert az mégiscsak jobban pörgethető, de ezt az ügy terjedelme is (...) befolyásolja, hogy mennyire áttekinthető (...)” Ügyész

7. Az egyes interjúk alapján a nyomozati irat digitális formái meglehetősen változatosságot mutatnak. A tisztességes eljáráshoz való joggal nem egyeztethető össze, ha a bírósági eljárásban a vád és a

¹⁹⁰ Bíró 1, Bíró 3, Bíró 5

¹⁹¹ Bíró 3

¹⁹² Bíró 1

¹⁹³ Bíró 1, Bíró 2, Bíró 5

¹⁹⁴ Bíró 1

védelem nem azonos tartalmú és formájú nyomozati irat alapján végzi feladatait. Konkrét példával élve: ha a védelem részére átadott, CD-n lévő nyomozati irat mindenfajta rendezettséget, tagoltságot és sorrendiséget nélkülöz, egyes iratokat több példányban, míg más iratokat egyáltalán nem tartalmaz, miközben az ügyésznek a nyomozati irat megismerése és feldolgozása érdekében ezekkel a körülményekkel nem kell megbirkóznia. A megkérdezett ügyész azt a megoldást javasolta elvi jelleggel, hogy „(...) automatikus hozzáférést kellene biztosítani a vádlottnak, védőnek a teljes iratanyaghoz”, majd furcsállta, hogy „(...) erről egyáltalán beszélni kell. Mert ez egyszerűen nem az, amiről beszélni kellene. Ennek olyan természetesnek kell lennie, mint a levegőnek. Tehát erről beszélni, ez nagyon-nagyon furcsa a 21. században.” Több bíró interjúalany¹⁹⁵ is lassabbnak és vontatottabbnak minősítette az elektronikus irat használatát, mint a papíralapú iratét. Egyikük¹⁹⁶ kendőzetlenül adott hangot azon véleményének, miszerint „a nyomozati iratokat nem lehet használni. Nagyon sokszor úgy érkezik az irat, hogy nincsen szinkronizálva. (...) Régebben különösképpen egy katasztrófa volt.” Ezek a tapasztalatok több megkérdezett bíró esetében a korábbi, nem digitális formák ismételt igénybevételéhez – a nyomozati irat kinyomtatásához – vezettek, ami a digitalizáció céljával ellentétes, hiszen az azt a célt szolgálná, hogy a hatóságok és a büntetőeljárás résztvevői költséget – papírt – és időt takarítsanak meg.

„(...) bizonyos esetekben úgy kapjuk meg, hogy ezt szépen visszaskenneljük valahogyan, és mi nem azt a minőségi iratot látjuk, amit a bíró meg az ügyész lát, hanem a kinyomtatott iratokról kapunk egy visszaskennelt másolatot. Fényképfelvételknél lehet jelentősége (...) az iratok minősége az nagyon gyakran gyatra. Nagyon gyakran annyira gyatra, hogy az értelmes olvasást is akadályozza. Be van hajlítva, ezért össze van gyűrve a papír, eleve a felbontása nem jó. Tehát ilyeneket tudok mondani. Még esetleg a felvételeknél van, videofelvételeknél van olyan formátum, amit nem tudunk lejátszani, és akkor még jó esetben adnak hozzá egy szoftvert, amit telepítünk a gépünkre.” Ügyvéd 3

„(...) egyrészt azt érzem, hogy hiába mondjuk azt, hogy elektronizálva lett az irat, több a papírmunka. Többet nyomtatunk (...) azt a célt, azt nem érte el, de még dolgozni se lehet belőle. (...) én nem érzem, hogy annyira felgyorsult volna. Sőt, azért inkább nekem még az a tapasztalatom, hogy azért kevesebb büntetőüggyel dolgozunk, mint, mondjuk, öt éve, vagy legyen tíz éve, és mégis (...) azt érzi az ember, hogy jóval több az adminisztráció, és vontatottabb.” Bíró 4

8. A nyomozati iratok elektronikusan egy fájlként érkeznek a bíróságra, amit ha a bíró megnyit, egy könyvtárba rendezett, bizonyíték-csoportonként elkülönülő, strukturált fájlrendszert talál. Ugyanakkor ez a jegyzék nem kattintható, az egyes iratok hiába rendszerezve jelennek meg, ezeket úgy lehet csak megnyitni, hogy minden alkalommal elindul egy letöltés. Hiába biztosítja az áttekinthető struktúrában elérhetővé tett elektronikus nyomozati irat a kereshetőség minimumát a bíróság számára, számos, olyan informatikai megoldás létezik még – például az egyik bíró interjúalany¹⁹⁷ által is felvetett kattintható tartalomjegyzék –, amelyek alkalmazása további könnyítést jelentene a felhasználók számára. Egy másik megkérdezett bíró¹⁹⁸ hasznos megoldásnak tartaná a hatékonyabb kereshetőség szempontjából, ha az egyes fájlnevek minden esetben egyértelműen utalnának a fájl tartalmára.

¹⁹⁵ Bíró 4, Bíró 5, Bíró 6

¹⁹⁶ Bíró 6

¹⁹⁷ Bíró 4

¹⁹⁸ Bíró 7

„(...) Az elektronikus hozzáférés (...) a BIIR rendszeren belül, (...) ott van egy tök jó könyvtárrendszer, és akkor külön vannak a bizonyítási eszközök, tehát (...) a szakértői, a terhelttel kapcsolatos iratok, azok jól kereshetők. (...) én ugyanazokat a NAV-os költségvetési csalásokat látom nyomozási fázisban, ami, ugye, törvényszéki hatáskör lesz majd és ami már nyomozási bírói szakban tud 40 fénymásolókartonnyi iratot termelni, már egy hat hónapos letartóztatás-hosszabbításra is. Szóval igazából azoknak az iratoknak a hatékony keresése és az azokban való hatékony keresés, az szerintem kulcsfontosságú (...)”
Bíró 3

H) Következtetések

Magyarországon az elmúlt években jelentősen felgyorsultak a büntetőeljárásokat is érintő digitalizációs folyamatok. Az új büntetőeljárási törvény hatályba lépését követően a jogszabályi változások nyomán fokozatosan épült ki a távmeghallgatások lebonyolítására alkalmas infrastruktúra, így 2018 második felétől van a gyakorlatban lehetőség a terhelt jelenlétének biztosítására távmeghallgatás útján. A Magyar Helsinki Bizottság kutatási eredményei azt mutatják, hogy a koronavírus járvány kezdetekor még igen nehézkesen működött a távmeghallgatás alkalmazása, a járványhelyzet kényszerítette ki az infrastruktúra gyors fejlesztését és az vezetett a távmeghallgatások számának robbanásszerű emelkedéséhez. A tárgyaláson való személyes jelenlétről a távmeghallgatásra való áttérés megmutatta, hogy a rendszer képes a gyors alkalmazkodásra, ugyanakkor kérdéseket vetett fel a tisztességes eljáráshoz való jog alapvető elemeinek – például a közvetlenség elvének – érvényesülésével kapcsolatban. Néhány kivételtől eltekintve még a világjárvány után is főszabály szerint a fogva lévő terheltek távmeghallgatáson keresztül vesznek részt a büntetőeljárásban. Kutatásunk arra mutat rá, hogy a praktikus és költséghatékonysági megfontolások miatt erős intézményes nyomás mozdítja elő a távmeghallgatások minél szélesebb körű alkalmazását. A technológiai fejlődés közepette hiányoznak azonban a rendszerszintű megfontolások egyrészt az igazságszolgáltatás hatékonysága és gyakorlati előnyei, másrészt a tisztességes eljárás normái közötti méltányos egyensúly megteremtésére vonatkozóan.

Kutatásunk tapasztalata alapján a távmeghallgatásra való áttérés kezdetben ellenállásba ütközött a büntetőeljárás résztvevői körében, azóta a technológiai fejlődésnek és a gyakorlati előnyöknek köszönhetően egyre elfogadottabbá vált. A COVID-19 világjárvány felgyorsította a büntetőeljárást érintő digitalizációs folyamatokat, ennek mentén javult az infrastruktúra és a technikai problémák előfordulása is csökkent. Továbbra is fennállnak azonban bizonyos kihívások, mint például a büntetőeljárás szereplőinek gyakran előforduló alacsony digitális kompetencia-szintje és egyes, a tisztességes eljáráshoz fűződő joghoz kapcsolódó értékek, elvek esetleges csorbulása. E kihívások kezeléséhez elengedhetetlenek a folyamatos fejlesztések és a technológia alkalmazása és a tisztességes eljáráshoz fűződő jog alelveit is figyelembe vevő, kiegyensúlyozott megközelítés. Szakmai standardokra és a szakemberek képzésére van szükség annak biztosítása érdekében, hogy a technológia praktikus előnyei ne szorítsák háttérbe az eljárási garanciákat, a gyakorlati és etikai dimenziók kezeléséhez pedig elengedhetetlenek az infrastrukturális fejlesztések mellől nem elmaradó szakmai, módszertani fejlesztések.

Bár a tanulmány kimutatta, a bírók és az ügyvédek kidolgoztak jól működő önálló, egyéni gyakorlati megoldásokat a távmeghallgatások kapcsán felmerülő kihívások kezelésére, az is kiderül, hogy a távmeghallgatásokat érintő jelentős korlátok továbbra is érzékelhetők. A felmerülő hiányosságok

akadályozhatják a hatékony védelemhez való jog érvényesülését. Az ügyfél és az ügyvéd közötti távkonzultációk során a bizalomépítés rendkívül nehezített, jelentősen korlátozott a terük a bizalmas kommunikáció lefolytatására, ha ők egymástól távol vesznek részt az eljárásban (pl. a terhelt fogva van a bv. intézetben, az ügyvéd pedig a bíróságon tartózkodik). Mind a bírók, mind az ügyvédek aggodalmukat fejezték ki a távmeghallgatás során rendelkezésre álló kommunikációs rendszerek (pl. „védett” telefonvonal a bv. intézetben) bizalmas jellegével, annak megbízhatóságával kapcsolatban, különösen a büntetés-végrehajtási intézeteken belül. A technikai megoldások fejlesztésére van szükség ahhoz, hogy a távmeghallgatások során biztonságos, zavartalan és bizalmas ügyvéd-ügyfél interakciókat lehessen biztosítani.

További megoldatlan problémák tapasztalhatók a távmeghallgatások során: a sérülékeny terheltek részvételének nehezítettségére egyelőre nincsen megoldás, a jogorvoslati lehetőségek pedig továbbra sem állnak rendelkezésre elegendő mértékben. A távmeghallgatás ronthatja a bizonyítékok közvetlen észlelését (például amiatt, hogy a résztvevők nem tudják megfigyelni a testbeszédet, vagy mert ellehetetlenül az egymásnak ellentmondó vallomásokkal kapcsolatos érdemi szembesítés létrejötte). Az eljárási cselekmények távoli volta jelentős mértékben befolyásolhatja a sérülékeny személyek, például az idősek, vagy a fogyatékos emberek (különösen a pszichoszociális vagy érzékszervi károsodással élők) képességét is arra, hogy hatékonyan részt vegyenek az eljárásban. A digitálisan sérülékeny emberek eljárásban való hatékony részvételével is foglalkozni kell (pl. korlátozott technológiai ismeretekkel rendelkező vagy speciális szükségletű személyek), hangsúlyozva az árnyalt megközelítés szükségességét a tisztességes bánásmód biztosítása érdekében.

A távmeghallgatások emellett kihívást jelentenek az eljárás szereplői közötti interakció minősége szempontjából is, valamint befolyásolhatják a bizonyítékok bírói értékelésének mélységét is. A bírók és az ügyvédek véleménye megoszló; egyesek logisztikai okokból a távmeghallgatást a személyes meghallgatás megfelelő alternatívájának tartják, míg mások aggódnak a távmeghallgatás a kommunikációra és a bizonyítékok bemutatására gyakorolt hatása miatt. A kutatás valamennyi résztvevője egyetértett abban, hogy a távmeghallgatások negatívan hatnak a tisztességes eljárás egyik fontos elemének, a közvetlenség elvének érvényesülésére, bár e hatás mértékéről és a hatások ellensúlyozásának lehetőségeiről eltérőek voltak a vélemények.

Bár léteznek olyan garanciák, mint a fellebbezéshez való jog és a személyes jelenlét iránti kérelem, az ezzel kapcsolatos döntés a hatóságok mérlegelési jogkörébe van utalva és az a főszabály, hogy a fogva lévő terhelt telekommunikációs eszköz útján vesz részt a büntetőeljárásban potenciálisan korlátozhatja az eljárási jogainak érvényesülését. Emiatt a tisztességes eljárás biztosítása érdekében a szabályozás további finomhangolására lehet szükség. Amint kutatási eredményeink mutatják, a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését az biztosítja egy olyan büntető igazságszolgáltatási rendszerben, ahol a terhelt főszabály szerint távmeghallgatáson keresztül kapcsolódik be az eljárásba, amelyben egyensúlyban érvényesül két, egymással ellentétes irányba ható szempont: a hatékonyság-praktikus előnyök dimenziója és a tárgyalás integritásával kapcsolatos szempontok.

Kutatásaink azt is kimutatták, hogy a távtolmácsolás hazánkban jelentős kihívásokkal jár. Míg a magyar jog lehetővé teszi a távtolmácsolást, addig az iratok fordítását mesterséges intelligencia felhasználásával lehetővé tévő szabályozás nem létezik. Az interjúk során a távtolmácsolás hatékonyságával és tisztességességével kapcsolatban vegyes vélemények alakultak ki, amelyek fő kihívásokként a technikai nehézségeket, a tolmács segítségével zajló ügyvéd-ügyfél táv-konzultációk bizalmas jellegével kapcsolatos aggályokat, valamint a tolmácsolás minőségével kapcsolatos

aggályokat emelték ki. A szakemberek általában a tolmácsolás során a vádlottal való személyes találkozást részesítik előnyben, arra hivatkozva, hogy a távmeghallgatási szoftverek nem képesek a szinkrontolmácsolás kezelésére, a hangminőség rossz, a tolmácsolás elvégzése nehézségekbe ütközik anélkül, hogy a vádlott testbeszédét érzékelné tudnák, valamint, hogy a tolmács és a vádlott között egyedi személyes kapcsolatra, bizalomra van szükség. A távtolmácsolás méltányosságával és hatékonyságával kapcsolatos kihívások kezelésére a továbbfejlesztett technológiai megoldások, és a szakmák közötti képzés adhatna választ.

A kutatás tapasztalatai szerint a hazai büntetőeljárás rendszerben megfelelő jogi keretek állnak rendelkezésre, amelyek az eljárási iratok elektronikus kezelését szabályozzák. A jogszabályok értelmében gyanúsított meghallgatását követően az ügyiratokat kérelemre a védelem rendelkezésére bocsátják, és a hozzáférést gyakran elektronikus úton biztosítják, ha a technikai feltételek azt lehetővé teszik. A magánszemélyek azonosítást követően elektronikusan megtekinthetik vagy letölthetik az aktákat; a hozzáférés a hivatalos helyiségekben vagy a bv. intézetekben is elérhető. A hatóságok és a terhelt ügyvédje kötelesek elektronikusan kommunikálni, a terhelt pedig választhat, hogy ezt teszi-e. Az elektronikus kommunikációt az elektronikus ügyintézésről szóló törvény is szabályozza, amely biztosítja, hogy a rendszer meghibásodása esetén az ügyfeleket nem szankcionálják; rendszerleállás esetén az elektronikus ügyintézés szüneteltetni kell, és alternatívákat kell biztosítani. A kormány által kijelölt felügyeleti szerv ellenőrzi e szabályok betartását, és kivizsgálhatja a jogsértéseket, biztosítva az ügyfelek jogainak érvényesülését.

Annak ellenére, hogy Magyarországon az elektronikus ügyiratkezelésre való átállással a hatékonyság és a hozzáférhetőség terén javulás tapasztalható, továbbra is jelentős kihívásokról számoltak be a kutatásban részt vevők. A megkérdezett bírók, védőügyvédek és vádlott olyan technikai és gyakorlati akadályokat azonosítottak, mint a nem megfelelő infrastruktúra, a papíralapú és a digitális akták közötti kompatibilitási problémák, valamint a fogva lévő terhelt jelentősen nehezített hozzáférése. Ezek a problémák aláássák a digitális rendszerek hatékonyságát, ami a szakemberek részéről a papíralapú iratkezelés előnyben részesítéséhez vezet. Kutatásunk résztvevői általános nyitottságot mutattak az elektronikus kapcsolattartás jövőjével kapcsolatban, és néhányan a rendszer fejlődéséről számoltak be a kezdeti bevezetés óta. Elengedhetetlennek tűnik a rendszer funkcionalitásának javítása minden eljárási szereplő számára. A védelem iratokhoz való hozzáférését javítani szükséges. E célokat úgy lehetne elérni, ha a digitális dokumentumkezelő rendszert megbízhatóbbá és felhasználóbaráttá fejlesztenék, mely esetleg a papíralapú és az elektronikus dokumentumokat is integrálhatná.

Összefoglalva, ez a tanulmány a digitalizáció hatását vizsgálja a védelemhez való jogra, a magyar gyakorlat és jogi keretek között. A jogszabályi változások, köztük a távmeghallgatás alkalmazásának széleskörű lehetőségének megteremtése, az eljárás rugalmasságát, időszerűségét és bizonyos esetekben annak hozzáférhetőségének fokozását célozzák. Azonban a távmeghallgatással kapcsolatos kihívások, például az ügyvéd-ügyfél kommunikáció bizalmas jellege, valamint a digitális ügyiratokhoz való hozzáférésnek, annak használhatóságával kapcsolatos kihívások továbbra is fennállnak. A bírók és az ügyészek a saját gyakorlatuk során önállóan alkalmazkodnak ezekhez a fejlesztésekhez. Mégis, gyakran egyedül vannak a kapcsolódó kérdésekkel, és csak a tapasztalataikra támaszkodhatnak, anélkül, hogy hatékony szakmai továbbképzésekben és módszertani iránymutatásban részesülhének, amelyek rendszerszinten segíthetnék előtérbe hozni azt, hogy a megváltozott környezetben is biztosított legyen az eljárás tisztességessége. A digitális infrastruktúra technikai fejlesztése mellett a szakmaközi

párbeszéd, továbbképzés, gyakorlati és módszertani fejlesztés szükséges ahhoz, hogy a technológia előnyeit teljes mértékben ki lehessen aknázni, miközben a terhelti jogok is érvényesülnek.